

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Seminář nejnovějších dějin

Rigorózní práce

KAMBODŽA

OSUD JEDNOHO NÁRODA

CAMBODIA

DESTINY OF ONE NATION

Mgr. Jiří Zelenda

Praha 2010

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval/a samostatně a že jsem uvedl/a všechny použité
prameny a literaturu

V Praze dne 15. srpna 2010

.....

ABSTRAKT

Kambodža má dlouhé a velmi zajímavé dějiny. Každý historik, který se jimi chce zabývat, musí tyto dějiny vnímat v jejich komplexnosti.

Počátky historie Khmerů jsou spjaty s procesem indianizace. Během tohoto procesu vstřebávali a přijímali rozličné elementy indické kultury. Z Kambodži se tak stal region, který je Indii kulturně velmi blízký. Dalším významným momentem je vznik Angkorské říše, kterou předci dnešních Khmerů vytvořili na počátku 9. století. Toto velkolepé impérium dosáhlo svého vrcholu ve 12. a v první polovině 13. století. Angkorská říše byla v této době regionální velmocí. Ve 14. a 15. století se z impéria založeného na územní expanzi Kambodža přerodila ve stát, jehož hospodářský vzestup zajišťoval především rozsáhlý zahraniční obchod. Od 17. století však můžeme hovořit o skutečném úpadku Kambodže. Země se dostala do sevření svých mocnějších a dravějších sousedů, Vietnamu a Siamu. Po následující dvě a půl století se Kambodža stala prakticky neustálým cílem invazí těchto dvou zemí, které se snažily prosadit v zemi svůj vliv a moc. Země ekonomicky stagnovala a dostávala se do stále hlubší izolace. Toto období skončilo ustanovením francouzského protektorátu a Khmerové tak vstoupili do moderní fáze svých dějin. V roce 1953 získala Kambodža nezávislost na Francii. Tento proces se obešel bez krveprolití, ovšem další vývoj již tak poklidný nebyl. Na konci 60. let byla Kambodža nevyhnutelně vtažena do eskalujícího konfliktu ve Vietnamu. Podle představitelů kambodžské armády nepostupoval princ Norodom Sihanuk (hlava státu) proti vietnamským komunistickým jednotkám na území Kambodže s dostatečnou razancí. Tato nespokojenost nakonec v roce 1970 vyústila ve svržení Sihanuka armádou a pravicovými kruhy v čele s generálem Lon Nolem a princem Sirikem Matakem a prohlášením Kambodži republikou. Nový režim okamžitě zahájil tvrdý boj proti Vietnamcům a Rudým Khmerům. Brutální a krvavá občanská válka trvala až do 17. dubna 1975, kdy Rudí Khmerové ovládli celou Kambodžu. Záměrem tohoto radikálního komunistického hnutí byla totální přeměna kambodžské společnosti. Cenou za tento brutální komunistický experiment byla totální devastace země, stovky tisíc zavražděných lidí a nevyzpytatelné útrapy těch, kteří vládu Rudých Khmerů (duben 1975 – leden 1979) přežili. Rudí Khmerové byli svrženi vietnamskou invazí, kterou vyprovokoval agresivní expanzí kambodžských komunistů. Po dalších pět let vedli Rudí Khmerové guerrilovou válku proti Vietnamcům a také proti Kambodžanům, kteří spolupracovali s provietnamským režimem. Ke konci studené války odešla vietnamská armáda z Kambodže a OSN započala mírový proces v Kambodži, jehož vyústěním byly svobodné volby v roce 1993. Rudí Khmerové se odmítli těchto voleb zúčastnit a znovu se chopili zbraní. V polovině 90. let však řady Rudých Khmerů opustila většina bojovníků i vedoucích kádrů a hnutí zaniklo. Nebezpečí návratu Rudých Khmerů bylo definitivně zažehnáno a Kambodža mohla vstoupit do nové fáze svých dějin.

ABSTRACT

The history of Cambodia is very long and interesting. Any historian who wants to deal with it ought to be aware of its complexity. Otherwise it may lead to incorrect assessment of facts or misinterpretation of some events.

The origins of Khmer history are associated with the process of Indianization. During this process the Cambodian people absorbed or accepted some elements of Indian culture. This process made Cambodia an Indian-seeming place. Another important factor of Cambodian history is the emergence of the Angkorean empire, which was created by the ancestors of contemporary Khmers at the beginning of 9th century. This great empire reached its peak of development in the 12th and in the first half of the 13th century. The Angkorean empire was at this time the superpower in the region. Nevertheless, in the 14th and 15th century Cambodia had undergone a change from an empire based on territorial expansion into a state whose economic upswing was provided by extensive international trade, which were rapidly developing in the area of the South and East Asia in this time. From the 17th century, however, we can speak about a real decline of Cambodia. The country found itself trapped in between its more powerful and aggressive neighbours: Vietnam and Siam. In the following two and half centuries Cambodia became the practically constant aim of invasions of these two states that tried to enforce their influence and power on the Cambodian territory. The country was experiencing economical stagnation and falling into deeper and deeper isolation. This period had ended by French protectorate over Cambodia, which opened the modern chapter of the Cambodian history. In 1953 Cambodia gain independence from France without bloodshed. Following events was not so peaceful. By the end of the 1960s when war in Vietnam escalated its neighbour Cambodia was inevitably drawn in this struggle. According to the Cambodian army's opinion head of state prince Norodom Sihanouk did not act against the Vietnamese Communist troops on Cambodian territory with sufficient power. This displeasure resulted in the overthrow of Sihanouk by the military right-wing group led by General Lon Nol and Prince Sirik Matak, and proclamation of the Khmer Republic in 1970. New regime immediately began a fierce action against the Vietnamese and against Khmer Rouge. Brutal and bloody civil war lasted until 17 April 1975 when Khmer Rouge took power in Cambodia. Intention of this radical Communist movement was total rebuilding of Khmer society. This brutal Communist experiment was paid by total devastation of country, hundreds of thousand of killed people and suffering of those who survived Khmer Rouge's regime in Cambodia from April 1975 till January 1979. Khmer Rouge were overthrown by Vietnamese invasion, which was provoked by aggressive expansionism of Khmer Communists. Next ten years Khmer Rouge's guerrilla was fighting against Vietnamese and Khmers, who were collaborating with pro-Vietnamese regime. By the end of cold war Vietnamese troops leaved Cambodia and the UN started peace process, which resulted in free election in 1993. Khmer Rouge refused to participate in elections and once again started to fight against all. In the mid of 1990, however many Khmer Rouge' fighters as well as eaders deserted the guerrilla. Danger of return of Khmer Rouge was definitely warded and Cambodia could enter new phase of its history.

ÚVOD	7
<hr/>	
KAMBODŽA A FRANCIE	14
<hr/>	
PROTEKTORÁT KAMBODŽA	14
MODERNIZACE KAMBODŽE	15
POČÁTKY NACIONALISMU	17
POD SPRÁVOU JAPONSKA A FRANCIE	20
NEZÁVISLOST POD JAPONSKOU PATRONACÍ	22
OBNOVENÍ FRANCOUZSKÉ NADVLÁDY	24
POČÁTKY KAMBODŽSKÉHO KOMUNISMU	25
SIHANUKŮV BOJ ZA NEZÁVISLOST	27
FRANCOUZSKÉ DĚDICTVÍ	31
KAMBODŽA A NORODOM SIHANUK	34
<hr/>	
KAMBODŽA ZA SIHANUKOVY VLÁDY (1953–1970)	34
SITUACE V KAMBODŽI PO ZÍSKÁNÍ NEZÁVISLOSTI	34
KAMBODŽA A ŽENEVSKÁ KONFERENCE V ROCE 1954	35
VOLBY V ROCE 1955	37
BUDDHISTICKÝ SOCIALISMUS	38
SIHANUKOVA OSOBNOST	39
KAMBODŽSKÁ NEUTRALITA	40
SMRT KRÁLE SURAMARITA	41
ROZTRŽKA S USA	42
OPOZICE	44
RADIKALIZACE RUDÝCH KHMERŮ	47
PRVNÍ OBČANSKÁ VÁLKA	49
SIHANUKOVO DĚDICTVÍ	51
KAMBODŽA A LON NOL	54
<hr/>	
KHMERSKÁ REPUBLIKA (1970–1975)	54
SIHANUKŮV PÁD	54
PROTIVIETNAMSKÉ NEPOKOJE	58
LON NOL	59
INVAZE DO KAMBODŽE	60
SPOJENECTVÍ SIHANUKA A RUDÝCH KHMERŮ	62
DRUHÁ OBČANSKÁ VÁLKA	63
ZESÍLENÍ AMERICKÝCH NÁLETŮ V ROCE 1973	65
AGÓNIE A PÁD REPUBLIKY	66
LON NOLOVO DĚDICTVÍ	68
KAMBODŽA A REVOLUCE	70
<hr/>	
DEMOKRATICKÁ KAMPUČIE (1975–1979)	70

RUDÍ KHMEROVÉ	70
POL POT	74
EVAKUACE PHNOM PENHU	76
ČISTKY V ŘADÁCH RUDÝCH KHMERŮ	78
SMRT V DEMOKRATICKÉ KAMPUČII	80
KONFLIKT S VIETNAMEM	82
<u>KAMBODŽ A STUDENÁ VÁLKA</u>	86
KAMPUČSKÁ LIDOVÁ REPUBLIKA (1979–1989)	86
VZNIK KAMPUČSKÉ LIDOVÉ REPUBLIKY	86
DĚDICTVÍ RUDÝCH KHMERŮ	87
OPOZICE	89
MÍROVÁ JEDNÁNÍ	91
<u>KAMBODŽA A HUN SEN</u>	95
KAMBODŽA PO ROCE 1989	95
MISE UNTAC	95
POSLEDNÍ BOJE RUDÝCH KHMERŮ	97
SMRT POL POTA	99
PUČ V ROCE 1997	100
KAMBODŽA NA POČÁTKU 21. STOLETÍ	102
SOUD S RUDÝMI KHMERY	104
<u>ZÁVĚR</u>	106
<u>SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A VÝRAZŮ</u>	112
<u>SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY</u>	113
<u>OBRAZOVÁ PŘÍLOHA</u>	119

ÚVOD

Kambodža je zemí, kterou mi, Středoevropané, často považujeme za vzdálenou nejen geograficky, ale také kulturně, společensky a hodnotově. Ovšem v dnešním světě již není vzdálených krajů a zemí. Dění na jednom konci světa může mít okamžité a bezprostřední dopady pro obyvatele z konce druhého. Kambodža se navíc nachází v dynamicky se rozvíjející jihovýchodní Asii, v jednom ze světových ekonomických ohnisek, jehož potenciál a síla bude nadále růst. Pokud bychom sledovali aktuální dění v jakékoliv části světa bez znalosti historických souvislostí a jejího vývoje, který rezonuje i v přítomnosti, daný region ovlivňuje a určuje, tak není možné toto dění plně pochopit. Jednání jednotlivých aktérů nám pak bude nesrozumitelné a závěry, které si z nich vyvodíme mohou uškodit nám i společnosti, v níž žijeme. Cílem této práce je, aby k ničemu podobnému v případě Kambodže nedošlo.

Dějiny Kambodže jsou bouřlivé a vzrušující. Je skutečně fascinující sledovat ono podmaňující tajemno, jež provázelo vznik prvních khmerských státních útvarů, pronikání indického vlivu do regionu jihovýchodní Asie a stejně tak i vznik mocné Angkorské říše s jejími monumenty beroucími dech. O to více pozoruhodně působí ústup ze slávy a přeměna impéria v obchodní stát ve 14. a 15. století. V následujících staletích se Kambodža dostala pod tlak svých mocnějších sousedů, kteří ohrožovali samotnou národní a státní existenci Khmerů. Z těchto temných staletí vyvedl Kambodžu až příchod Francouzů v polovině 19. století.

Tato práce se věnuje dějinám Kambodže ve druhé polovině 20. století, kdy prošla Kambodža nejtragičtější částí své historie. Khmerové po druhé světové válce odmítli francouzský protektorát, který je přivedl do moderní doby. Jejich cílem se stala nezávislost. Té dosáhli díky politické obratnosti krále Sihanuka, který dovedným

manévrováním provedl svojí zemi první válkou v Indočíně. Na rozdíl od Vietnamu a Laosu bylo navíc nezávislosti Kambodže dosaženo bez ztráty její územní integrity, což byl důsledek velmi slabých pozic komunistického hnutí v Kambodži. Deset let poté se však situace výrazně změnila. Spolu s propuknutím druhé války v Indočíně rostly ambice i síla kambodžských komunistů – Rudých Khmerů. Sihanuka, který s velkou dávkou politického talentu balancoval v mezinárodních vztazích mezi Západem a Východem a ve vnitřní politice mezi pravíci a levíci, opustil v roce 1970 jeho politický instinkt. Nedokázal zabránit svému svržení z rukou generála Lon Nola. Kambodža se stala republikou. Ovšem nový stát se ihned propadl do víru indočínského konfliktu. Po pěti letech urputných a krutých bojů se k moci prodrali Rudí Khmerové a Kambodža vstoupila do nejtragičtějšího období svých dějin.

Komunistická ideologie, tlak bipolárního světa a historická tradice khmerského způsobu života vytvořily děsivou sílu, která tu roztočila smrtící spirálu násilí. Míra sebestrukce Khmerů byla bezprecedentní. V letech 1975 – 1979, kdy v Kambodži vládl radikální komunistický režim Rudých Khmerů, který zemi uvrhl zpět do časů prvobytně pospolné společnosti a který má na svědomí statisíce zmařených lidských životů. Tato část rigorózní práce je zpracována ve dvou rovinách. V první rovině je zachycen samotný vývoj událostí jakými jsou např. převzetí moci Rudými Khmery, evakuace měst, represe obyvatelstva, zhoršující se vztahy s Vietnamem, rozpoutání vnitrostranických čistek v řadách Rudých Khmerů atd. Ve druhé rovině jsou detailněji rozebrány a nahlíženy různé dílčí fenomény jako např. charakteristika Rudých Khmerů, struktura jejich režimu, revoluční propaganda, život či lépe řečeno přežívání prostých lidí pod vládou Rudých Khmerů atd.

Samotné svržení režimu Rudých Khmerů vietnamskou armádou v lednu roku 1979 nepřineslo zánik tohoto komunistického hnutí. Naopak cesta k definitivní agónii

a zániku Rudých Khmerů byla téměř tak dlouhá jako jejich cesta k moci. Navíc v jejím průběhu stáli Rudí Khmerové několikrát blízko možnosti svého opětovného návratu k moci. I proto jsou tomuto období věnovány závěrečné kapitoly.

Závěr práce by poté měl odpovědět na otázky, které se pojí s problematikou Rudých Khmerů. Jaké byly cíle Rudých Khmerů? Jak se je snažili naplnit? Kde hledat příčiny vzestupu i pádu Rudých Khmerů? Ovšem nejdůležitější otázky, na které tato práce hledá odpověď, se pojí se samotnými kořeny zla, které Kambodžu v druhé polovině 20. století ovládlo. Jaká byla geneze tragédie, kterou Rudí Khmerové přinesli vlastnímu národu? Stala se Kambodža a její obyvatelé oběťmi dravých a bezskrupulózních sousedů a přehlíženou obětí v šachové partii světových velmocí? Nebo je tomu naopak a hlavní vinu a zodpovědnost za tragédii Khmerů nesou oni, samotní Khmerové? Kde jsou ony kořeny zla, které způsobily, že i další pouť Khmerů dějinami bude obtížná a trnitá.

Historie Khmerů se těší poměrně velkému zájmu badatelů. Ti se soustředí hlavně na období slavného Angkoru, druhou válku v Indočíně a na vládu Rudých Khmerů. Australan David Chandler je bezesporu nejvýznamnějším historikem, který se věnuje dějinám Kambodže. Jeho syntéza khmerských dějin *CHANDLER, David, A History of Cambodia* vydaná poprvé v roce 1983 se dočkala mnoho dalších postupně doplňovaných vydání a do dnešních dob zůstává nepřekonána. Chandler se však zaměřuje i na jednotlivá dílčí témata khmerských dějin. Například *CHANDLER, David, Brother Number One; A Political Biography of Pol Pot* je pak vůbec první biografií, která byla o Pol Potovi napsána. Ve svém dalším díle *CHANDLER, David, Voices from S-21; Terror and History in Pol Pot's Secret Prison* pak Chandler podává hrůzné svědectví o mechanismu a fungování Tuol Slengu, největší věznice Rudých

Khmerů. Chandlerovo dílo je založeno na precizní práci s primárními prameny a bylo cenným pomocníkem v mé práci.

Z mnoha monografií, které se věnují režimu Rudých Khmerů v Kambodži v letech 1975- 1979 je kniha *KIERNAN, Ben, The Pol Pot Regime; Race Power, and Genocide in Cambodia under the Khmer Rouge, 1975-79* nejen nejobsáhlejší ale také nejdůkladnější co do obsahu faktů i z nich plynoucích závěrů. Kiernan se také velmi pečlivě snaží o vystižení základních charakteristik Rudých Khmerů. Kniha *KIERNAN, Ben, How Pol Pot Came to Power; A History of Communism in Kampuchea, 1930-1975* je pak zcela ojedinělá, neboť je jedinou monografií zaměřenou výhradně na vzestup komunistického hnutí v Kambodži mezi druhou světovou válkou a vítězstvím Rudých Khmerů. Svým význam se jí ovšem blíží *HEDER, Steve, Cambodian Communism and the Vietnamese Model; Vol. I.; Imitation and Independence, 1930 – 1975*, která odkrývá sice tušené ale dlouho zakryté rozpory mezi khmerskými a vietnamskými komunisty. Období spolupráce i rozporů mezi Kambodžou a Vietnamem je v mé práci nahlíženo i z pohledu vietnamských publikací. Například *LUU Văn Lợi, Ngoại Giao Việt Nam*. Problémem těchto prací je však velká míra jejich tendenčnosti., neboť kvůli cenzuře ve Vietnamu představují de facto oficiální výklad khmersko-vietnamských vztahů Komunistickou stranou Vietnamu.

Pro pochopení stylu i techniky důkladně promyšlené i brutálně primitivní propagandy Rudých Khmerů je velice užitečná kniha *LOCARD, Henri, Pol Pot's Little Red Book; The Sayings of Angkar*, která je kompilací jejich různých hesel a písní, ovšem navíc doplněná i o odborný komentář a rozbor.

Období, které následovalo po invazi Vietnamu do Kambodže a zahánění Rudých Khmerů zpět do džungle, se věnuje podstatně více studií i monografií než době před nástupem Rudých Khmerů k moci. Jsou to například: *BROWN, MacAlister,*

ZASLOFF, Joseph J., *Cambodia Confounds the Peacemakers; 1979-1998*,
GOTTESMAN, Evan, *After Khmer Rouge; Inside the Politics of Nation Building*,
WIDYONO, Benny, *Dancing in Shadows; Sihanouk, the Khmer Rouge, and the United Nations in Cambodia*.

V práci jsou též využity některé biografie politiků více nebo méně spojených s hlavním tématem. Kromě již zmíněného životopisu Pol Pota od Davida Chandlera je to i další a zatím poslední biografie tohoto vůdce Rudých Khmerů *SHORT Philip, Pol Pot; Anatomy of a Nightmare* (pro tuto práci jsem používal jejího českého překladu). Norodomu Sihanukovi – tomuto osudovému muži Kambodže – se věnuje kniha *OSBORNE, Milton, Sihanouk; Prince of Light, Prince of Darkness*. Osborne je k Sihanukově osobnosti i k jeho úloze v kambodžských dějinách velmi kritický a považuje ho za jednu z příčin nesnází, které Khmery ve 20. století potkaly. Dalším osudovým mužem, který se dočkal své biografie je současný kambodžský premiér Hun Sen, který svoji kariéru započal v řadách Rudých Khmerů. I k jeho osobě jsou autoři knihy *MEHTA, Harish, MEHTA, Julie, Hun Sen; Nhận vật xuất chúng của Campuchia* velmi kritičtí.

Česká odborná literatura byla využita pro tuto práci jen minimálně (*USA a jihovýchodní Asie po druhé světové válce*, MRÁZEK, Rudolf, *Jihovýchodní Asie ve světové politice; 1900-1975*, SYRŮČEK, Milan, *Rozpůlený banán*), protože se danému tématu věnuje jen ve velmi omezené míře. Hlavním tématem regionu jihovýchodní Asie ve 20. století byl před i po roce 1989 Vietnam. Práce napsané před rokem 1989 se samozřejmě také neubránily větší či menší míře tendenčnosti.

Z české odborné literatury tak byla pro moji práci bezesporu nejpřínosnější syntéza kambodžských dějin *NOŽINA, Miroslav, Dějiny Kambodže*. Autor se ve svém díle opírá zejména o práce Davida Chandler a o Pol Potův životopis z pera Philipa Shorta. Nachází však také některé nové souvislosti a navíc přináší četné poznatky k česko-kambodžským vztahům.

Mimo sekundární literatury jsem ve své práci také využil některé z pramenů. Každodenní život prostých Khmerů v letech 1975-1979 vykresluje velké množství vzpomínek a pamětí vydávaných již od 80. let. Jsou to například: *DEPAUL, Kim, ed., Children of Cambodia Killing Fields; Memoirs by Survivors, NGOR, Han, WARNER, Roger, Surviving the Killing Fields*. Kniha *PONCHAUD, Francois, Cambodia; Year Zero* vydaná již v roce 1977 byla prvním výrazným svědectvím o režimu Rudých Khmerů. Dodnes je tato krátká, ale dechberoucí kniha jedním z nejdůležitějších pramenů k prvním dnům vlády Rudých Khmerů v Kambodži, zejména pak k evakuaci Phnom Penhu v dubnu 1975. Ještě významnější svědectví nám poskytuje *NATH, Vann, A Cambodia Prison Portrait; One Year in the Khmer Rouge's S-21*. Autor této knihy je jedním ze sedmi lidí, kteří přežili uvěznění v Tuol Slengu (celkem v této věznici zahynulo přibližně 14 000 lidí).

Tato práce mohla jen minimálně využívat s memoáry významných politických, společenských nebo vojenských aktérů khmerských dějin 20. století. Důvodem je skutečnost, že takovéto memoáry byly psány jen ve velmi omezené míře. Kambodžským politikem, který si pravděpodobně nejvíce uvědomoval moc a vliv médií a mluveného i psaného slova byl bezesporu Norodom Sihanuk, který během své politické kariéry vyprodukoval bezpočet memorand, tiskových prohlášení, novinových rozhovorů, ale také knihy *SIHANOUK, Norodom, My War with CIA; Cambodia's*

Fight for Survival, SIHANOUK, Norodom, Shadow over Angkor, které v podstatě lze označit za memoáry, nebo vzpomínky. Špičky Rudých Khmerů v čele s Pol Potem si přímo libovaly v tajnůstkářství hraničícím až s paranoiou a neměly tak žádný důvod o sobě psát. Navíc ani po pádu svého režimu nikdy nepocit'ovaly potřebu hájit své činy. Jedinou výjimkou je Khieu Samphan, který se o takovouto obhajobu pokusil. Zaklínadlem jeho knihy *SAMPHAN, Khieu, Cambodia's Recent History and the Reasons behind the Decision I Made* je konstatování, že se nikdy ničím neprovinil a všechny jeho skutky vycházely z touhy uhájit samostatnost Kambodže a pozvednout její ekonomiku i společnost. Přes tuto politickou litanii nám však kniha na některých místech dává nahlédnout i do vnitřních struktur Rudých Khmerů a způsobu jednání jeho vůdčích představitelů.

Paměti Henryho Kissingera jsou pak cenným zdrojem informací. Všechny tři díly těchto memoárů *Kissinger, Henry, The White House Years, Years of Upheaval, Years of Renewal* (pro tuto práci jsem používal jejich českého překladu) napomáhají odhalit přístup administrativy Spojených států k otázce Indočíny i Kambodže samotné.

Prameny úřední provenience jsem získal hlavně díky internetovému archivu OSN a zejména Documentation Centre of Cambodia. Poznatky ze sekundární literatury jsem čerpal v Národní knihovně České republiky, Národní knihovně Thajského království a Národní knihovně Kambodžského království. A v neposlední řadě také z mé osobní knihovny. Na tomto místě bych rád poděkoval zástupcům všech výše zmíněných zahraničních institucí, kteří mi bezplatně a ochotně dovolili nahlédnout do jejich fondů.

KAMBODŽA A FRANCIE

Protektorát Kambodža

Kambodža byla od druhé poloviny 19. století francouzským protektorátem a společně s dalšími protektoráty Annamem, Tonkinem¹, Laosem a kolonií Kočičínou tvořila Indočínskou unii (Union Indochinoise). Zájem francouzských kolonizátorů se však mnohem více soustředil na území Vietnamu, tj. na celky Annamu, Tonkinu a Kočičíny. Vietnamci jednak tvořili přibližně 70% obyvatelstva Indočínské unie, druhá byla území Vietnamu již před příchodem Francouzů ekonomicky, správně i společensky rozvinutější než Kambodža. Ovládnutí a ovládání Vietnamu bylo ovšem pro Francii o to obtížnější. Navíc téměř permanentní dvoutisíciletý odpor Vietnamu vůči mnohonásobně mocnější Číně a tisíciletý „pochod na Jih“² (Nam Tién) vytvořily ve Vietnamské společnosti silný pocit národního uvědomění a hlavně téměř zuřivý odpor ke komukoliv cizímu, kdo by chtěl ovládat území Vietnamu.

Kambodža se stala francouzským protektorátem hlavně proto, aby Francie zajistila bezpečnost svých prvních územních zisků v Kočičíně, kde smlouvou podepsanou v roce 1862 vietnamským císařem Tu Ducem (Tự Đức) získala do své moci tři provincie. V této chvíli začali Francouzi vnímat se stále větším znechucením siamský vliv v Kambodži. V Bangkoku měl totiž dominantní vliv tradiční rival Paříže – Londýn,

¹ Tzv. nejvyšší rezident (résident supérieur) protektorátu Tonkin také spravoval externí přímořské teritorium Guangzhouwan v jižní Číně, které Francie anektovala v roce 1898.

² Fenomén, jehož počátky sahají do 11. století. Označuje se jím vietnamská expanze ze severní části dnešního Vietnamu, tedy původního sídla Vietů, na jih podél pobřeží Jihočínského moře. Expanze trvala téměř tisíc let a stala se nedílnou součástí vietnamských dějin. Už v 15. století padlo za oběť „pochodu na Jih“ kdysi mocné království Čampa. Okleštěný čamský dvůr sice existoval až do roku 1720, kdy poslední čamský král uprchl do Kambodže, ale čamští králové již vládli pouze nominálně. Skutečnými pány čamského území se stali Vietnamci. Proces však pokračoval a na počátku 17. století dosáhl „pochodu na Jih“ hranice delty Mekongu. V té době se příslušníci rodu Nguyen odpoutali od vládců severní dynastie Le (Lê) a začali vládnout Jihu jako samostatní vládcí. Rozšiřování území a kolonizace delty Mekongu se pak staly jejich hlavními prioritami. Tlak, který vyvinuli na Kambodžu, nemohla země unést. V té době byla Kambodža navíc oslabena boji se Siamem a vlastní nejednotností. Časté střídání slabých králů snižovalo prestiž královské moci. Početnějším, organizovanějším a odhodlanějším Vietnamcům nemohli Khmerové dlouhodobě vzdorovat.

který by se tak díky siamskému vlivu v Kambodži mohl dostat do týlu nové francouzské kolonie. Vytvořením protektorátu v Kambodži, tak de facto vzniklo nárazníkové území, které chránilo Kočincínu před britským vlivem i armádou. Další, neméně závažnou příčinou francouzského zájmu o Kambodžu byla řeka Mekong. V té době nebylo její řečiště ještě zmapováno a zdálo se, že by to mohla být jedna ze vstupních bran do Číny, jež by mohla Francii poskytnout výhody před ostatními mocnostmi, které se snažily proniknout do této pro obchod velice lukrativní země. Poté co se tento předpoklad nenaplnil, soustředil se téměř veškerý zájem Francouzů na území Vietnamu.

Modernizace Kambodže

V roce 1904 zemřel kambodžský král Norodom (Obr. č. 5). Tento král sice uzavřel s Francií dohodu o protektorátu, ovšem po zbytek svého života žárlivě střežil všechny výsady a práva jak své osoby, tak královského dvora. Přestože musel po celou dobu vlády čelit silnému tlaku Francouzů, podařilo se mu před nimi uhájit přinejmenším značnou část khmerských tradic a zvyků, ať už byli ku prospěchu společnosti, či nikoliv. Například až po jeho smrti mohli kolonialisté omezit otroctví, revidovat trestní zákoník a zavést standardy pro výběr vyšších úředníků.

Ovšem Sisovath (1904–1927) i jeho následovník Monivong (1927–1941) byli slabí králové, spokojili se pouze s ceremoniální úlohou a životem ve výlučnosti a přepychu a skutečné vládnutí přenechali kolonizátorům. Prestiž krále tím kupodivu nijak netrpěla. Naopak v této době získal královský titul nebývalý lesk. Koloniální správa si dávala bedlivý pozor, aby dvůr disponoval potřebnými financemi. Dřevěný palác nahradil komplex kamenných budov vystavěných Francouzi a různé ceremoniály a baletní vystoupení dosáhly dosud nevídané velkoleposti. V zaostalé kambodžské společnosti navíc král i nadále zůstával nejvyšší personifikací národa a svou legitimitu opíral o božský původ. Za zdmi svého paláce zůstával pánem nad životem a smrtí. Při

audienci se všichni, včetně členů královské rodiny, krčili na všech čtyřech. Nikdo nesměl promluvit, dokud ho král neoslovil, a nikdo nesměl veřejně projevit nesouhlas, ba ani pochybovat o tom, co král řekl. Všichni, kterým nekovala v žilách královská krev, museli používat při oslovení panovníka poníženou formuli: „*My, kteří neseme na hlavách královy výkaly.*“³

Za vlády králů Sisovatha a Monivonga se země prudce modernizovala. Francouzi nechali vybudovat železniční spojení s Thajskem i mořským pobřežím, stavěly se veřejné budovy i nové silnice. Rostla také produkce rýže a zakládaly se nové kaučukové plantáže. Ovšem tyto záležitosti se zatím dotýkaly jen velmi úzké skupiny obyvatelstva. Mimo Phnom Penh a některá provinční města se nacházel zcela jiný svět. Kambodža byla rozdělenou zemí již před příchodem Francouzů. Již tehdy panovaly značné rozdíly mezi městem a venkovem. Ovšem během francouzské vlády se tyto rozdíly ve hmotném zabezpečení i celkové mentalitě ještě více prohloubily.

Faktická moc Francie v království dosáhla za vlády těchto dvou králů svého vrcholu. Přesto měli Francouzi neustálý strach, že by poklidnou atmosféru mohlo narušit spiknutí některého z princů nebo revolta podobná té z poloviny 80. let 19. století. Tyto obavy navíc přizhivily protestní pochody rolníků do Phnom Penhu roku 1916⁴, v době probíhající 1. světové války, a také zavraždění residenta Bardeze roku 1925⁵.

³ NOŽINA, M., Dějiny Kambodže, Praha 2007, s. 136.

⁴ Roku 1916 se stal Phnom Penh cílem pokojných protestů rolníků, kteří se formou petic dožadovali snížení daní a omezení corvée, tedy nucených prací. Například ti kteří byli tak chudí, že nebyli schopni platit daně, museli odpracovat až 90 dní v roce.

⁵ V dubnu roku 1925 byl ve vesnici Krang Laav zavražděn rozvášněným davem rezident Félix Louis Bardez, když se v této vesnici snažil vybrat daně. Francouzský trest za incident byl exemplární. Vesnici přejmenovali na Direchan (Zvěrstvo) a její obyvatelé museli vykonávat kajicné obřady při každém výročí Bardezovy smrti po následujících deset let. Před soudem stálo 18 obviněných. Koloniální správa ovšem soudní líčení zmanipulovala. Snažila se zamlčet souvislost vraždy s výběrem daní. A to z důvodu, aby se na veřejnost nedostala informace o tom, že Khmerové platí na hlavu nejvyšší daně v celé francouzské Indočíně.⁵ Příklad residenta Bardeze ukazuje na fakt, že kolonialisté mentalitu prostých Khmerů neznali a ani se nesnažili jí poznat. Félix Louis Bardez žil v Kambodži 15 let, přesto se nenaučil khmersky a pro komunikaci s domorodci

Počátky nacionalismu

Ve 30. letech 20. století dosáhl počet obyvatel Phnom Penhu 100 000. Ovšem Khmerové v něm tvořili přibližně je třetinu obyvatel. Zbytek obyvatel představovali hlavně Francouzi, Číňané a Vietnamci a menší počet Thajců, Malajců a Indů.⁶ V ostatních částech země nebylo sice zastoupení etnik natolik vychýleno v neprospěch Khmerů, přesto můžeme důvodně předpokládat, že národní vědomí kambodžské společnosti se vytvářelo právě v procesu stýkání s těmito menšinami. Zejména pak s Vietnamci. Francouzi podporovali vietnamskou imigraci do Kambodže od přelomu 70. a 80. let 19. století. A proud přistěhovalců nevysychal ani v pozdější době. Díky skutečnosti, že na území Kočinčíny bylo více kvalitních, francouzských škol než v Kambodži, se Vietnamci snáze dostávali do nižších úřednických postů. Ovšem tvořili i velkou část pracovníků na kaučukových plantážích a rybářů při Mekongu a Velkém jezeru. V minulosti se již Vietnamci pohltili dolní Kambodžu, tedy deltu Mekongu a nyní se zdálo, že pohlí i samotnou Kambodžu. Vztah Kambodžanů k Vietnamcům tak byl poznamenán bolestným komplexem méněcennosti. Nevýhodou Kambodže oproti Vietnamu byla také skutečnost, že po dlouhou dobu postrádala skutečně vzdělané a národně uvědomělé elity.

Počátky khmerského nacionalismu se úzce váží k buddhismu. O vliv v zemi mezi sebou soupeřili dvě buddhistické frakce. Tradicionalistická, méně početná a s královskou rodinou svázaná Mohanikay a více modernistická Thommakay. Oběma se však ve 20. letech objevil společný nepřítel: caodaismus. Sekta cao-dai (Cao Đai) byla založena ve Vietnamu v roce 1921 jako synkretická směs taoismu, konfucianismu,

potřeboval tlumočníka. A stejně tak i drtivá většina Francouzů. Koloniální správa dostala již před 1. světovou válkou do výbavy psací stroje a automobily. Residenty zaměstnávalo psaní hlášení a poznávání života Kambodžanů se omezilo na letmé pohledy při projížděce autem. Skutečná Kambodža, mentalita lidí a jejich přání i naděje jim tak zůstaly skryty.

⁶ SHORT, P., Pol Pot; Dějiny zlého snu, Praha 2005, s. 42.

buddhismu, spiritismu a křesťanství a brzy se prudce rozšířila, zejména v deltě Mekongu. V roce 1927 caodaisté postavili ve městě Tay Ninh (Tây Ninh) na vietnamsko-kambodžských hranicích svůj hlavní svatostánek. Caodaističtí kněží hlásali vzájemnou pomoc Khmerů a Vietnamců při řešení materiálních problémů a sochu vztyčenou před chrámem identifikovali s Pou Kombem⁷. Hnutí si tak získávalo oblibu i mezi Khmery, denně jich Tay Ninh navštívilo 200 až 300. Když bylo v červnu 1928 proklamováno, že se v Tay Ninh zjeví nový kambodžský král, dorazilo na místo 10 000 Kambodžanů. Caodaismus byl ve svém počátku také značně eschatologický a svým následovníkům sliboval brzký příchod ráje na zemi bez daní a Francouzů. Kambodžský král i zástupci obou buddhistických sekt hleděli na caodaismus jako na herezi, která ohrožuje právo krále na trůn. Pro Francouze zase caodaismus představoval antikolonialistické hnutí, které má svést dohromady Khmery a Vietnamce. Společný tlak krále i koloniálních autorit, společně se střežením hranic a kriminalizováním přívrženců cao-dai vedlo k opadnutí vlivu sekty na Khmery. V budoucnu se tak caodaismus stal výlučně vietnamskou záležitostí.⁸ Opět se ovšem projeвило, že část khmerské populace je ochotna přijímat vliv Vietnamu. Stejně jako se to stalo již v minulosti a jako se to stane i v budoucnosti.

Koloniální správa se rovněž obávala, aby thajský buddhismus nepřevzal patronaci a vliv nad buddhismem v Kambodži. Proto povolila ve 30. letech vznik Buddhistického institutu v Phnom Penhu. Ustanovení vlastní khmerské buddhistické instituce mělo možnému vlivu z Thajska v této oblasti zabránit. A právě z tohoto nového prostředí pochází nejen většina prvních moderních nacionalistů, ale i jejich vůdčí představitel Song Ngoc Thanh, právník, který se narodil ve Vietnamu a vzdělání

⁷ Pou Kombo vedl v 60. 19. století letech povstání, vyprovokované vznikem francouzského protektorátu.

⁸ KIERNAN, Ben, How Pol Pot Came to Power; A History of Communism in Kampuchea, 1930-1975, London 1986, s. 3-6.

získal ve Francii. V roce 1936 inicioval vydání prvních khmersky psaných novin *Nagara Vatta*, což v jazyce páli znamená Angkor Vat. Noviny byly umírněně protikolonialistické. Ovšem spíše než proti Francouzům mířily do vlastních řad. Kladly důraz na vzdělávání Khmerů a na jejich větší zapojení do obchodu, kterému nyní dominovali zejména Číňané, a do civilní správy, v níž zase převládali Vietnamci.⁹

Dalším ohnisko vzniku nacionalismu představovala jediná vyšší škola v Kambodži Collège Sisovath (po roce 1936 Lycée). Moderní khmerský nacionalismus se zde vytvářel hlavně na pozadí stýkání se a potýkání s vietnamským živlem. Tato škola byla přímo kolbištěm střetů khmerských a vietnamských studentů. Vietnamští studenti častovali své khmerské spolužáky souslovím „Hang Tho“, což pro Khmery urážlivě odkazovalo na jeden z primitivních kmenů. Kambodžané jim to vraceli slovem „youn“, které má pejorativní výraz ve smyslu „negr“.¹⁰

V této době se v Kambodži můžeme setkat dokonce i s komunistickým hnutím, ovšem prozatím pouze mezi vietnamským etnikem, zejména v okolí Kompong Chamu, kde Francouzi zakládali četné kaučukové plantáže. Francouzi odhalili první komunisty v Kambodži roku 1929, kdy zatkli několik členů různých levicových hnutí.¹¹ Radikální levice byla totiž v Indočíně v této době značně roztříštěná. Vedle sebe existovala Indočínská komunistická strana, Annamská komunistická strana a Indočínský komunistický svaz. Do situace rázně zasáhl Ho Či Min (Hò Chí Minh) a na společné schůzi jednotlivých stran v Hong Kongu v lednu 1930 plně využil postavení emisara Kominterny a svého diplomatického talentu. Znesvářené frakce se samy rozpustily a společně založily novou stranu: Komunistickou stranu Vietnamu.¹² Ovšem již v říjnu byl na naléhání Moskvy její název změněn na Komunistickou stranu Indočíny. Měl tak

⁹ CHANDLER, D., *A History of Cambodia*, Chiang Mai 1998, s. 163.

¹⁰ IMAM, Vannary, *When Elephants Fight; A Memoir*, St. Leonards 2000, s. 95.

¹¹ KIERNAN, B., *How...*, s. 8.

¹² DUIKER, William, *Ho Či Min*, Praha 2003, s. 139.

být zdůrazněn internacionalismus a soustředění se spíše na třídní boj než národní nezávislost. Samotný ústřední výbor KSI vysvětlil v změnu názvu tvrzením o ekonomické propojenosti Laosu, Kambodže a Vietnamu a nutností sjednocení boje proti společnému nepříteli, kterým byl francouzský imperialismus.¹³ Ovšem realita byla jiná. KSI byla nadále de facto vietnamskou komunistickou stranou, působila sice i na území Laosu a Kambodža, ale stále zatím pouze mezi etnickými Vietnamci. Doba, kdy bude Indočína považována za jedno bojiště prozatím ještě nastala.

Vzdor nacionálnímu probuzení intelektuálních špiček panoval na konci 30. let v Kambodži stále ještě relativní klid. To se ovšem brzy mělo změnit. Druhá světová válka zapůsobila jako mocný katalyzátor a stejně jako v okolních zemích jihovýchodní Asie i zde dramaticky urychlila vývoj, který by bez ní jistě nebyl natolik překotný.

Pod správou Japonska a Francie

Francie, poražená v Evropě roku 1940 bleskovým vítězstvím nacistického Německa, nedokázala vzdorovat soustředěnému tlaku Japonska na Dálném východě. Než by riskovala úplnou ztrátu impéria, rozhodla se francouzská kolaborantská vláda ve Vichy přistoupit na Japonskem navrhovaný kompromis. Dne 28. července 1941 podepsala Francie s Japonskem dohodu o „společné obraně Indočíny“. Vzniklo tak velice zvláštní francouzsko-japonské kondominium. Francie si nadále zachovala formální správu území, generální guvernér Jean Decaux zůstal na svém postu. V oblasti se však rozmístily i japonské vojenské jednotky, hospodářské zdroje Indočíny byly dány k dispozici císařství a místní měna piast se stala součástí jenového bloku.¹⁴

Oslabení Francie využilo i Thajsko, které vzneslo požadavky na území, o které na počátku 20. století přišlo. Jediné, co Francie v tomto sporu pro svého chráněnce

¹³ Tamtéž, s. 157.

¹⁴ CHIESISOURAJ Chanthaphilith, K otázce hospodářské exploatace zemí Indočíny Japonskem v období druhé světové války (Diplomová práce na FF UK), Praha 1984, s. 34.

uhájila, byla oblast zřícenin Angkoru. Neschopnost Francouzů bránit Kambodžské království však rozlítla krále Monivonga natolik, že se odmítal po zbytek života sejít s jakýmkoliv francouzským úředníkem, nebo i jen s kýmkoliv konverzovat ve francouzštině.¹⁵

Monivongův život se však chýlil ke konci a jeho smrt v dubnu 1941 přinesla francouzské správě problém s nástupnictvím. Za nového panovníka nakonec Francouzi vybrali Norodomova pravnuka prince Sihanuka (obr. č. 6), jehož mládí a nezkušenost se zdály být zárukou pro poddajnost a nesamostatnost. Sihanuk byl vhodným kandidátem na trůn ale také díky svému původu. Jeho otec Suramarit byl sice vnukem Norodoma, ale matka, princezna Kossomak, byla Monivongovou dcerou. V jeho osobě se tak spojovaly obě dosud soupeřící větve královské rodiny, což představovalo příslib utišení rivality mezi potomky Norodoma a Sisovatha.

Stejně jako v jiných zemích jihovýchodní Asie pohlížela za 2. světové války část khmerských elit na Japonce jako na potenciální spojence proti kolonialistům. List *Nagara Vatta* zaujímal stále vyhraněnější protikolonialistický a projaponský postoj. Noviny začaly přetiskovat články japonské agentury Domei a jejich čtenáři zaujímali stále vyhraněnější protikolonialistický a projaponský postoj. Například vichistické heslo „travail, famille, patrie“ (práce rodina vlast), bylo vykládáno jako „travaux forcés en perpétuité“ (doživotní nucené práce).¹⁶ Proti francouzské nálady vyvrcholily tzv. deštníkovou vzpourou. Dne 20. srpna kráčel hlavní phnompenhskou třídou téměř dvoutisícový dav, který protestoval proti zatčení dvou mnichů za proti francouzskou aktivitu. Asi polovinu demonstrantů tvořili mniši v šafránových rouchách a se žlutými deštníky. Francouzská policie proti demonstrantům zakročila silou, tloukla je obušky a

¹⁵ CHANDLER, D., *A History...*, s. 166.

¹⁶ SHORT, P., c. d., s. 48.

mniší jí rány vraceli svými deštníky. Policie pozatýkala na 200 osob. Hlavní organizátor nepokojů Son Ngoc Thanh pak uprchl do japonského exilu.

Po událostech roku 1942 však nacionalistické hnutí zesláblo. Nejaktivnější osobnosti byly buď zatčeny, nebo se skrývaly, většinou na území Thajska. Ovšem návrh nového nejvyššího residenta Georgese Gautiera na „romanizaci“ khmerštiny popudil i četné loajalisty. Transliteraci, která by dovolila zápis khmerštiny latinkou vypracoval vynikající francouzský orientalista Georges Coedès, kterému se podařilo velmi dobře zachovat fonetiku hovorové khmerštiny. Ovšem většina společnosti, zejména buddhistické sekty, to považovala za útok na samotnou podstatu národní kultury a tradičních hodnot. A přestože Sihanuk pohrozil abdikací, pokud vejde reforma v platnost, tak se Francouzům podařilo v letech 1944–45 zavést novou abecedu na školách a úřadech. Toto nařízení se však nadále netýkalo náboženských textů.¹⁷

Nezávislost pod japonskou patronací

Konec války přinesl silné napětí do japonsko-francouzských vztahů. Většina francouzských úředníků a vojáků se začala nezadržitelně klonit na stranu de Gaullovy Svobodné Francie. Aby Japonsko zabránilo „zradě“ Francouzů, rozhodlo se pro preventivní akci. Dne 9. března 1945 v pozdních večerních hodinách začaly japonské síly koordinovaně odzbrojovat francouzské jednotky, internovat francouzské obyvatelstvo a přebírat veškerou správu kolonie. Francouzi kladli odpor pouze sporadicky.

Král Sihanuk následně 13. března vyhlásil konec francouzského protektorátu, zrušil všechny francouzsko-kambodžské smlouvy a vyhlásil nezávislost země. Ta však byla silně omezena tím, že pocházela z japonských rukou. Přesto však toto období přineslo značné uvolnění. Kambodžané mohli poprvé naplno projevit vlastenecké cítění,

¹⁷ NOŽINA, M., Dějiny..., s. 183.

a dokonce formovat i politické skupiny. Nenadálý zánik francouzské kontroly měl za následek i negativní změny: velký vzrůst banditismu a nižší výběr daní.¹⁸

První měsíce nově nabyté nezávislosti se ale nesly převážně ve znamení celonárodní shody. Zapomnělo se na tři roky stará Sihanukova záporná vyjádření o demonstraci z roku 1942. Ovšem rozpory mezi králem a moderními nacionalisty, jako byl Son Ngoc Thanh, který se vrátil z exilu, začala postupem času nezadržitelně narůstat. Sihanuk značně nedůvěřoval lidem, kteří projevovali skepsi vůči monarchismu. Nedůvěru pak jen prohloubil pokus o puč ze dne 9. srpna 1945. Do královského paláce pronikla skupina 7 milicionářů s cílem dosáhnout Sihanukovy abdikace. Panovníkovi se však podařilo uprchnout a skrýt v nedalekém chrámu. Pučisté zatkli celou vládu kromě Son Ngoc Thanhe, který je naopak přesvědčil, aby se nechali odzbrojit a zatknout. Kdo tento puč zorganizoval se dodnes neví. Sihanuka však značně vylekal. Král si začal klást otázky, zda Kambodža skutečně dokáže v tak konfliktní době zvládnout svojí samostatnost.¹⁹

Son Ngoc Thanh, jenž se po této události stal premiérem, se snažil o získání zahraničních spojenců proti Francii. Navázal diplomatické styky s vietnamským osvobozeneckým hnutím Viet Minh (Liga boje za nezávislost Vietnamu [Việt Nam Độc lập Đồng minh Hội]) a snažil se získat podporu rovněž od thajského premiéra Pridi Phanomyonga, známého svým antikolonialismem. Dokonce se pokoušel kontaktovat i tehdejší Čankajškovu republikánskou Čínu, ale čas nešlo zastavit. Japonsko dne 2. září 1945 kapitulovalo a již 8. října vstoupili do Phnom Penhu britské jednotky. Dne 15. října dorazil do města velitel francouzských vojsk na Dálném východě generál Leclerc

¹⁸ CHANDLER, David, *the Tragedy of Cambodia History; Politics, War and Revolution since 1945*, Chiang Mai 1999, s. 16.

¹⁹ KIERNAN, B., *How...*, s. 49-50.

pouze v doprovodu své stráže a osobně nechal zatknout překvapeného premiéra Son Ngoc Thanhe.²⁰

Obnovení francouzské nadvlády

Francie si uvědomovala, že návrat k předválečným pořádkům není za dané situace možný a při vyjednávání o obnově svého postavení v Kambodži přistoupila na rozsáhlé ústupky. V platnosti zůstala drtivá většina dekretů a zákonů vydaných kambodžskými správními úřady z období „nezávislosti“, jako třeba zrušení latinky. Králi nadále zůstala autonomie ve věcech vnitřní správy, Kambodžané mohli zakládat politické strany a země měla dostat ústavu. Francie si nadále podržela kontrolu financí, obrany a zahraniční politiky. Roku 1946 došlo i k dohodě s Thajskem, které souhlasilo s návratem území, jež získalo v roce 1941.

Volby do Ústavodárného shromáždění roku 1946 drtivě vyhrála Demokratická strana a tento svůj úspěch zopakovala i o rok později při volbách do Národního shromáždění. Stranu vedl princ Yuthevang, jenž se snažil o omezení královské moci a postupné přetvoření Kambodže v demokracii západního typu. Oporu měla strana mezi rostoucí vrstvou studentů a inteligence. Sihanuk, který zpočátku podporoval demokratické změny, se zalekl úspěchu uskupení, jehož mnozí členové se otevřeně hlásili k republikanismu. Jeho souboj s Demokratickou stranou usnadnila smrt prince Yuthevonga. Demokraté tak ztratili mimořádně schopného muže, jehož formátu se nikdo z jeho následovníků nevyrovnal.

Snahy Paříže o restaurování své moci v Kambodži narážely nejen na antikolonialismus Demokratické strany, ale místy i na ozbrojený odpor. Již roku 1940 vzniklo v Bangkoku ozbrojené hnutí Nektum Issarak Khmer (Khmerská osvobozeněcká fronta), zkráceně Khmer Issarak. Hnutí mělo za cíl provádět protifrancouzskou činnost

²⁰ NOŽINA, M., Dějiny..., s. 188.

v Thajci kontrolovaných provinciích Battambang a Siem Reap. Thajsko se také podílelo na jeho finanční podpoře i vyzbrojení. Po válce pak hnutí pokračovalo v ozbrojených střetech s francouzskými jednotkami.

Počátky kambodžského komunismu

Vznik kambodžského komunistického hnutí je těsně provázán se situací v sousedním Vietnamu. Tisíciletý odpor Vietnamu, proti hegemoniálním snahám Číny dal vzniknout silnému národnímu uvědomění jeho obyvatel. Konfuciánská tradice, kladoucí důraz na vzdělání zase zapříčinila vytvoření relativně silné a vzdělané vrstvy mocenských elit. To vše zapříčinilo mnohem větší odpor Vietnamců k francouzskému kolonialismu, než s jakým se setkáváme v Kambodži. Válečné hospodářství a inflace vedlo na konci druhé světové války k velkému nedostatku potravin, který vynuceným vývozem rýže do ostatních částí japonského impéria přerostl v hladomor, jenž si vyžádal na dva miliony lidských životů. Státisíce zchudlých a hladovějících Vietnamců se v této době přidalo k hnutí Viet Minh.²¹ Přestože členy hnutí bylo i mnoho nekomunistů, stála za jejím vznikem i vedením Komunistická strana Indočíny. Rozpoutání konfliktu mezi Viet Minhem a vracejícími se Francouzi nedokázaly zabránit ani umírněné osobnosti na obou stranách, jako byl Ho Či Min a Jean Sainteny. Započala tak první válka v Indočíně, jejíž koloniální charakter se v klimatu začínající studené války postupně měnil ve střetnutí dvou navzájem nepřátelských mocenských bloků.

Kambodža hrála v boji Viet Minhu důležitou úlohu. Bangkok se po válce stal největším černým trhem se zbraněmi na Dálném východě a právě přes Kambodžu vedly četné stezky, po nichž se tyto zbraně dopravovaly, resp. pašovaly do Vietnamu. V samotné Kambodži však neexistovalo žádné komunistické hnutí. Vietnamcům tak

²¹ FREY, Marc, Dějiny vietnamské války; Tragédie v Asii a konec amerického snu, Praha a Litomyšl 2003, s. 11.

nezbývalo, než aby se pokusili ovládnout hnutí Khmer Issarak a začít s agitací mezi Khmery. Naráželi však na tradiční nedůvěru a nenávisť Khmerů k Vietnamcům. Podle odhadu francouzské zpravodajské služby měl Viet Minh a jeho spojenci v celé Kambodži pouhých 25 000 stoupců. Počet Khmerů představoval zhruba 20%, a to je potřeba vzít v úvahu, že většinu tvořili Khmer Krom, tedy etničtí Khmerové z jižního Vietnamu.²² Brzy se navíc ukázalo, že za internacionalistickou rétorikou Vietnamců se skrývají jejich čistě národní vojenské cíle.

Neutěšená situace se začala lepší až na počátku 50. let. Generál Vo Nguyen Giap (Võ Nguyên Giáp), který se stal šéfem zvláštního Výboru pro laoské a kambodžské záležitosti ÚV KSI (Komunistické strany Indočíny), prohlásil za cíl osvobozenického boje Indočínskou republiku tvořenou třemi zeměmi. Za tímto účelem bylo rozhodnuto o zformování vzdorostátů Pathet Lao (Země Laů) a Pokor Khmer (Země Khmerů). V dubnu 1950 se pak v Hong Danu sešlo 200 khmerských delegátů, aby schválilo novou hymnu, novou státní vlajku se žlutou siluetou Angkoru na rudém pozadí, a zvolilo Son Ngoc Minhe hlavou prozatímní revoluční vlády. V únoru 1951 se rozpustila Komunistická strana Indočíny, která na posledním kongresu odhlasovala vznik Vietnamské strany pracujících (VSP). O několik měsíců později se v Kambodži vytvořila Khmerská lidová revoluční strana (KLRS). Významným zdrojem členů vznikajícího komunistického hnutí v Kambodži se stali i Khmerové studující ve Francii. Později se z mnohých stali čelní představitelé neblaze proslulých Rudých Khmerů: zejména Saloth Sar, Ieng Sary, Son Sen a Khieu Samphan a další.

²² SHORT, P., c. d., s. 63.

Sihanukův boj za nezávislost

Názory, že Francie si skrze Indočínskou federaci udrží neokázalý vliv v Asii, zatímco země Indočíny se budou těšit politické svobodě a ekonomické autonomií²³ se ukázaly jako mylné. Nezávislost se stala cílem všech. Zatímco však pro krále Sihanuka a konzervativně-pravicové kruhy představovala nezávislost cíl sám o sobě, tak pro mnohé další Khmery šlo pouze o prostředek ke změně stávajícího politického systému. A to buď v internacionalisticky komunistickém, nebo národně demokratickém duchu. Sihanuk si toto nebezpečí pro tradiční monarchii plně uvědomoval. Došlo mu, že nezávislost musí přijít pouze v jeho režii a výhradně z jeho rukou, což by mu umožnilo zvýšit svou prestiž i faktickou moc. Na konci roku 1949 se mu podařilo dosáhnout dohody s Francouzi, kterou později nazval „padesátiprocentní nezávislostí“. Kambodža získala jistý manévrovací prostor v zahraničních záležitostech, Francie však nadále kontrolovala ekonomiku a obranu, byť kambodžská armáda získala v provinciích Battambang a Siem Reap značnou míru autonomie.²⁴ Kambodža zůstala jako přidružený stát a členem Francouzské unie. Pod dojmem vítězství komunismu v Číně, které posílilo pozici Viet Minhu, následovalo rychlé diplomatické uznání Kambodže ze strany USA. Dne 23. prosince 1950 pak v Saigonu došlo k podpisu vzájemné dohoda o obranné spolupráci mezi Spojenými státy, Francií, Kambodžou, Laosem a Vietnamem. Dohoda poskytla právní základ pro americkou hospodářskou pomoc.²⁵ Ta byla v dané době více než vítána. Příjmy kambodžské vlády byly velmi nízké, zdroje z francouzské pomoci rychle vysychaly a část území byla trvale okupována Issarakem nebo Viet Minhem, takže, zde nebylo možné vybírat daně.

²³ GOUROU, Pierre, For a French Indo-Chine Federation, in: *Pacifik Affairs*, Vol. 20, 1947, No.1, s. 29.

²⁴ CHANDLER, D., *A History...*, s. 177.

²⁵ Mutual Defense Assistance; Indochina-Agreement Between the United States of America and Cambodia, France, Laos, and Viet-nam, in: *The American Journal of International Law*, Vol. 48, 1954, No. 3, s. 133-137.

V říjnu 1951 Francouzi povolili návrat Son Ngoc Thanhe do země. (Po svém zatčení strávil Son Ngoc Thanh šest let v poměrně komfortním exilu ve Francii.) Stalo se tak na výzvu Sihanuka. Není jasné proč král usiloval o návrat svého politického rivala. Roli mohla hrát přímluva jeho otce Suramarita, stejně tak jako Sihanukův kalkul, že by Son Ngoc Thanhova přítomnost mohla vést k rozštěpení demokratů. Thanhův návrat se stal událostí, jakou Phnom Penh dosud nezažil. Cesta z letiště byla lemována stotisícovým davem nadšeně vítajícím svého hrdinu. Sihanukova ješitná povaha byla takovým projevem přízně velmi rozhořčena.²⁶ Son Ngoc Thanh se okamžitě zapojil do politického života, cestoval a agitoval po celé zemi, založil noviny Khmer Kraok („Khmerové probudte se!“), kde se dovolával okamžité nezávislosti. Odmítl křeslo ministra zahraničí v demokratické vládě Huy Kanthoulema, pravděpodobně počítal s jejím pádem a možností, že by byl vybrán za premiéra. Poté ho však zradil jeho politický instinkt. V den sedmého výročí japonského puče proti francouzským koloniálním silám opustil Thanh se svými stoupenci město a v provincii Siem Reap se připojil k oddílům Issaraku. Doufal, že tímto činem strhne na svou stranu co nejvíce příznivců a v čele osvobozenického hnutí se vrátí zpět do Phnom Penhu. Tento tah mu ovšem nevyšel. Do džungle jej následovalo jen na 300 nejvěrnějších, kteří si začali říkat Khmer Serei (Svobodní Khmerové) a Thanhův význam a vliv nezadržitelně slábl.

Politická scéna v Kambodži se na počátku 50. let nacházela v dosti neutěšeném stavu. Zemí zmítaly spory mezi demokraty ovládaným Národním shromážděním a králem Sihanukem. Samotnou Demokratickou stranou otrásaly korupční skandály a vnitřní nejednotnost. Nebylo pochyb, že největší radikálové ve straně udržují kontakty nejen s Issarakem, ale i přímo s Viet Minhem. Krále znepokojovala radikalizace

²⁶ OSBORNE, M., Sihanouk; Prince of Light, Prince of Darkness, Chiang Mai 1994, s. 67.

protifrancouzských vystoupení, která dostávala nejen protikoloniální, ale stále více i protimonarchistický charakter.

V létě 1952 Sihanuk ukončil činnost vlády Huy Kanthoula a novým premiérem jmenoval sám sebe. Vyhlásil, že do roku 1954 zlikviduje korupci a do tří let získá pro Kambodžu nezávislost. Když na počátku příštího roku odmítlo Národní shromáždění schválit rozpočet Sihanukova kabinetu, vyhlásil král stanné právo, za asistence armády rozpustil Národní shromáždění a nechal zatknout některé poslance Demokratické strany.²⁷

Francouzi Sihanuka podpořili v domnění, že se spokojí s tím, že ho budou tolerovat jako absolutního vládce. Mýlili se. Král se energicky postavil do čela osvobozeneckého boje a započal svou „křížovou výpravu za nezávislost“, jak toto své tažení později pojmenoval. V únoru 1953 odcestoval do Francie a USA, kde se marně snažil přesvědčit západní politiky, že nezávislost Kambodže je to jediné, co pomůže zastavit lavinovité šíření komunismu v jihovýchodní Asii. V interview pro The New York Times Sihanuk rovněž varoval, že v intelektuálních kruzích v Kambodži, se začíná šířit názor, že Viet Minh bojuje za kambodžskou nezávislost.²⁸

Z dlouhodobého hlediska byla Sihanukova návštěva Washingtonu značně kontraproduktivní. Sihanuk, předpokládal, že bude přijat prezidentem Eisenhowerem, k čemuž nedošlo. Dotklo se ho i to, že jej státní tajemník poučoval o Indočínských záležitostech. Vrcholem všeho bylo, když mu ministerstvo zahraničí nabídlo návštěvu cirkusu. Ješitný Sihanuk, byl takovým jednáním silně dotčen a Spojené státy opouštěl s pocitem, že jej Američané neberou dostatečně vážně.²⁹

²⁷ NOŽINA, M., Dějiny..., s. 200.

²⁸ BURCHETT, Wilfred, The Second Indochina War, New York 1970, s. 28.

²⁹ OSBORNE, M., Sihanouk..., s. 78.

Přestože se Sihanuk vrátil do Kambodže s prázdnýma rukama, přichystali mu doma Kambodžané nadšené přivítání. Brzy se rozhodl pro další rázné akce. Opustil hlavní město a usídlil se v Siem Reapu, kde přijímal zástupce jednotlivých oddílů Issaraku. Dokonce se teatrálně rozhodl pro exil v Bangkoku, dokud s ním Francouzi nebudou jednat. Ovšem po rozpačitém přijetí z thajské strany se po týdnu raději vrátil zpět.

Situace v Kambodži se nadále komplikovala. Pod komunistickou vládou Viet Minhu a partyzánů Son Ngoc Minhe žilo přibližně 200 000 Kambodžanů a oproti dřívějším letům si komunističtí bojovníci vydobyli v očích některých Khmerů jistou prestiž. Francouzi se snažili svůj nátlak na partyzány stupňovat a začali používat taktiku opevněných vesnic, do nichž v podstatě násilně přemístili přes 100 000 vesničanů. Rostoucí vliv Viet Minhu se však zmenšit nepodařilo.³⁰ Tato poměrně vážná situace Sihanukovi vyhovovala, neboť potřeboval, aby nepokoje pokračovaly, dokud se mu nepodaří vyjednat nezávislost. Obtížná a vyhrocená situace v zemi posilovala jeho vyjednávací pozice. V samotné Francii sílil tlak na ukončení „špinavé války“. Kabinet premiéra Laniela nakonec přikročil ke konkrétním krokům. Jedním z nich byla i dohoda s Kambodžou.

Aby Sihanuk posílil vlastní vyjednávací postavení, zahájil mobilizaci lidových mas, které měly chránit zemi před nebezpečím Viet Minhu a zahraniční agrese. Do konce srpna se mu podařilo shromáždit přes 130 000 špatně vyzbrojených, ale nadšených mužů a žen. Francouzi si uvědomili, že není čas na odklady a podepsáním dvou protokolů z 29. srpna 17. října předali zbývající pravomoci do rukou Kambodže.

Dne 29. října se Sihanuk slavnostně vrátil z „dobrovolného exilu“ v Siem Reapu zpět do hlavního města a svého královského paláce v Phnom Penhu. Cestou ho nadšeně

³⁰ SHORT, P., c. d., s. 105.

zdravily statisíce Khmerů. Bývalí členové rozpuštěného Národního shromáždění Sihanuka prohlásili „otcem nezávislosti“. Dne 9. listopadu 1953 proběhl slavnostní ceremoniál odchodu francouzských jednotek ze země. Tento den se slaví jako Den nezávislosti Kambodže.

Francouzské dědictví

Období kolonialismu nelze nahlížet černobíle. Historik Marc Ferro správně varuje před idealizováním koloniálních legend, stejně tak ovšem odsuzuje pranýřování kolonialismu jako strůjce všeho zla ve třetím světě.³¹ V tomto úhlu pohledu tak měla i Francouzská přítomnost v Kambodži své klady i zápory. Za největší přínos Francie lze z odstupem času považovat zachování Kambodžské státnosti. Je velmi pravděpodobné, že bez příchodu Francouzů by Kambodža přestala existovat. Rozplynula by se pod náporom mocnějších sousedů a kambodžské území by si mezi sebou asi rozdělil Vietnam a Thajsko podle toku Mekongu.

Velkou zásluhou Francie je rovněž to, že pro Kambodžu fakticky objevila její minulost. Až do příchodu Francouzů panovala mezi Khmery jen naprosto mlhavá představa o tom, kdo postavil nádherné angkorské chrámy. Roku 1897 Mezinárodní kongres orientalistů v Paříži odhlasoval vznik Institutu asijských studií a o rok později vznikl Archeologický ústav pro Indočínu a roku 1900 Francouzská škola Dálného východu. Dále Francouzi také vytvořili komisi pro zachování angkorských monumentů.³² Luštění reliéfních nápisů a zkoumání starých kronik, stejně jako četné archeologické nálezy, to vše přispělo nebývalou měrou k odhalení zvyků, zákonů a náboženství v angkorském období.

³¹ FERRO, Marc, Dějiny kolonizací; Od dobývání po nezávislost; 13-20.století, Praha 2007, s. 207-233.

³² THIERRY, S., The Khmers, Paris 1997, s. 20-22.

Díky Francii také Kambodža získala od Thajska zpět provincie Battambang a Siem Reap. Obě provincie byly a jsou pro zemi velmi důležité. V Siem Reapu stojí angkorské chrámy a Battambang je zase velmi úrodná provincie, výnosy z rýžových polích zde vysoce převyšují výtěžky z ostatních částí Kambodže. Současně kolonisté přispěli k modernizaci země, budovali železnici a nechali postavit a opravit stovky kilometrů silnic. Samotný Phnom Penh se z větší části proměnil v moderní elektrifikované město. Modernizace se však omezila jen na Phnom Penh a hlavní města provincií. Prospěch z ní – stejně jako civilizačního pokroku vůbec – mělo v koloniální době jen velmi málo Khmerů. Podobě to platilo o rozvíjejícím se obchodu, který zůstával převážně ve francouzských, čínských a vietnamských rukách.

Rovněž školství bylo v Kambodži velmi zanedbávané. V roce 1941 měla jediná kambodžská střední škola Lycée Sisovath 537 studentů vybraných z populace čítající přes 3 milionů obyvatel. Pouze velmi málo Khmerů dosáhlo vyššího vzdělání ve Francii.³³ Většina populace získávala vzdělání stále ještě v chrámových a klášterních školách, kde se učební látka memorovala neustálým opakováním a samostatné myšlení nebylo vítáno. Francie rovněž nepřipravila Khmery na demokratické poměry. A co hůře, nepřipravila Khmery ani na spravování vlastní země. Existovala sice tradiční kambodžská byrokracie, ale bez reálné výkonné moci a znalosti moderní správy. Instrukce na lokální a vesnické úrovni sice fungovaly s účastí Khmerů, ovšem konečné rozhodovací právo na všech úrovních státní správy třímali ve svých rukou Francouzi. Kambodžané jen velmi obtížně získávali místo ve státní správě či u policie, natož vyšší, velící posty. Ani smysl pro právo a spravedlnost sebou Francouzi nepřinesli. Výmluvným dokladem tohoto tvrzení jsou tygří klece, umožňující obzvláště nelidský

³³ NOŽINA, M., Dějiny..., s. 178.

způsob věznění, na internačním ostrově Poulo Condore. Nešťastná byla i politika podpory vietnamské imigrace. Dosazování Vietnamců na nižší úřednické posty přidalo jen další kamínek do mozaiky nenávisti, kterou Khmerové chovali ke svým východním sousedům.

Kambodža a Norodom Sihanuk

Kambodža za Sihanukovy vlády (1953–1970)

Období od získání nezávislosti až do roku 1970 je v dějinách Kambodži natrvalo svázáno s princem Sihanukem. Zejména pod dojmem pozdějších událostí na toto období mnoho Khmerů vzpomínalo a vzpomíná doslova jako na zlatý věk. Ovšem skutečnost byla mnohem, mnohem složitější. Je to období, kdy moc držel pevně v rukou princ Sihanuk, který opozici trpěl jen ve velmi omezené míře. Docházelo nejen k četným zatýkáním odpůrců režimu, ale i k politickým vraždám. Sihanuk se snažil lavírováním mezi oběma stranami barikády studené války udržet zemi mimo druhou válku v Indočíně. Tato snaha vyšla naprázdno. Kambodža se na sklonku 60. let ponořila do víru občanské války, z níž se vynořila teprve po 30 letech.

Situace v Kambodži po získání nezávislosti

Kambodža získala svoji samostatnost v období eskalace první indočínské války. Geniální strateg Viet Minhu generál Vo Nguen Giap zvažoval možnost masivního útoku na východní Kambodžu. Za tímto účelem komunistické vedení zorganizovalo vytvoření armády 11 000 Vietnamců, Khmerů a Laosanů. K útoku nakonec nedošlo, ale situace v Kambodži byla nadále velmi vážná. Naštěstí pro Khmery zůstaly v zemi početné francouzské oddíly. Přesto povstalecké jednotky kontrolovaly již přibližně polovinu země. Morálka královského vojska se nacházela ve velmi vážné krizi. Král se za těchto okolností rozhodl demonstrovat schopnost Kambodžanů řešit vojenské problémy vlastními silami. Královská armáda pod Sihanukovým velením pronikla na povstalecká území na severozápadě země. Celá akce však byla pouze velkým divadlem. Nedošlo totiž k žádným větším střetům a zahynul pouze jeden vládní voják. Francouzi se svědomitě postarali o to, aby se v přítomnosti monarchy neobjevil žádný povstalec.

Armáda pak pochodovala územím, které partyzáni opustili již před jejich příchodem. Operace *Sammaki* (Solidarita) však vstoupila do kambodžského folklóru. Fotografie usmívajícího se Sihanuka ve vojenské uniformě v čele oddílů se stala velmi známou a hojně reprodukovanou. Sihanukovy boty, ve kterých celou operaci „vedl“, byly vystaveny v Sihanukově muzeu v Phnom Penhu.

Kambodža a ženevská konference v roce 1954

Situaci v Kambodži zásadně ovlivnila Ženevská konference ministrů zahraničních věcí bývalé vojenské koalice z časů 2. světové války, kterou tvořil SSSR, USA, Velká Británie a Francie. Jednání se také účastnila komunistická Čína, která tak poprvé vstoupila na pole mezinárodní politiky. Jednání o Indočíně započala 8. května 1954. Den před tím dosáhli Vietnamci v boji proti Francouzům rozhodujícího vítězství u Dien Bien Phu (Điện Biên Phủ). Vietnamci zamýšleli vyslat následně do Kambodže dvě divize Viet Minhu, které měly přispět k vytvoření tzv. svobodné zóny pod nominální kontrolou khmerských partyzánů. Tuto snahu zmařil telegramem, který zaslal čínský ministr zahraničí Čou En-laj ze Ženevy. Podobný postup by podle něj mohl zmařit celou konferenci. A na tom neměla Čína ani Sovětský svaz sebemenší zájem.³⁴ Pro Sověty představovala jihovýchodní Asie až do poloviny 60. let oblast s marginálním významem. Ukončení Indočínského konfliktu a mírová jednání nabízely možnost, jak po Stalinově smrti znovu navázat dialog se Západem. Nejvíce ale na Vietnamce tlačila Čína. Čínské vedení si uvědomovalo vyčerpanost své země po občanské a poté korejské válce. Země podle tehdejších vrcholných čínských komunistů potřebovala období vnější stability. Proto usilovali o zamezení angažmá Spojených států ve Vietnamu. A tak Čou En-laj prosazoval rozdělení Vietnamu současně s požadavkem na zákaz rozmisťování

³⁴ KIERNAN, B., How..., s. 140.

cizích jednotek v zemi.³⁵ Z tohoto pohledu Čína nepotřebovala v Kambodži nutně komunistický režim. Postačoval jí neutrální stát, na jehož území nebudou žádné vojenské základny USA.

Khmerské komunistické hnutí, beztak závislé na podpoře Vietnamců, tak bylo obětováno zájmům velmocí. Zástupci Hanoje se podvolili čínským požadavkům. Zástupcům Pokor Khmer (Země Khmerů) nebyl přiznán statut samostatné delegace a Američané jí posměšně nazývali „vláda duchů“. Během jednání získala Kambodžská vláda zpět vše, o co díky své vojenské slabosti přišla. Ze tří zemí Indočíny pro ní nakonec skončila konference nejlépe, protože jako jediná Kambodža vyšla z jednání s nenarušenou státní integritou. Dne 7. srpna začalo na území Kambodže platit příměří. Všechna cizí vojska podle dohody musela opustit její území. Povstalci z řad Khmerů se měli buď vzdát, anebo odejít do severního Vietnamu. Jejich odchod se ale značně zpožďoval a protahoval, protože khmerští vůdci potřebovali čas, aby se rozhodli, kdo v zemi zůstane a pokusí se zapojit do politické činnosti a kdo zamíří do Vietnamu. Jedním z těch, kdo zůstali v zemi, byl i Saloth Sar. Společně s dalšími měl za úkol infiltrovat Demokratickou stranu příznivci khmerského Viet Minhu. Vznikla také legální levicová strana, která měla navenek vystupovat umírněně, aby se mohla zúčastnit voleb. Strana dostala název Krom Pracheachon (Lidové uskupení). Povstalci rovněž ukrývali své zbraně tak, aby mohly být ve vhodný čas připraveny k obnově bojů. Ženevská konference uznala Kambodžu jako nezávislý stát. Zakázala jí vstupovat do politických bloků, které byly v rozporu s principy OSN a podmínkami příměří, zvyšovat vyzbrojování se zahraniční pomocí a odmítla i vznik cizích vojenských základen na jejím území. Roku 1955 měly v Kambodži proběhnout volby. Na plnění výše uvedených podmínek dohlížela mezinárodní kontrolní komise složená ze zástupců Kanady, Polska a Indie.

³⁵ FREY, Marc, c. d., s. 29-30.

Volby v roce 1955

Favoritem voleb předepsaných Ženevskou konferencí byla Demokratická strana. Sihanuk se však za této situace rozhodl k dalšímu nečekanému kroku. V únoru 1955 vyhlásil pod záminkou souhlasu s „královskou křížovou výpravou za nezávislost“ referendum. To se mělo stát jakýmsi odrazovým můstkem pro nadcházející volby. Voliči stáli před jednoduchou volbou: Milujete-li svého krále, vyberte bílý lístek. Pokud svého krále nemilujete, zvolte černý. 99,8 % voličů vybralo bílý lístek, ale účast v referendu byla velice nízká.³⁶ Po zveřejnění výsledků nechal Sihanuk zatknout redaktory několika opozičních listů. Dne 2. března pak rádio Phnom Penhu odvysílalo Sihanukovo prohlášení. Nikdo, ani členové jeho rodiny, netušil, že se král chystá národu oznámit svou abdikaci. Sihanuk tento krok zdůvodnil odhodláním vstoupit do politické arény a postavit se čelem svým soupeřům.³⁷ Královský titul jej pro četné ceremoniální úkoly v politickém životě skutečně omezoval. Svojí nečekanou abdikací se tak tohoto břemene zbavil. Ovšem nadále mu zůstala možnost využívat zázemí paláce pro vlastní politické cíle. Oproti všem politickým sokům měl výhodu, že pro prosté vesničany stále zůstával královskou autoritou, byť přijal titul „princ, který opustil trůn“. Novým panovníkem Kambodžského království se stal jeho otec Suramarit.

Následujícího měsíce vyhlásil princ Sihanuk vznik národního politického hnutí Sangkum Rastr Nizám (Lidové socialistické souručenství). Pro členství v této organizaci existovala podmínka, že každý zřekne členství v jakékoliv jiné politické straně. Osobnosti, které zachovávali loajalitu králi a stáli vpravo na politické scéně, ihned oznámily rozpuštění svých vlastních politických uskupení a vstup do Sangkumu. Patřil k nim i podplukovník Lon Nol. Muž, který sehraje v dějinách Kambodže tragickou roli.

³⁶ SHORT, P., c. d., s. 136.

³⁷ SIHANOUK, Norodom, My War with CIA; Cambodia's Fight for Survival, London 1973, s. 159.

Záříjové volby do Národní shromáždění se odehrály v atmosféře strachu. Demokratičtí kandidáti byli zastrašováni, a někteří kandidáti Pracheachonu dokonce rovnou zavražděni. Policejní síly rušily a rozbíjely opoziční mítinky. Tři dny před volbami došlo k zatčení vůdce demokratů Keng Vannsaka, pro vykonstruované podezření z vraždy. Voliči byli ve volebních místnostech dozorováni a pokud se ukázalo, že nevolili Sangkum, byli často zbiti. Khmerové se za této situace chovali zcela pragmaticky. Sangkum získal plných 83 %.³⁸ Norodom Sihanuk se stal pánem situace i své země.

Buddhistický socialismus

Sangkum se měl stát jakýmsi vzorem národní jednoty. V praxi to ovšem znamenalo, že se Kambodža fakticky stala zemí s jedinou politickou stranou. Politický program Sangkumu nazval Sihanuk „buddhistickým socialismem“. Ve skutečnosti tento program nebyl ani buddhistický, ani socialistický, ale jen pragmatický. Buddhismus tvořil nejrozšířenější náboženstvím v zemi, vyznávala jej drtivá většina populace. Výjimku tvořili islám vyznávající menšina Čamů a pak různé animistické horské kmeny. Na základech společného vyznání se tak Sihanuk mohl pokusit o vytvoření národní jednoty. Princ se také dovolával příkladu krále Džajavarmana VII., který široce podporoval právě buddhismus a jehož vláda se stala obdobím mohutného rozvoje, staveb chrámů, cest i zavlažovacích kanálů. S tímto odkazem sympatizoval Sihanuk, i on se chtěl upřímně pokusit o rozvoj a modernizaci své země.

Slova socialismus použil Sihanuk již v názvu svého hnutí, čímž se snažil o získání přinejmenším části levice na svoji stranu. Jinak socialismus vnímal jen jako snahu o dosažení sociálního smíru. Rozhodně nezastával marxistické myšlenky třídního boje ani diktatury proletariátu. Přesto se snažil oživit kambodžskou ekonomiku

³⁸ CHANDLER, David, *The Tragedy...*, s. 82-84.

centrálním plánováním podle vzoru socialistických zemí. Na léta 1957–58 inicioval Sihanuk vyhlášení prvního dvouletého plánu a na léta 1960–64 pak první pětiletku. Tato snaha nevyšla zcela naprázdno, hlavně díky zahraniční pomoci, která zásluhou Sihanukovy obratnosti přicházela z Východu i Západu. Mohl se tak rozvinout kambodžský průmysl, který do té doby prakticky neexistoval. Průmyslová výroba se roku 1965 oproti roku 1955 zdvojnásobila a dále rostla. Rozvíjela se i infrastruktura a velkého pokroku se podařilo dosáhnout též v oblasti zdravotnictví a školství. Roku 1966 existovalo v Kambodži 1 095 nemocnic a zdravotních středisek (oproti 179 v roce 1955). Nově vytvořenou síť základních a středních škol navštěvovalo na milion dětí a vysokoškoláci studovali na 48 fakultách.³⁹

Sihanukova osobnost

Princ Sihanuk projevoval jak při správě státu, tak zejména v propagaci sebe sama obrovské osobní nasazení. Intenzivně cestoval po celé zemi, aby otevřel novou školu, nemocnici, továrnu či silnici. Působil jako vydavatel časopisů *Kambuja* a *Le Sangkhum*, do nichž zároveň vlastnoručně psal i úvodníky. Princ též náruživě sportoval a při cestách po provinciích sebou brával autobus plný vysokých hodnostářů, kteří na závěr návštěvy sehráli zápas ve fotbale či odbíjené proti místním funkcionářům. Legendární je Sihanukova filmová tvorba. Filmy nejen režíroval, ale psal pro ně i scénáře, komponoval hudbu, a dokonce v nich i sám hrál. Nelze mu upřít veliké osobní kouzlo a šarm, díky nimž dokázal být výborným společníkem a hostitelem (obr. č. 7).⁴⁰

Princova osoba také měla představovat základní kámen pro vystavění kambodžské státní ideologie. Kambodža a její princ byli jedno. Sihanuk s oblibou mluvil o Khmerech jako o svých dětech.⁴¹ Jeho komplikovaná, urážlivá a přecitlivělá

³⁹ NOŽINA, M., *Dějiny...*, s. 210.

⁴⁰ Tamtéž, s. 206-207.

⁴¹ CHANDLER, D., *A History...*, s. 195.

povaha proto jen velmi těžce snášela oponenty s odlišnými názory. Myšlenky a postoje protichůdné k vlastním vnímal jako osobní urážku a zradu. Člověk, který je zastával, nemohl být jeho dítě (tedy ani Khmer), proto měl princ tendenci identifikovat své soupeře se zahraničními silami.

Kambodžská neutralita

Pokud představovala modernizace zaostalého království těžký úkol, tak proplouvání v rozbouřených vodách diplomacie bylo pro malou zemi v jihovýchodní Asii ještě obtížnější. Kambodža nastoupila cestu neutrality a v tomto směru jí utvrdil i vývoj v thajském Bangkoku a jihovietnamském Saigonu, kde vládly proamerické režimy. Obava z mocnějších sousedů opět ožila. Oba tyto státy totiž pohlížely s krajní nedůvěrou na společného souseda, který se nepřidal na stranu Západu. Pro Jižní Vietnam byla nepřijemná i skutečnost, že sílící partyzánské hnutí využívá kambodžského území, aniž by proti tomu vláda v Phnom Penhu jakkoliv zakročila.

Roku 1959 tak saigonská vláda podpořila pokus provinčního guvernéra Dap Chhuona o puč. Dap Chhuon měl ze svého panství v provincii Siem Reap vést povstání proti Sihanukovi na základě obvinění, že princ spolupracuje s komunisty. O této akci věděla i CIA, Sihanuka však nevarovala, naopak poskytla Chhuonovi radiové spojení s americkou ambasádou v Phnom Penhu. Dap Chhouen však pravděpodobně ztratil nervy a sám informoval prince o spiknutí. Princ ho dal vzápětí zastřelit. Spojení USA s celou záležitostí Sihanuka značně rozlítlo a na dlouhou dobu negativně ovlivnilo kambodžsko-americké vztahy.

Po půl roce následoval další incident, když Jihovietnamci zaslali Sihanukovi kufřík obsahující výbušninu, který způsobil smrt dvou královských úředníků.⁴² Vztahy mezi oběma zeměmi se nadále zhoršovaly. Roku 1961 Kambodža definitivně

⁴² CHANDLER, D., *The Land and People of Cambodia*, New York 1991, s. 121-122.

vypověděla diplomatické vztahy s Thajskem a roku 1963 i s prozápadní Vietnamskou republikou.

Sihanuk, ovlivněn i předchozími událostmi, sice ve svých vystoupeních hlásal protiamerické postoje, což mu však nebránilo přijímat americkou vojenskou pomoc. Stejně tak jeho potírání domácího komunistického hnutí nebránilo dobrým kontaktům s komunistickými zeměmi východní Evropy. Na velmi dobré úrovni přetrvávaly i vztahy s komunistickou Čínou. Kambodža dostávala od Číny v přepočtu na hlavu nejvyšší finanční pomoc z nekomunistických zemí.⁴³

Smrt krále Suramarita

Roku 1960 nečekaně brzy zemřel Sihanukův otec král Suramarit. Pro prince Sihanuka to byla jistě osobní tragédie, zároveň však před něj tato událost postavila obtížný politický problém. Pozice kambodžského krále měla v sobě velký mocenský potenciál. Potenciál, který Suramarit vědomě nevyužíval. Ale mohl si být něčím takový Sihanuk jist, pokud by na trůnu seděl někdo jiný než jeho otec? Královská rodina měla velký počet rozhádaných členů, kteří proti sobě vzájemně intrikovali. Nárok na trůn mohlo uplatnit přes 100 princů. V podstatě však přicházel v úvahu pouze některý ze Sihanukových synů, jeho matka Kossamak nebo jeho strýc Monireth. Sihanuk si však nevybral nikoho z nich. Nedůvěřoval jim, přestože šlo v podstatě o jeho nejbližší rodinné příbuzné. Místo toho zvolil typicky sihanukovské, tj. nečekané a překvapivé řešení. Na 5. června nechal vypsát referendum, kde se Khmerové měli vyjádřit, komu dávají přednost. Na výběr měli hlasovací lístek se Sihanukovou fotografií, na další byl portrét Son Ngoc Thanhe, červený lístek vyjadřoval preference komunistům a prázdný lístek byl určen těm, kteří neměli žádný názor.

⁴³ MARSOT, Alain-Gerard, China's Aid to Cambodia, in: Pacific Affairs, Vol. 42, 1969, No.2, s. 190.

Počet voličů, hlasujících pro Sihanuka dosáhl 99,98 %. I z tohoto počtu je zřejmé, že hlasování mělo s demokracií jen velmi málo společného. Po zveřejnění hlasování vydávaly vláda, parlament, ozbrojené složky a různé vládní úřady prohlášení, aby se Sihanuk stal hlavou státu. Pečlivě organizované divadlo vyvrcholilo 11. června, kdy se shromážděný dav dožadoval před budovou Národního shromáždění, aby parlament Sihanukovi sdělil, že si jej přeje za hlavu státu. Načež Sihanuk prohlásil, že na základě všeobecné vůle lidu tuto výzvu přijímá. Dva dny poté Národní shromáždění přijalo dodatek k ústavě, kterým nový stav legalizovalo.

Dodatek obsahoval paragraf, který v době přijetí vzbuzoval jen málo pozornosti. Pravilo se v něm, že předseda Národního shromáždění může převzít pravomoci hlavy státu, pokud ten je dočasně mimo území státu, nebo není schopen vykonávat svou moc. Tento článek byl ovšem časovanou bombou, která vybuchne přesně za deset let.⁴⁴ Tento princův postup levice odsoudila a dostalo se jí za to tvrdé Sihanukovy odplaty. Levicový intelektuál Khieu Samphan, byl nejdříve zbit na ulici policistou v civilu. Později byly jeho noviny L'Observateur zakázány a Samphan byl společně s několika dalšími redaktory uvězněn.⁴⁵

Roztržka s USA

Mocenské postavení Francie v oblasti Indočíny, které trvalo celých sto let, nahradil zájem Spojených států o tuto oblast a odhodláním udržet ji pro svobodný svět. Výsledek ženevské konference byl proto ve Washingtonu vnímán jako prohra a americká vláda vydal vlastní prohlášení, ve kterém se odmítla plně přihlásit k výsledkům konference.⁴⁶ Ovšem přechodné rozdělení Vietnamu skýtalo možnost, jak

⁴⁴ OSBORNE, M., Sihanouk..., s. 116-120.

⁴⁵ CHANDLER, David, Brother Number One; A Political Biography of Pol Pot, Chiang Mai 2000, s. 58.

⁴⁶ United States Declaration on Indochina, in: The American Journal of International Law, Vol. 60, 1966 No. 3, s. 645.

vymanit z vlivu komunistů alespoň jeho jižní část. Bylo však třeba posílit antikomunistické síly v zemi a vytvořit nacionalistickou protiváhu Viet Minhu. Stejně tak bylo nutné vybudovat regionální systém bezpečnosti, který by zabránil šíření vlivu komunistů. Americká politika v této době vycházela ze studií Rady národní bezpečnosti, které varovaly, že cílem komunistické expanze není jenom Vietnam, ale celý region. Převzetí moci v jedné zemi by vedlo k infiltraci do dalších států a nakonec k ustavení komunistických režimů v celé oblasti.⁴⁷ Tato teorie domina vyžadovala zapojení všech nekomunistických zemí regionu do spolupráce s USA. Kdo se nepodvolil, toho ve Washingtonu automaticky vnímali jako protivníka a spojence komunistů. Jasně to vyplývá z rozhovoru Johna Fostera Dullese se Sihanukem, kdy státní tajemník vyzval prince, aby si vybral mezi svobodným světem a komunistickým světem. Přičemž Sihanuka upozornil, aby neodpovídal, že si vybral neutralitu. Princova odpověď však přesto zněla: Vybírám si neutralitu.⁴⁸

Sihanuk si uvědomoval, že je prospěšné mít Spojené státy za přítele. Ovšem navázání těsnějších vazeb bránila americká podpora dvěma největším kambodžským protivníkům (thajské a jihovietnamské vládě), stejně tak jako Sihanukovo přesvědčení, že Spojeným státům chybí smysl pro indočínskou realitu. Navíc jej osobně urážela neobratnost až neomalenost americké diplomacie. Například americký velvyslanec v Phnom Penhu McClintock, který chodil na recepci s holí v ruce a v doprovodu svého psa. Takto vybaven se dokonce zúčastnil i korunovace krále Suramarita, kdy navíc porušil královský protokol tím, že odešel půl hodiny před králem.⁴⁹

Sihanukova nedůvěra v Američany vyvrcholila roku 1963. Dne 1. listopadu 1963 provedla saigonská generalita za podpory USA puč proti hlavě státu Ngo Dinh Diemovi (Ngô

⁴⁷ FREY, Marc, c. d., s. 20.

⁴⁸ Cambodia; The Blodiest Domino, režie: Peter du Cane, Matjes Kelley.

⁴⁹ BURCHETT, Wilfred, Proti proudu Mekongu, Praha 1958, s. 148.

Đình Diệm). Jihovietnamští vojáci následně Diema zavraždili. Tento čin si Sihanuk vyložil jako důkaz, že Američanům nelze jako spojencům věřit. Tři dny poté Sihanuk ohlásil omezení diplomatických vztahů se Spojenými státy a odmítl veškerou americkou hospodářskou pomoc.

V návaznosti na tento krok se princ rozhodl pro znárodnění cizích a soukromých bank a podniků zahraničního obchodu. Nebylo to šťastné řešení. Obchodníci začali se zahraničím obchodovat pokoutně, přičemž stát pochopitelně přicházel o zisk z vývozních cel. Čile se obchodovalo dokonce i s komunistickými partyzány ve Vietnamu. Roku 1967 již partyzáni odebírali čtvrtinu kambodžské úrody rýže, za kterou platili více než stát. Aby vláda zajistila výkup rýže za státem diktované ceny, vyslala na venkov vojsko. To však vyvolalo velké pobouření vesničanů a vedlo k nebezpečné eskalaci situace na venkově. Přerušeni americké pomoci, vývozní ztráty a špatné vedení státního průmyslového sektoru, vedly ke značnému úpadku kambodžské ekonomiky.⁵⁰

Zcela podle hesla nepřítel mého nepřítele je můj přítel vydal Sihanuk už roku 1965 tajný souhlas vietnamským, komunistickým partyzánům bojujícím v jižním Vietnamu, aby si mohl budovat své základny na území Kambodže. Vietnamští komunisté též využívali království pro transfer zbraní a vojenského materiálu po známé Ho Či Minově stezce, která vedla ze severu na jih podél vietnamské hranice. Využíval se i přístav Kompong Som, do kterého mířily tajné zásilky ze Sovětského svazu a Číny. K jejich přepravě na vietnamskou hranici se dokonce často používaly kambodžské vojenské nákladní automobily.⁵¹ Kambodža se tak zapojila do víru druhé války v Indočíně. Tento vír stáhl malou zemi až na samé dno.

Opozice

Členy Sangkumu bylo pochopitelně mnoho rozdílných osobností a strana se neprofilovala ani levicově ani pravicově. Úkolem Sangkumu jako skutečné státostrany

⁵⁰ NOŽINA, M., Dějiny..., s. 216-217.

⁵¹ CHANDLER, D., The Land..., s. 122-123.

bylo vytvořit bázi pro Sihanukovu vládu. Kandidáty do Národního shromáždění voleného v pravidelných a nedemokratických volbách vybíral Sihanuk. Ostatní strany státní moc navenek tolerovala, ale zároveň je tvrdě perzekvovala. Kdysi nejsilnější Demokratická strana tak jen živořila na okraji politického spektra. Svoji samostatnou existenci si uchoval Pracheachon. Vládní činitelé předpokládali, že Pracheachon se rovná komunistické straně. Nikdo tehdy netušil, že jde v podstatě o zástěrku užší a zcela utajené stranické organizace.

Přestože Pracheachon v mnoha směrech podporoval princovu politiku, sdílel jeho antiamerikanismus a chválil jej za pročínskou politiku, stal se i tak terčem mnoha Sihanukových výpadů a doslova fackovacím panákem jeho projevů. V této době také začal Sihanuk označovat příznivce této strany jako Rudé Khmery.⁵² Členové Pracheachonu byli pod neustálým policejním dozorem a několik jich bylo i zabito. S tím, jak sílily represálie, docházelo k oslabování styků s utajeným ústředím a strana se tak de facto vyvinula v samostatnou politickou organizaci.

Ale i KLRS se ve druhé polovině 50. let nacházela v krizi. Strana se totiž přesně držela pokynů z Hanoje, které zcela v linii ženevské konference apelovaly na khmerské soudruhy, aby se prozatím vystříhali ozbrojeného boje. Severnímu Vietnamu i Číně vyhovovala Sihanukova neutrální politika a nikterak si nepřály destabilizaci jeho režimu, který s nimi v mnoha otázkách spolupracoval. Khmerští komunisté se tak měli soustředit pouze na omezování vlivu amerického imperialismu v zemi. To však bylo na program radikální levicové strany velmi málo, strana ztrácela svoji atraktivitu i členstvo. S takovou situací vyjadřovalo mnoho kádrů nespokojenost. Ti, kteří patřili

⁵² SHORT, P., c. d., s. 142.

ke komunistickému jádru, začali označovat uskupení, k němuž se hlásili, ne jako stranu ale jako Angkar (organizaci).⁵³

Tito radikálové podle instrukcí z Hanoje uspořádali roku 1960 sjezd strany, který měl určit její nové směřování. Strana přijala podle svého vietnamské vzoru název Kampučská strana pracujících (KSP). Obnovená strana byla oproti své předchůdkyni – KLRŠ – již skutečně marxistickou, komunistickou stranou s vlastní strukturou a stanovami.⁵⁴ A především byla odhodlána – vzdor radám vietnamských soudruhů – vést ozbrojený boj. Vedoucí postavení ve straně si podržel Tou Samouth, jeho zástupcem se stal Nuon Chea⁵⁵ A mužem číslo 3. se ve straně stal Saloth Sar. Muž, kterého celý svět bude znát pod jménem Pol Pot.

Počátkem března 1963 proběhly rozsáhlé studentské nepokoje ve městě Siem Reap. Sihanuk reagoval rozpuštěním vlády i parlamentu a vypsáním nových voleb. Poté zveřejnil seznam 34 podezřelých levicových aktivistů. Označil je za zrádce, sabotéry a pokrytce a předvolal je k audienci, kde mu měli vyjádřit svou loajalitu. Na tomto seznamu byl rovněž Saloth Sar. Do paláce se však nedostavil a společně s Ieng Sarym⁵⁶ uprchl do džungle při vietnamské hranici pod přímou ochranu vietnamských komunistů.

Od této chvíle budou Sihanukovu zahraniční politiku, která se po odmítnutí americké pomoci orientovala na komunistické státy, paradoxně doprovázet zostřující se represe proti domácím komunistům. Odtud také pramení jeden z charakteristických rysů Rudých Khmerů – jejich až obsedantní posedlost po utajení, protože nemohli věřit ani Sihanukovy, ale ani svým „soudruhům“ v zahraničí. V době Sihanukovy vlády stál úspěch hnutí právě na schopnosti maximálního utajení, neboť Sihanuk měl k dispozici

⁵³ NOŽINA, M., Dějiny..., s. 213.

⁵⁴ CHANDLER, D., The Tragedy..., s. 114-115.

⁵⁵ Nuon Chea, pocházel z Thajska, kde vystudoval práva a stal se členem Thajské komunistické strany. Po válce se připojil ke khmerskému Viet Minhu. Za vlády Rudých Khmerů byl předsedou stálého výboru Národního shromáždění. V roce 1998 zběhl na vládní stranu. V současnosti žije v Pailinu.

⁵⁶ Ieng sary byl předseda marxistického kroužku v Paříži a členem Komunistické strany Francie. Oženil se s Khieu Thirith, sestrou Pol Potovy ženy Ponnary. Byl vicepremiérem vlády Rudých Khmerů, zodpovědným za zahraniční záležitosti. Po roce 1981 byl odsunut do ústraní. V roce 1996 zběhl na stranu vlády. V současnosti žije v Phnompenhu.

rozsáhlý represivní aparát, který mohl kdykoliv nenapravitelně narušit stranickou strukturu. V této souvislosti se uvádí, že v Phnom Penhu připadal 1 policista na 60 obyvatel, což statisticky patří k nejvyšším číslům na světě.⁵⁷

Radikalizace Rudých Khmerů

Na konci 60. let se Kambodža dostala do nenávratně bezvýchodné situace. V uplynulých letech Sihanuk na politické scéně obratně manévroval a dařilo se mu v Sangkumu vyvažovat vliv levice a pravice. Ovšem jeho tvrdý postup proti levici v 60. letech de facto vytěsnil všechny levicové proudy z kambodžské politiky. V této době se stal Lon Nol prvním premiérem, kterého nejmenoval princ, ale Národní shromáždění. Jeho postup proti levici se vyznačoval vzrůstající tvrdostí a krutostí. Levicový nakladatel Van Tip Sovann, který vlastnil tiskařský lis novin Pracheachonu, byl umučen policií. K trestu smrti byl odsouzen Phoukh Chhay, nejvyšší představitel levicové Všeobecné asociace khmerských studentů. Ve vazbě spáchal sebevraždu. Mnoho levicových intelektuálů hledalo úkryt v džungli.⁵⁸ Byl mezi nimi i Khieu Samphan a Hou Youn. Khieu Samphan později uvedl, že ve světle toho, co se odehrálo v Indonésii⁵⁹ se rozhodl v atmosféře narůstajícího strachu přijmout nabídku KSK uprchnout na některou z jejích základen. Jeho útěk, kdy se po několik měsíců přemisťoval z vesnice do vesnice pomocí různých spojek, dokládá, že v této době již byla KSK schopna hluboké konspirace stejně tak jako sofistikované koordinovanosti. Podle Khieu Samphana mluvili rolníci sympatizující s Rudými Khmery o boji za svobodu, což v jejich představách znamenalo, být svými vlastními pány.⁶⁰

⁵⁷ SHORT, P., c. d., s. 183.

⁵⁸ NOŽINA, M., Dějiny..., s. 218.

⁵⁹ V roce 1965 se v Indonésii po nezdařeném pokusu o komunistický převrat moci chopila armáda v čele s generálem Suhartem a zahájila tvrdé represe vůči indonéské levici.

⁶⁰ SAMPHAN, Khieu, Cambodia's Recent History and the Reasons behind the Decision I Made, b.m. 2004, s. 21-26.

Ani tento tvrdý postup však pravicové kruhy neuspokojoval. Pravice se pod vlivem vietnamské války silně radikalizovala a začala kritizovat princovu ekonomickou i zahraniční politiku. Stejně jako Sihanukem prováděné vyvažování levice a pravice v politice domácí, přestala fungovat i neutralita v politice zahraniční. V době eskalace vietnamské války, kdy rostl počet amerických vojáků na jihu Vietnamu, stejně jako počet Severovietnamců a bojovníků NFO - Národní fronty osvobození jižního Vietnamu (Mặt trận Dân tộc Giải phóng miền Nam Việt Nam) na kambodžském území, se neutralita stala jednoduše utopií.

Proměnou v této době procházela i krajní levice. Pol Potovi i jeho druhům se již zajídala vietnamská dominance. Na třetím plénu strany, svolaném na podzim roku 1966 Pol Potem, který měl již v této době stranu plně pod kontrolou, vedení rozhodlo o změně názvu strany na Komunistickou stranu Kampučie (KSK). Toto rozhodnutí zůstalo tajné a informace o něm neměly ani všichni vyšší funkcionáři strany, natož pak Vietnamci. Dále bylo rozhodnuto o definitivním příklonu k ozbrojenému boji o moc. Byť toto rozhodnutí s ohledem na Vietnamce zaobalili do vzletných a nic neříkajících frází.

Třetí závažné rozhodnutí schválené na plénu představoval přesun stranického vedení z partyzánského tábora kontrolovaného Vietnamci do provincie Ratanakiri. Vietnamským soudruhům zdůvodnili khmerští komunisté tento krok tím, že je k tomu donutilo bombardování pohraničí letectvem USA, které započalo roku 1965.⁶¹ Pravý důvod však představovala snaha uniknout z dohledu vietnamských komunistů. Rozhodnutí odejít do provincie Ratanakiri zásadně ovlivnilo charakter hnutí a ukázalo se být pro budoucnost klíčové. Provincie Ratanakiri tvoří nejdlehlější část Kambodže. Dodnes tu najdeme prašné cesty místo asfaltových silnic a města mají charakter větších vesnic. Obyvatelstvo provincie tvoří z velké části horské kmeny (obr. č. 9 a 10). Vedení komunistické strany se tak rázem ocitlo v jiném světě. Místo etnických Khmerů,

⁶¹ SHORT, P., c. d., s. 183.

vyznávajících buddhismus a pracujících na poli žilo nyní mezi rozličnými etniky (jednalo se především o etnika Brao, Džaraj, Kačak, Kavet, La, Rhade, Stieng a Tampuan), věnujícími se spíše lovu než zemědělství, jejichž víru tvořily animistické představy.

Všichni místní domorodci si uchovávali hlubokou nenávisť k městu a městskému obyvatelstvu. Jednotlivé vesnice byly zcela soběstačné, nepotřebovaly ke svému životu obchod ani peníze. Proto místní lidé nechápali, proč by měli někomu odvádět daně a dávky. Navíc za ně stejně nikdy nic nedostali. Marxistické učení upravené čínskými komunisty pro podmínky agrární země, které převzali polpotovci, tak podivuhodně souznělo s primitivním životem těchto kmenů. Není jisté nakolik životní styl místních obyvatel ovlivnil vývoj ideologie Rudých Khmerů, průkazné ovšem je, že příslušníci těchto etnik tvořili v 70. letech velkou část vojska Rudých Khmerů.

První občanská válka

Situace na venkově se opravdu ukázala být časovanou bombou. Na jaře 1967 proběhlo povstání v západním Battambangu, v oblasti Samloutu. Během první války v Indočíně využívali tuto oblast jako své tradiční zázemí Viet Minh i Issarak. V 60. letech prudce narostl počet obyvatel, které sem lákala úrodná půda. Došlo tak k relativnímu přelidnění, které mělo za následek nedostatek půdy. Tlak vlády na výkup rýže za vynuceně nízké ceny zapůsobil jako rozbuška. Dne 2. dubna dvě stovky místních obyvatel, ozbrojených noži a podomácku vyrobenými zbraněmi, zaútočilo na tábor Mladých královských socialistů, což byla organizace patřící pod Sangkum. Cílem dalších útoků se stali zejména vojáci, střežící státní instituce. I když se během dvou

měsíců podařilo s pomocí trestných výprav, při nichž zahynulo několik set vesničanů, povstání v Samlautu potlačit, stala se tato lokální vzpoura počátkem občanské války.⁶²

Princ Sihanuk odmítl tvrzení náčelníka generálního štábu Lon Nola, premiéra a čelného představitele pravice, že za vzpourou stojí komunistické hnutí. Naopak, označil jej za pokus o vytvoření podmínek pro zahraniční vměšování. Sihanuk Lon Nola odvolal z premiérské funkce a Lon Nol poté odjel na půl roku do Evropy. Ještě jednou a naposledy se Sihanuk rozhodl ke kroku, který úspěšně používal během uplynulých 10 let. Vždy, když se pomyslná ručička politické moci na domácí scéně vychýlila příliš doleva či doprava, tak princ podpořil tu ze stran, která se nacházela v defenzivě. Do premiérského křesla dosadil sám sebe a do kabinetu přibral i některé umírněné zastánce levice jako například Sonn Sanna.

Dne 18. ledna 1968 zaútočili povstalci na vojenské stanoviště v Baydamranu, opět v provincii Battambang. Drobné útoky na vojenské cíle, kterými se povstalci snažili především získat zbraně, se pomalu ale jistě šířily po celé zemi. Teoreticky měl být boj koordinovaný, ovšem vedení, které spojené s většinou jednotek pouze díky kurýrům, pochopitelně nemohlo mít všechna rozhodnutí pod kontrolou. Povstalci si Kambodžu rozdělili na zóny a každá zóna bojovala de facto samostatně. Sihanuk v této době poprvé začal mluvit o hrozbě občanské války. Situaci se rozhodl řešit povoláním Lon Nola zpět do premiérské funkce. Armáda opět pořádala trestné výpravy, letectvo provádělo bombardování povstaleckých oblastí a lidé z odlehlých oblastí byli přesídlováni do strategických vesnic. Jako již dříve, byla opět zavedena praxe vyplácení odměny vojákům za uřezané hlavy nepřátel, tentokrát však byla vyžadována i zbraň, neboť docházelo k vraždění nevinných lidí. Uřezané hlavy byly vystavovány v okresních městech a jejich fotografie přetiskovány v novinách. Sihanuk nařídil

⁶² CHANDLER, D., *The Tragedy...*, s. 141.

postupovat mimořádně tvrdě. Prohlašoval, že se zrádci se bude zacházet zvlášť nelítostně.⁶³

Krise na venkově se časově shodovala s krizí ve městech. Vyrostla nová generace mladých Khmerů, kterým se sice podařilo získat vzdělání, ovšem pracovní uplatnění hledali jen těžko. Všude vládla korupce a nepotismus. Většina studentů volala po změně a mnoho z nich vidělo řešení neutěšené situace v příklonu k levici. Na počátku roku dorazil do Kambodže vliv kulturní revoluce v Číně. Mládež se díky tomu značně radikalizovala. Ve městech docházelo k protivládním, mnohdy násilným demonstracím. Docházelo k ničení soukromého majetku, Buddhových soch a Sihanukových portrétů. Stejně tak studenti protestovali i proti svým učitelským autoritám.⁶⁴

Ekonomika stagnovala, na venkově se rozbíhala občanská válka, ve městech vládl neklid a vztahy s Čínou se značně komplikovaly. V brilantní hře, při níž se Sihanukovi dlouho dařilo udržovat doma relativní klid a zemi mimo vietnamský konflikt, došly nyní princovi všechny trumfy.

Sihanukovo dědictví

Princ Norodom Sihanuk byl a je komplikovanou osobností. Nelze mu upřít politický talent, řečnické nadání a výrazné charisma. Stejně tak nelze popřít, že mnoho lidí jej ctilo a doslova zbožňovalo.⁶⁵ Optikou let, které následovaly po jeho pádu, se období jeho vlády jeví jako skutečná oáza klidu uprostřed rozbouřeného moře konfliktu v Indočíně. To je však značně nekritický pohled.

Sihanuk totiž nebyl pouze milý a okouzující, ale také úskočný a lstivý a moc si udržoval hlavně díky machiavelistické zdatnosti. Po skončení koloniálního období jen těžko mohla v zaostalé a

⁶³ SHORT, P., c. d., s. 211.

⁶⁴ KIERNAN, B., How..., s. 258-260.

⁶⁵ Cambodia; The Blodiest Domino, režie: Peter du Cane, Matjes Kelley.

chudé zemi zavládnout demokracie západního typu. Přesto bylo chybou, že se o to princ v dlouhodobějším horizontu nepokusil. Předal tak své zemi dědictví autoritativní vlády. Vlády, která postrádá legitimitu, neboť pochází ze zfalšovaných a nedemokratických voleb. Khmerové po staletí poslouchali své představené, a pokud nebyli s něčím spokojeni, tak většinou mlčeli, nebo se naopak čas od času chopili zbraně. Díky Sihanukovi tento extrémní přístup přetrvával i za jeho vlády. Tím, že nepřipouštěl legální opozici a oponenty zaháněl do izolace, přispěl zároveň i k jejich radikalizaci. Sihanukova ješitná povaha si protichůdné názory vztahovala jako útok na vlastní osobu. Z politických oponentů se tak stávali nepřátelé, což přineslo v 70. letech velmi trpké plody. Sihanuk samozřejmě nemůže za vznik Rudých Khmerů, je však zodpovědný za to, že se k nim přidali i lidé, kteří by se za normálních podmínek spokojili s rolí loajální opozice.

Sihanuk je též přímo odpovědný za represe, které se odehrály během jeho vlády. Docházelo k politickým vraždám, bití a ponižování politických nepřátel a také k jejich mučení. Přičemž šlo o násilí beztrestné. Přími viníci nikdy nebyli dopadeni ani potrestáni. Princ se také za celou vládu nedokázal vypořádat s tradiční korupcí a nepotismem.

Sihanuk sice nedokázal svou zemi uchránit od požárů druhé války v Indočíně, nelze mu však upřít snahu, že se o to alespoň pokusil. Jen těžko můžeme mít vládci malé a chudé země za zlé, že se odmítl přiklonit k některé ze supervelmocí v jejich mocenském a ideologickém střetu. Navíc neutralita dlouho přinášela Kambodži mnohé výhody. Historický vývoj ukázal, že Kambodžu by od tragického osudu nezachránil ani jasnější příklon ke Spojeným státům, jak můžeme vidět na příkladu Vietnamské republiky a koneckonců i Lon Nolovy Khmerské republiky. Ani v jednom případě nedokázaly USA účinně pomoci svým slabým a doslova zvenčí i zevnitř komunismem požíraným spojencům. Jediné, co mohlo Kambodži pomoci, by byl mír v Indočíně. To už se však dostáváme na půdu kontrafaktuální historie.

Tím nejdůležitějším, k čemu během Sihanukovi vlády došlo, je další prohloubení ekonomických a psychologických rozdílů mezi vesnicí a městem. Zatímco města prožívala poměrně bouřlivý vývoj, vesnice stále zůstávaly světem uzavřeným do sebe, kde se toho mnoho neměnilo. Na většině území vesnice zůstaly stále značně izolované a téměř nikdo o jejich obyvatelích nic nevěděl. Kambodža tak stále ještě plně neznala sebe samu. Prvním, kdo se skutečně začal zajímat o rolníky, byli komunisté. Byl to však zájem ryze účelový.

Kambodža a Lon Nol

Khmerská republika (1970–1975)

Pět let autoritativní vlády maršála Lon Nola je tragickým a smutným obdobím v dějinách Kambodže. Občanské války mají vždy nešťastný a krvavý průběh a nejinak tomu bylo i během druhé občanské války v Kambodži. Spirála násilí roztočená na konci 60. let ještě zvýšila intenzitu svých otáček. Země prošla krvavými střety mezi vládními vojsky a povstaleckou armádou Rudých Khmerů. Zažila masivní bombardování Američanů i přímou invazi Spojených států a Vietnamské republiky. Své zájmy prosazovali v zemi samozřejmě i Severovietnamci, za podpory SSSR a Číny.

Sihanukův pád

Na konci 60. let se Sihanuk snažil zlepšit vztahy s USA. Uvědomoval si nebezpečí, které Kambodži hrozilo z přítomnosti značného množství sil vojáků NFO na khmerském území. Pravice si Sihanukovu snahu o normalizování vztahů se Spojenými státy, stejně tak jako ústup od politiky znárodnění a monopolizace zahraničního obchodu, vyložila jako princovo uznání jeho předchozích chyb. Sihanukova autorita v těchto kruzích ještě více upadla.

Naopak posílil vliv a moc Lon Nola, který již přestal brát ohledy na Sihanuka. Když se stal ctižádostivý Lon Nol premiérem, vybral si ministry sám. Vláda potom definitivně zvrátila Sihanukovu dřívější ekonomickou politiku, když dovolila znovuotevření soukromých bank. Napětí mezi vládou a vůdcem státu neustále rostlo. Sihanuka krajně znepokojovala skutečnost, že mu vláda předkládala jen část svých dokumentů.

V lednu 1969 nastoupil do Bílého domu Richard Nixon. Noví prezident, který si uvědomoval, že konec války nemůže dosáhnout jen vojenskými prostředky. Na druhou stranu odmítali ponechat jižní Vietnam svému osudu a chtěl, aby dojednaný mír byl čestný, nebo aby tak alespoň vypadal. Nixon správně pochopil, že cesta z Vietnamské

války vede přes Moskvu a hlavně Peking. Ovšem vyjednávání mělo být doplněno rozhodnými vojenskými akcemi a to zcela v duchu Nixonovy teorie šílence. Ta podle jeho slov spočívala v tom, že Severovietnamci uvěří, že dosáhl bodu, kdy udělá všechno proto, aby válku ukončil.⁶⁶

Převedením teorie šílence do praxe bylo rozhodnutí masivně bombardovat vojska severovietnamské armády a NFO, ukrývajících se na území Kambodži. Protože Kambodža byla de iure neutrálním státem, probíhalo vše v naprostém utajení. Na veřejnosti prezident jakékoliv bombardování Kambodže popíral. Za pět let, během aféry Watergate, to bude další věc, která Nixon výrazně uškodí.⁶⁷ Operace MENU, jejíž fáze náletů se dále dělily na operace BREAKFAST, LUNCH, SNACK a DINNER, měla hloupý a nešťastný název. Stejně tak nešťastný byl i její průběh. Rozsáhlému bombardování padly za oběť tisíce lidí. Z mapy zmizelo mnoho vesnic. Partyzánské hnutí však významněji nepoškodila. Vietnamští bojovníci se přemístili hlouběji do kambodžského vnitrozemí. Tento vývoj přinesl vítanou vzpruhu i pro Rudé Khmery. Mnoho především mladých mužů a žen se díky bombardování přidalo na stranu revoluce.⁶⁸

Sihanuka se proti útokům veřejně neohradil a tiše je toleroval. I on měl již dost vietnamské přítomnosti na kambodžském území, a tak mu bombardování vietnamských pozic jistě nebylo proti mysli.⁶⁹ Jeho postavení na vnitropolitické scéně se však nenávratně hroutilo. Lon Nol, který zastával úřad premiéra prozatím pouze provizorně za nemocného Penn Noutha byl v červenci 1969 jmenován řádným premiérem. Členy vlády si vybral sám. Za svého zástupce si vybral prince Sirika Mataka, což Sihanuka

⁶⁶ FREY, M., c. d., s. 29-30.

⁶⁷ SUMMERS, Antony, Richard Nixon; Arogance moci, Praha 2003, s. 392.

⁶⁸ CHANDLER, D., Brother..., s. 83.

⁶⁹ SHAWCROSS, William, Sideshow; Kissinger, Nixon, and the Destruction of Cambodia, London 1993, s. 94.

značně rozladilo. Sirik Matak byl nejen Sihanukův bratranec, ale hlavně jeden z jeho největších kritiků. V minulosti se otevřeně stavěl proti odmítnutí americké pomoci a přítomnosti vietnamských vojsk v Kambodži. Napětí mezi vládou a vůdcem státu neustále rostlo. Sihanuk byl krajně znepokojen tím, že mu Sirik Matak předkládal jen část vládních dokumentů. Vláda také definitivně zvrátila Sihanukovu dřívější ekonomickou politiku, když dovolila znovuootevření soukromých bank. Aby dal princ najevo svůj odpor k Sirik Matakovi, přiměl čtyři ministry Lon Nolovy vlády, kteří stáli na Sihanukově straně, aby podali demisi. Doufal, že tak vyvolá vládní krizi, ovšem Matak (Lon Nol byl na léčení v Evropě) jednoduše nahradil staré ministry technokraty a sobě oddanými lidmi.

Sihanuk vyčerpaný politickými boji s vládou se v prosinci 1969 uchýlil do nemocnice v Phnom Penhu. V lednu následujícího roku odcestoval do Francie. Měl v plánu vrátit se zpět přes Moskvu a Peking, kde chtěl získat podporu těchto velmocí pro stažení vietnamských vojsk z Kambodže.⁷⁰

Dne 8. března propukly v provinční metropoli Svayriengu demonstrace proti přítomnosti jednotek NFO a armády severního Vietnamu na kambodžském území. O tři dny později proběhla obdobná demonstrace v Phnom Penhu. Desetitisíce lidí pochodovaly ulicemi, dav za asistence policie vyplnil velvyslanectví Prozatímní revoluční vlády jižního Vietnamské republiky a rovněž severovietnamské zastupitelství. Nepokoje trvaly několik dní a za obětí jim padly i dva katolické kostely a některé obchody a domy vietnamské menšiny. Sihanuk o těchto akcích věděl dopředu a pravděpodobně je i nařídil či přinejmenším podněcoval, aby si připravil půdu pro jednání v Moskvě a Pekingu. Navenek ovšem celou věc ostře odsoudil a dodal, že až se vrátí do Kambodže, vyzve Khmery, aby si vybrali, zda chtějí následovat jeho, anebo

⁷⁰ CHANDLER, David, *The Tragedy...*, s. 187-191.

s tyto provokatéry. Vláda si ale jeho slova vyložila tak, že by se měla stát obětním beránkem za něco, co nařídil samotný Sihanuk.

Dne 12. března se Lon Nol omluvil za zničení obou velvyslanectví, současně však vydal ultimátum, aby do 15. března opustily zemi všechny vietnamské oddíly. Sihanuk v této chvíli zcela ztratil svůj proslulý politický instinkt, a místo aby se vrátil urychleně domů, jak si přáli Rusové i Číňané, zamířil z Paříže do Moskvy. Dne 18. března Lon Nol na nátlak šedé eminence kambodžské politiky a hlavního strůjce protisihanukovské politiky prince Sirika Mataka podepsal výnos zbavující Sihanuka moci. Armáda ihned obklíčila rozhlas a Národní shromáždění, uzavřela letiště a odpojila mezinárodní telefonické spojení a telegraf. Týž den prohlásil parlament Sihanuka za sesazeného. Ještě předtím však poslanci Sihanuka svorně kritizovali plně dvě hodiny. Na jeho obhajobu se neozval jediný hlas.⁷¹

Podle Sihanuka se do převratu zapojila americká CIA.⁷² Pokud byl však převrat iniciován nebo podporován ze strany USA, tak se tak stalo spíše prostřednictvím vojenské zpravodajské služby. Navíc Henry Kissinger jakýkoliv podíl Spojených států na Sihanukově pádu důrazně popírá.⁷³ Ať už je skutečnost jakákoliv, tak je reálný faktem zůstává, že příčiny princova pádu musíme hledat hlavně v jeho vnitřní politice. Každý autoritativní vládce čelí snahám ekonomických a politických elit podílet se na moci. A pokud tyto elity navíc nesouhlasí s domácí ani zahraniční politikou svého vůdce, je jejich vůle po vládnutí ještě větší. V nedemokratické společnosti je pak převrat jedinou možností, jak se k moci dostat. Pučisté také hojně těžili ze Sihanukovy klesající oblíbenosti ve městech. Mnoha lidem se již také zajídala přítomnost Severovietnamců a NFO v zemi, tím spíše, že vedla k výše uvedenému bombardování, stejně jako zhoršující se ekonomická situace. To všechno ještě zhoršovala Sihanukova záliba v natáčení filmů a pořádání filmového festivalu v Phnom Penhu v listopadu

⁷¹ SHORT, P., c. d., s. 230-234.

⁷² SIHANOUK, N., c. d., s. 56.

⁷³ KISSINGER, H., Roky v Bílém domě, Praha 2006, s. 429-431.

1969, kde si Sihanuk nechal za svůj film *Crépuscule* udělit zvláštní cenu – dvoukilogramovou zlatou sošku Buddhy. Společnost to oprávněně viděla jako mrhání penězi v době, kdy je ekonomika země v krizi. Sihanukovi neprospělo ani otevření kasina v Phnom Penhu, z jehož příjmů hodlal doplňovat příjmy státního rozpočtu. Mnoho Khmerů, bohatých i chudých přišlo hraním o všechny své úspory a několik jich dokonce kvůli tomu spáchalo sebevraždu. Lidé z toho obviňovali právě Sihanuka a jeho rodinu a kasino muselo být zavřeno.⁷⁴

Všeobecnou neoblíbenost hlavy státu – pokud se týká hlavního města Phnom Penhu – dokládá i samotný průběh převratu, který proběhl nekrvavou cestou. Nikdo se nepostavil na obranu Sihanuka. Naopak rozjásaný dav v ulicích vítal konec jeho vládnutí.

Protivietnamské nepokoje

Novou hlavou státu se stal předseda Národního shromáždění Cheby Heng. Skutečnou moc však třímali v rukou Lon Nol jako premiér a Sirik Matak jako vicepremiér. V létě roku 1970 odsoudil nejvyšší tribunál Sihanuka v nepřítomnosti k trestu smrti. Na podzim dne 9. října 1970 byla vyhlášena Khmerská republika. Na její počest mělo být odpáleno 101 dělových salv. Ovšem při 15. výstřelu se dělo roztrhlo a zabilo jednoho z vojáků.⁷⁵ Tato tragická událost jako by symbolizovala chmurnou budoucnost nového státu. Podporu mělo nové zřízení hlavně mezi vzdělanou elitou ve městech, a především v armádě. Na mnoha místech na venkově však zavládlo zděšení. Konec monarchie musel mnoha rolníkům připadat jako konec světa. Jak může svět nadále fungovat, když nikdo nebude provádět potřebné rituály. Na mnoha místech dokonce proběhly prosihanukovské nepokoje.

Svou oblibu čerpala republika hlavně z nekompromisního postoje vůči Vietnamcům. Ovšem slabá kambodžská armáda mohla jen těžko konkurovat veteránům

⁷⁴ CHANDLER, D., *The Land...*, s. 127.

⁷⁵ SHORT, P., c. d., s. 253.

z NFO, jejíž jednotky se pokusila vyhnat ze svého území. Obecnou zlost a nenávisť si tak nový režim vyléval hlavně na vietnamských civilistech. Osm týdnů po převratu vyhlásil Lon Nol zahájení náboženské války proti Vietnamcům. Prohlásil, že jsou nepřátelé Buddhy a že všichni, ať jsou komunisty nebo ne, musí opustit zemi. Zemi zachvátily skutečné protivietnamské bouře. Armáda vraždila vietnamské civilisty, ušetřeny nezůstaly ani děti a ženy. Hořely vietnamské kostely i domy. Vojáci dokonce využívali civilisty jako živé štíty při boji s Vietnamci.⁷⁶ Světová veřejnost byla šokována. Represe se poté sice zmírnily, ale většina Vietnamců přesto musela odejít ze země, kde mnohé rodiny žily po generace.

Lon Nol

Kromě odhodlání čelit vietnamské hrozbě nenabízela republika svým občanům nic moc dalšího. Korupce, neschopnost úředníků a nedemokratický systém zůstaly plně zachovány. Jen muž na vrcholku pyramidy se změnil. Lon Nol (obr. č. 8) neměl příliš mnoho dobrých předpokladů pro vedení státu. A už vůbec nepředstavoval vhodného vůdce pro období krize. Jeho dřívější kariéra postupovala hlavně díky Sihanukově podpoře. Princ si ho de facto vypěstoval, aby ho mohl používat jako strašáka proti levici. Lon Nol však svého pěstitele přerostl a uvěřil ve vlastní výjimečnost a v poslání obnovit khmerskou říši v hranicích starobylého Angkoru. Věřil ve zvláštní sílu khmerského národa, který má magickou moc překonat v boji své protivníky. V těchto myšlenkách jej podporoval mnich Mam Prum Mani, který Lon Nolovi tvrdil, že je reinkarnací krále Džajavarmana VII. Tragické následky měla také skutečnost, že se Lon Nol radil s různými mystiky i o vojenských záležitostech.⁷⁷ Lon Nolovy politické názory tak tvořila poněkud nesourodá směs mystického buddhismu se silným

⁷⁶ CHANDLER, D., *The Tragedy...*, s. 203.

⁷⁷ Tamtéž, s. 205.

nacionalismem, kombinovaným se šovinismem vůči všemu nekhmerskému. Své vojáky dokonce žádal, aby ho nazývali „Černý otče“, čímž chtěl zdůraznit, že patří k tmavým Khmerům, bez příměsi cizí krve. Lon Nol měl přitom značně omezené obzory. Nedůvěřoval moderní technice, jen málokdy používal telefon, neposlouchal rádio, nesledoval televizi, nečetl noviny. Byl značně mlčenlivý, a pokud mluvil, tak používal dlouhé pauzy a nic neříkající fráze. Před veřejností většinou nemluvil přímo, ale používal rádiového záznamu.⁷⁸ Lon Nol se stal díky převratu de facto diktátorem země, ovšem vůdcovské vlastnosti mu zcela chyběly. Jen těžko tak mohla takováto parodie na republiku vyhrát svůj zápas proti stále šířícímu komunistickému hnutí. Jedinou nadějí pro ni představovala americká pomoc.

Invaze do Kambodže

Svržení Sihanuka dalo Spojeným státům možnost zahájit operaci, které se americká armáda již dlouho domáhala. Jednalo se o útok na kambodžské pohraničí, kde mělo být zlikvidováno zázemí NFO a nalezeno její velitelství. V neposlední řadě měla invaze poskytnout oddechový čas jihovietnamskému režimu. Nixon se tak rozhodl válku rozšířit, aby jí mohl ukončit.⁷⁹

Dne 1. května 1970 vtrhlo na území Kambodže 31 000 amerických a 43 000 jihovietnamských vojáků. Jen velmi těsná většina Američanů s akcí souhlasila. President Nixon ve svém televizním prohlášení z 30. dubna Američany ujistil, že se nejedná o invazi do Kambodže a slíbil, že se americké jednotky stáhnou ihned, jakmile se podaří ze země vypudit zahraniční jednotky nepřítele.⁸⁰ Ovšem dne 4. května zahájila Národní garda střelbu na demonstranty v kampusu Kentské státní univerzity v Ohio. Spojené státy poté zasáhly dosud nejmasivnější protesty proti válce a Nixon

⁷⁸ KAMM, Henry, Cambodia; Report from Stricken Land, New York 1998, s. 95 a 98.

⁷⁹ FREY, M., c. d., s. 158.

⁸⁰ Projev prezidenta Richarda Nixona ze dne 30. 4. 1970.

www.americanrhetoric.com/speeches/richardnixoncambodia.html

musel následně přislíbit stažení amerických vojáků z Kambodže nejpozději do konce června. V únoru 1972 pak na jednání s čínským premiérem Čou En-lajem v Pekingu Nixon prohlásil, že na území Kambodže se nenachází žádný americký voják.⁸¹

Tíha tažení tak spočinula plně na bedrech saigonských jednotek. Ty počátkem roku 1971 zaútočily v nové ofenzívě nazvané „Úplné vítězství“ na komunistické pozice v Kambodži. Ofenzíva však Jihovietnamcům přinesla naprostou porážku. V bojích zahynula plná pětina vojáků ze šedesátitisícové armády, která se pod rostoucím nepřátelským tlakem stáhla zpět. Výsledek americko-jihovietnamských operací tak byl více než tristní. Podařilo se sice zlikvidovat některé sklady zbraní, zabít asi 2 000 komunistických partyzánů a na krátký čas uvolnit protivníkův tlak na Saigon, nepodařilo se ovšem najít, natož zlikvidovat, hlavní štáb Fronty národního osvobození ani vytlačit Severovietnamce a NFO z kambodžského území a přerušit Ho Či Minovu stezku. Pro Kambodžu navíc nezdařená invaze znamenala znásobení problémů a utrpení, tím spíše, že saigonské jednotky byly hrubě nedisciplinované. Pravděpodobně i pod dojmem předcházejících útoků na své soukmenovce se Jihovietnamci dopouštěly rabování, vraždění a znásilňování žen. Je příznačné, že Vietnamci bojující na straně Rudých Khmerů oproti tomu úzkostlivě dbali, aby Khmery něčím nepopudili. Snažili se chovat naprosto vzorně a za zboží vždy platili. Invaze rovněž zapříčinila další rozšíření operační báze vietnamských komunistů směrem do vnitrozemí Kambodže, což zemi dále destabilizovalo. Situaci ještě zhoršily pokračující nálety, jejichž maximální zintenzivnění nařídil Nixon v prosinci 1970.⁸²

⁸¹ Memorandum of Conversation, February 22, 1972, Peking.
www.state.gov/r/pa/ho/frus/nixon/e13/c72542.htm

⁸² Kissinger – Nixon Telephone Conversation, 1970, December 9.
www.gwu.edu/~7Ensarchiv/NSAEBB/NSAEBB123/Box%202029,%20File%20202,%20Kissinger%20%96%20President%20Dec%2029,%201970%208.45%20pm%20%200.pdf

Spojenectví Sihanuka a Rudých Khmerů

Sihanukovi, který se o provedení puče dozvěděl v Moskvě, nabídla pomoc Čína.

A Sihanuk tuto nabídku rád přijal. Znamenalo to, že novými spojenci se stali jeho dosavadní nepřátelé, lidé, které tvrdě po celou dobu své vlády potíral – Rudí Khmerové. Pro Sihanuka to však představovalo jedinou možnost, jak by se mohl dostat zpět k moci a jak by mohl triumfovat nad těmi, kteří ho svrhli.

Dne 23. března Sihanuk oznámil založení nového politického hnutí Jednotné národní fronty Kambodže, která se stala známou pod zkratkou FUNK. Současně vyzval všechny Khmery, aby zahájili partyzánskou válku proti nelegitimnímu Lon Nolovu režimu. Profilace nového hnutí zůstala úmyslně hodně zamlžena. Různá prohlášení kladla důraz na pokrokové síly a pracující lid a také na sociální spravedlnost, rovnost a bratrství Khmerů. Hnutí tak dostalo nádech vlasteneckého, ryze khmerského hnutí, vedeného bývalým králem. Společně s FUNKem vznikly ještě Lidové ozbrojené síly národního osvobození Kambodže (FAPLNK) a dne 5. května 1970 byla ustanovena Královská vláda národní jednoty Kambodže (GRUNC). Dohodou s Rudými Khmery získal Sihanuk volné pole působnosti na diplomatickém poli, kde se snažil získat širokou podporu jak pro svou exilovou vládu, tak pro ozbrojený boj v samotné Kambodži. Rudí Khmerové se tak navíc mohli zaštitit jeho jménem, čímž získali další sympatizanty, hlavně na venkově, přičemž si ponechali naprostou samostatnost na domácí scéně, do níž exilová vláda nemohla nijak zasahovat.

Spoluprací se Sihanukem byla Rudým Khmerům rovněž důrazně doporučována z Hanoje. Rudí Khmerové se tomuto doporučení podřídili, protože sami pochopili výhodnost tohoto spojení. Ovšem další rady a směrnice přijímali již s mnohem menší vstřícností. Přestože se severním Vietnamem úzce spolupracovali po celá 60. léta, tak je nikdy neopustila obava z vietnamských tužeb na ustavení indočínské federace. Naopak, zkušenost se spoluprací s Vietnamci, která se odehrávala zcela pod taktovkou

vietnamské dominance, je v těchto obavách ještě více utvrdila. Proto sice od Hanoje ochotně přijímali zbraně, které potřebovali, zároveň se však vytrvale bránili utvoření smíšeného Vietnamsko.kambodžského vojenského štábu pro Kambodžu.⁸³ Rovněž postupně zabraňovali vietnamským ozbrojeným složkám verbovat Kambodžany do smíšených vojenských oddílů. Paralelně s tímto úsilím vytvářeli vlastní vojenské oddíly. Na přelomu let 1972-1973 se Rudí Khmerové již cítili natolik silní, že ukončili vojenskou spolupráci s Hanojí.⁸⁴ Z Kambodže byli vypovězeni všichni vojáci a partyzáni vietnamské národnosti. Hanoj tak ztratila možnost ovlivňovat své komunistické „souvěrece“ v Kambodži, do jejichž podpory investovala v předchozích letech značné množství nejen politického kapitálu. Ztráta možnosti operovat na se svým vojskem na Kambodžském území pro Severovietnamce navíc znamenala komplikaci pro budoucí boje proti jižnímu Vietnamu, o kterých se v Hanoji domnívaly, že mohou probíhat ještě následujících deset let. Tento postup byl komunistickým režimem v Hanoji hodnocen jako zrada.⁸⁵ Ovšem Rudí Khmerové vnímali jako zradu Pařížské dohody z roku 1973, které pro ně představovaly zbabělý ústupek vietnamských komunistů. Který navíc podle jejich názor mohl vést k zesílení amerických aktivit na území Kambodže.⁸⁶ Rudí Khmerové se pomocí, jíž se jim od vietnamských komunistů dostalo, necítili být zavázáni. Nikdy Vietnamcům nedůvěřovali a v 70. letech se pro ně stali stejnými nepřáteli jako Lon Nolův režim a Američané.

Druhá občanská válka

První občanská válka v Kambodži na konci 60. let měla charakter střetu vládních vojsk s omezenou komunistickou gerilou a potlačování výbuchů nespokojenosti na

⁸³ HEDER, S., *Cambodian Communism and the Vietnamese Model; Vol. I.; Imitation and Independence, 1930 – 1975*, Bangkok 2004, s. 159-160.

⁸⁴ Tamtéž, s. 169.

⁸⁵ LƯU Văn Lợi, *Ngoại Giao Việt Nam*, Sơn La 2004, s. 255-256.

⁸⁶ KISSINGER, H., *Bouřlivé roky*, Praha 2004, s. 322-323.

venkově. Druhá občanská válka probíhala zcela odlišně. Sihanuk ve svém svolání ke kambodžskému lidu již nepoužil oslovení děti, ale bratři a sestry. Jeho výzva, aby se Khmerové připojili ke gerilovým bojovníkům v džungli, znamenala de facto vyhlášením války Khmerské republice. Od této chvíle se každý musel rozhodnout, na čí stranu se přidá. A každý měl pouze dvě možnosti. Buď hájit vládu, nebo koalici Sihanuka s revolučním hnutím. Občanská válka tak získala skutečně celospolečenský ráz. Uniknout už jí nemohl nikdo.

Rudí Khmerové nahráli Sihanukův projev na pásku a s jeho pomocí verbovali na venkově nové členy hnutí. A Sihanukova výzva opravdu často zafungovala.⁸⁷ Partyzánská armáda v této době již dosahovala počtu 70 000 vojáků. Nezáleželo však na počtu vojáků, ale na jejich morálce. A právě v tomto ohledu značně zaostávala vládní vojska. Vojáci měli špatný výcvik i vyzbrojení. Neschopní velitelé spíše než na svoje vojáky mysleli na osobní prospěch. Běžné se stalo prodávání zbraní nepříteli, stejně jako papírové zvyšování počtu vojáků, které přinášelo zisky z žoldu neexistujících mužů. Neschopnost republikánské armády se plně projevila už během prvních dvou ofenzív v letech 1970–71.⁸⁸

Občanskou válku provázelo násilí již od prvních dnů. Týden po převratu propukly v Kompong Chamu rolnické nepokoje, při nichž dav utloukl řadu místních úředníků. Zabití byli i dva poslanci, kteří přijeli na místo vyjednávat s rolníky. Rolníci jim poté vyřízli játra, z nichž si v místní restauraci nechali připravit jídlo. Ve stejný večer přišel o život na nedalekých kaučukových plantážích Lon Nolův bratr Nil. I z něj rolníci vyřízly játra a snědli je. Světovou veřejnost tyto praktiky naprosto šokovaly. Pro Khmery to však znamenalo prastarý rituál, který zajišťoval vítězi, že na něj přejde síla

⁸⁷ OSBORNE, M., Sihanouk..., s. 219.

⁸⁸ ETCHESON, C., The Rise and Demise of Democratic Kampuchea, London 1984, s. 110 -115.

jeho protivníka. Brutalita provázela jakékoliv další protesty. Střelba vládních vojsk a najíždění tanky do davu se staly běžnou součástí při potlačování protivládních demonstrací. To vše však pouze vhánělo nové a nové příznivce do náruče Rudých Khmerů.

Republika každým dnem a každým Lon Nolovým krokem ztrácela podporu veřejnosti. V dubnu 1971 povýšil Lon Nol sám sebe na maršála. Následující srpen pozastavil činnost Národního shromáždění s tím, že již nadále odmítá hrát nesmyslnou hru na svobodu a demokracii. V březnu 1972 se Lon Nol prohlásil hlavou státu namísto Cheby Henga. Sirik Matak získal post premiéra. Tento postup vyvolal nové rozsáhlé studentské demonstrace, které Lon Nola přinutili odvolat nepopulárního Sirika Mataka. Na jeho místo dosadil Son Ngoc Thanhe. Patrně doufal, že si tak získá zpět přízeň studentstva, pro které představoval Thanh symbol republikánství. Výsledek přinesl efekt přesně opačný. Kolaborace Son Ngoc Thanhe s Lon Nolem ještě zvýšila všeobecnou deziluzi a definitivně pohřbila možnost jakékoliv pokojné politické změny.⁸⁹

Komunistické jednotky zahájily v březnu 1972 rozsáhlé ofenzívy na jihovýchodě, východě a severozápadu země. Vládní vojska se poté byla nucena stáhnout do větších měst, kde se opevnila. Již roku 1971 dopadly i na Phnom Penh první bomby. Zdálo se, že konec republiky může přijít každým okamžikem.

Zesílení amerických náletů v roce 1973

Dne 27. ledna 1973 podepsaly v Paříži Severní Vietnam, Jižní Vietnam, Prozatímní revoluční vláda jižního Vietnamu a Spojené státy Dohodu o ukončení války a obnovení míru. Formulace týkající se Kambodži byly velmi vágní, protože se během americko-vietnamských rozhovorů ukázalo, že Vietnamci nejsou schopni dát za své khmerské soudruhy jakékoliv záruky. Víme, že vztah Rudých Khmerů a vietnamských

⁸⁹ KIERNAN, B., How..., s. 347.

komunistů napětí provázelo již od prvopočátku. Čím více hnutí Rudých Khmerů sílilo, tím více a úspěšněji se zbavovalo ochranné ruky vietnamských komunistů. Na konci roku 1972 odešly z Kambodže už plné tři čtvrtiny vietnamských divizí. Dokonce docházelo k protivietnamským demonstracím mezi ozbrojenými silami KSK.⁹⁰ O další strategii tak začali rozhodovat polpotovci sami, aniž by se jako dříve ptali na souhlas Hanoje.

Pařížská dohoda zavazovala Spojené státy, že nepoužijí své letectvo proti Vietnamu a Laosu. Kambodža tak zůstala jediným možným cílem náletů a USA v březnu vyslaly nad kambodžské nebe tolik bombardérů, kolik jen mohly. Rozhodnutí Kongresu zastavilo nálety až o 5 měsíců později. Během této doby svrhly bombardéry na Kambodžu přibližně čtvrt milionu tun výbušnin. Odhady počtu obětí se pohybují v řádech statisíců.⁹¹ Velká města a zejména Phnom Penh se plnila uprchlíky, což ovšem republikánské vládě příliš nevadilo, protože tak získala kontrolu nad větší částí populace. V krátkodobé perspektivě letecká ofenziva splnila svůj cíl. Komunisté pod tíhou náletů uvolnili tlak na Phnom Penh, který díky tomu zůstal v rukou vlády ještě následující dva roky. Nálety však zcela rozvrátily život na vesnici. Podstoupené utrpení mohlo u velké části populace vést k pasivitě a snížení prahu vnímání toho, co je a není správné, co je a není morální a lidské. To vše posílilo postavení Rudých Khmerů a jejich politickou kontrolu obyvatelstva.

Agónie a pád republiky

Lon Nol v dubnu 1973 vyhlásil výjimečný stav, rozpustil Národní shromáždění a přisvojil si jeho pravomoci. Pád se mu však zastavit nepodařilo. Přestože mu Američané poskytovali hospodářskou pomoc ve výši 2 milionů dolarů denně, tak se ekonomická

⁹⁰ CHANDLER, D., *The Tragedy...*, s. 226.

⁹¹ CHANDLER, D., *Brother...*, s. 96.

situace neustále zhoršovala. Přibližně 40 % cest bylo v důsledku bombardování rozbitých, uhynulo 75 % hospodářských zvířat a nejméně třetina Kambodžanů přišla o své domovy. Uprchlíká vlna zvedla počet obyvatel Phnom Penhu ze 600 tisíc na 2 miliony. Morálka obyvatelstva, ale především armády se hroutila, množily se dezerce, kterým se Lon Nol snažil čelit verbováním dětí. Odhaduje se, že v jeho armádě sloužilo v roce 1974 nejméně 6 000 chlapců ve věku od 11 do 14 let.⁹² Děti ovšem tvořily i významnou část armády Rudých Khmerů (obr. č. 12). Komunistické síly roku 1974 obklíčily Phnom Penh, zásoby potravin se tak do města dopravovaly pouze po Mekongu nebo vzduchem.

Celý Phnom Penh se začal rozkládat zevnitř. Korupce, opiová doupatá, nevěstince. Zkáza republiky došla tak daleko, že všechno a všichni byli na prodej. Režim již nedokázal ochránit ani své nejvyšší představitele. V červnu studenti během demonstrací unesli ministra školství společně s jeho náměstkem, a drželi je pak v jedné ze tříd, kde je záhy zastřelil neznámý muž.⁹³ Komunisté již ovládali 90 % země a úspěch přicházel i na mezinárodní scéně, kde jim poskytoval kredit hlavně Sihanuk. Do roku 1974 uznalo GRUNK již 63 zemí a téhož roku stačily pouhé dva hlasy na zasedání Valného shromáždění OSN a Lon Nolova vláda by přišla o křeslo v této organizaci. Konec se blížil. Uvědomovali si to i Američané, přestože ještě roku 1975 Kongres schválil ekonomickou pomoc Kambodži ve výši 122 milionů dolarů. Poslední karta, kterou ještě Američané mohli alespoň teoreticky hrát, představoval Sihanuk. Američané doufali v jeho návrat do Phnom Penhu a v to, že opět uchopí moc do svých rukou. Sihanuk si byl vědom svého nepevného postavení. Uvědomoval si, že má jen minimální vliv na vnitřní dění v Kambodži s Američany však odmítal vyjednávat. Zcela logicky

⁹² NOŽINA, M., Dějiny..., s. 228.

⁹³ CHANDLER, D., The Tragedy..., s. 232.

se obával, že by tak mohl přijít o jediný záchytný bod, který měl – Rudé Khmery. Teprve v březnu 1975, kdy si již patrně uvědomil, že vítězství Rudých Khmerů, nebude i jeho vítězství se odhodlal kontaktovat Američany a sondovat možnosti dohodnout se na politickém řešení konfliktu v Kambodži.⁹⁴ Bylo však již příliš pozdě. Dne 12. dubna 1975 opustil na palubě vrtulníku velvyslanec USA John Gunther Dean, s americkou vlajkou v podpaží, zemi. Samotný Lon Nol opustil Kambodžu ještě dříve, již na počátku dubna. Oficiálně odlétal na léčení do Indonésie. Všichni věděli, že už se nevrátí.

Dne 17. dubna vstoupily do Phnom Penhu jednotky Rudých Khmerů a město se stalo svědkem poslední šarády, kterou mu přichystala Khmerská republika. Po rozednění se ve městě zjevila malá skupinka mužů oděných v černém. Bratřili se s vládními vojáky a projížděli městem v džípu, mávaje při tom vlajkou s bílým křížem v červenomodrém poli. Lidé na ulicích se objímali a líbali, válka skončila a vše mělo být už jen lepší. Po chvíli se ale do města začaly trousit malé skupinky velmi mladých Khmerů, oděných v černých stejnokrojích a se samopaly v rukách. Šli tiše, vypadali rozpačitě a velmi unaveně. Rozhodně nevypadali šťastně jako předchozí skupina. Později vyšlo najevo, že první skupinu tvořili studenti, které generál Non, bratr Lon Nola, nechal převléct za povstalce. Byl to poslední pokus dostat situaci pod kontrolu.⁹⁵ Rudí Khmerové nestáli o žádné vyjednávání, neměli k tomu žádný důvod. Jejich revoluce zvítězila.

Lon Nolovo dědictví

Lon Nol se chopil vlády nad Kambodžou, aby zajistil bezpečnost země, kterou podle něj ohrožovali komunističtí partyzáni a Vietnamci. Přestože byly jeho obavy oprávněné, tragicky v plnění svého úkolu selhal. Kambodža balancovala nad propastí a

⁹⁴ KISSINGER, H., Roky Obnovy, Praha 2002, s. 415.

⁹⁵ POUNCHAUD, Francois, Cambodia; Year Zero, b.m. b.d. 19-21.

potřebovala schopného vůdce, který by dokázal zajistit její rovnováhu. Lon Nol takovým vůdcem rozhodně nebyl. Nedokázal si získat přízeň Kambodžanů. Muž se sklony k mysticismu a neschopný komunikace s prostými lidmi nemohl za dané situace vyvést zemi z víru občanské války. Lon Nol se stal synonymem pro neschopnost. Jeho vládu i její pád provázela silná deziluze, která zapříčinila, že Khmerové ani v nejmenším netušili, co je po porážce republiky čeká. Současný stav vnímali jako natolik špatný, že si neuměli a snad ani nemohli představit, že by mohlo být ještě hůř. Lon Nol vytvořil režim, který nestálo za to bránit. Jeho nepřátelé třímali v rukou řadu trumfů. Měli na své straně Sihanuka, který požíval v zahraničí stále velké renomé a jehož popularita na venkově zůstala dosti velká. Ale hlavně Rudí Khmerové disponovali schopnými a odhodlanými kádry, kteří směle a bez jakýchkoliv skrupulí, ale s o to větším fanatismem bojovali za vítězství revoluce. Takovou bojovou morálku se Khmerské republice nikdy mezi svými vojáky nepodařilo vyvolat.

Pět let občanské války uvrhlo Kambodžu do chaosu, násilností a bídy. Zdálo se, že země je na samém dně. Přesto se ukázalo, že se může propadnout ještě mnohem hlouběji – téměř ke sebezničení.

KAMBODŽA A REVOLUCE

Demokratická Kampučie (1975–1979)

Vláda Rudých Khmerů v Kambodži, kterou komunisté přejmenovali na Demokratickou Kampučii, je bezesporu nejtragičtějším obdobím v historii této asijské země. Ultralevicová politika uvrhla obyvatele Kambodže zpět do doby prvobytně pospolné společnosti. Starý svět zmizel během pár okamžiků. Obyvatelé měst byli přesídleni na venkov, kde byli podrobeni těžké a doslova otrocké práci. Zrušen byl trh, peníze, školy... Brutální režim bez rozpaků násilně rozděloval rodiny. Jakýkoliv projev individualismu se trestal. Mezi lety 1975–79, kdy byli komunisté u moci, přišlo o život asi jeden a půl milionu lidí.

Rudí Khmerové

Hnutí Rudých Khmerů charakterizuje expansionismus, rasismus, idealizace venkova a s tím související odpor k městu, potlačování rodinného života a zavržení tradičního vzdělání.⁹⁶ Expansionismus a rasismus Rudých Khmerů se odrážel i v jejich nacionalismu. V tomto směru navazovali na Sihanuka i Lon Nola. Nacionalismus, který v moderní době v Kambodži vznikl, v sobě smíchal pocit ublíženectví a domýšlivost. Země tolik utlačovaná krutými sousedy, obětovaná v zájmu cizinců toužících po jejím zániku, přesto však země zaslíbená, s lidem, jemuž není rovno, a předurčená vykonat velkolepé a nevídané činy. Tak by se jádro tohoto nacionalismu dalo charakterizovat. Odráželo se to i v prohlášení komunistických vůdců. Nenalezneme zde žádné odkazy na zahraničí a když, tak v záporném smyslu. Zdůrazňovala se jedinečnost khmerské

⁹⁶ KIERNAN, Ben, External and Indigenous Sources of Khmer Rouge ideology, s. 4-15.
www.yale.edu/cgp/Ideology_Sources.doc

revoluce, která údajně neměla v historii precedent.⁹⁷ A i toto byla jedna z příčin krutosti Rudých Khmerů. Jejich revoluce měla být všem zářivým vzorem. Rychleji a dál měla postoupit revoluce v Kambodži oproti ostatním zemím, a to právě díky khmerské „výjimečnosti“. Výsledky revoluce měly zahanbit celý socialistický svět, zejména velmoci jako SSSR či Čína, a vyvolat jeho neutuchající obdiv k malé, ale přitom tak jedinečné zemi.

Zdá se, že khmerský komunismus, byl de facto khmerský nacionalismus vybičovaný až na samý okraj možného. Plně by tomu odpovídala snaha po naprosté autarkii a přezíravému a podezřívavému vztahu k zahraničí. Ovšem vzory pro revoluční ideály je třeba hledat v Číně. Vliv Maova Velkého skoku je zcela zřejmý, snaha překonat jej, také. Charakteristický je v tomto směru výrok Ieng Saryho, že Čína nepostoupila v revoluci na venkově dostatečně daleko a že pouze Kambodža může světu ukázat pravou revoluci.⁹⁸

Z pocitu vlastní jedinečnosti a nadřazenosti všem vyvěral i rasismus polpotovců. Čamové, Laosané, Číňané a Vietnamci žijící v Kambodži po staletí tak z tohoto pohledu mohli a chtěli narušit vše, čeho khmerský lid kdy dosáhl. Zatímco během 45 měsíců vlády Rudých Khmerů zahynulo 15-20% populace etnických Khmerů, tak mezi ostatními národnostmi bylo toto číslo značně větší. U Čamů to bylo 36%, Laosanů 40%, Číňanů 50% a Vietnamců 100%.⁹⁹ Bylo zbytečné mezi cizinci rozlišovat, každý představoval nepřítele a zabít jej bylo nejenom beztržné, ale i správné. A hlavně jednoduché. Jeden z mnoha telegramů, který informoval Pol Pota o situaci na východě země, obsahuje na začátku zmínku o dvou Vietnamcích, kteří byli chyceni při útěku

⁹⁷ MARGOLIN, Jean-Louis, Rigoulot, Pierre, Černá kniha komunismu; Zločiny, teror, represe, Praha a Litomyšl, s. 154.

⁹⁸ FRIESON, Kate, The Political Nature of Democratic Kampuchea, in: Pacific Affairs, Vol. 61, 1988, No. 3, s. 420.

⁹⁹ KIERNAN, B., External..., s. 6.

z Vietnamu. Na konci zpráva obsahuje už jen stručnou zmínku, že problém Vietnamců byl vyřešen.¹⁰⁰ Pocit nadřazenosti, smíšený s obsedantní obavou z cizinců, vedl k agresivnímu expansionismu. Boj s cizími nepřáteli by stejně jednou vypukl, a tak bylo lepší zaútočit hned než se bránit později. Tento přístup aplikovali Rudí Khmerové zejména do postoje vůči Vietnamu a Vietnamcům. Navíc i Rudí Khmerové snili svůj sen o znovuzískání delty Mekongu. Existují svědectví, že bojovníci Rudých Khmerů se pohybovali v deltě Mekongu již v první polovině 70. let.¹⁰¹

Podle Rudých Khmerů bylo město nenapravitelně zkaženou institucí. Jen rolník na venkově zůstal tím pravým a jediným nositelem khmerských hodnot a jen skrze něj mohla dojít revoluce svého vítězství. Jen práce rolníka měla cenu. A jen díky ní mohla země dosáhnout naprosté samostatnosti. Obyvatelstvo bylo podle tohoto klíče rozděleno na „starý“ a „nový lid“. „Starý lid“ představovali obyvatelé venkova. „Nový lid“ pak městské obyvatelstvo, které parazitovalo na práci rolníků a nepřipojilo se k revoluci. Na „nový lid“ tak dopadla největší míra nenávisti komunistických kádřů.

V novém světě, který hodlali komunisté vybudovat, neposkytovalo místo pro rodinu. Rodinné vztahy pouze odpoutávaly pozornost od revolučních ideálů, tvořily vlastně revoluci překážku. Rodinu měla nahradit strana. Soukromý život de facto vymizel. Rudí Khmerové rodiny násilně a systematicky rozdělovali. Děti odebírali rodičům a ženy a muže nutili žít odděleně. Jedinou povolenou formou lásky byla láska ke straně. Všichni byli pod neustálým dohledem. V zemi neexistoval žádný soudní a ani policejní aparát. Tuto činnost plně zajišťovala armáda. Stranické kádry neustále vyzývali Khmery k udavačství a špehování, často pro tuto činnost zneužívali i děti. V Demokratické Kampučii bylo kolektivní vše. Člověk byl jen málokdy sám.

¹⁰⁰ Telegram Pol Potovi, N0001415

www.yale.edu/cgp/polpotfiles.html

¹⁰¹ FENTON, James, All the Wrong Places; Drift in the Politics of Southeast Asia, London 2005, s. 31.

Kolektivně se pracovalo, kolektivně se jedlo. Žádnou jinou činnost kromě spánku a účasti na stranických mítincích neměli Khmerové v této době možnost provádět.

K Rudým Khmerům také neoddelitelně patřilo násilí. Mělo však svá specifika. Na jedné straně se popravky a masakry lidí přísně tajily. V zemi oficiálně neexistovala žádná věznice a o mrtvých se nesmělo mluvit. Slovo mrtvola nahradil eufemistický výraz „zmizelé tělo“. Na druhou stranu ovšem společnost oficiálně prostupoval kult násilí a krve. Stranická hesla byla plná výzev k nenávisti a dávala nepokrytě najevo, že nepřátelé režimu nemají ve společnosti místo. Například: „*Nechat tě na živu není žádný zisk, přijít o tebe není žádná ztráta!*“¹⁰²

Násilné chování mělo v Kambodži dlouhou tradici, avšak vysvětlovat tím násilí Rudých Khmerů je příliš zjednodušující. Ke vzrůstu míry násilí ve společnosti a snížení prahu vnímání tohoto teroru jistě přispěl i prožitek krvavé občanské války. Roli také sehrál fakt, že již dříve docházelo k násilným činům, které zůstaly nejen nepotrestány, ale ani verbálně neodsouzeny. Skutečná podstata brutality Rudých Khmerů však leží přímo v jejich komunistické ideologii. Příklon k masovému kolektivismu vedl k naprostému odlidštění společnosti. Jedinec přestal být jedinečnou osobností a stal se malou součástí revolučního kolektivu. Ztratil jakoukoliv individualitu i hodnotu, byl stejný jako všichni okolo. Jeho smrt tak společnosti zdánlivě nepřinášela žádnou ztrátu.

Počátek vlády Rudých Khmerů se často nazývá rokem nula. Toto jednoduché přirovnání zdůrazňuje základní skutečnost, kterou lze o Demokratické Kampučii charakterizovat. Nic, co fungovalo v minulosti, již v přítomnosti nefunguje. Vše změnilo svůj význam a všechn známý svět se svými zákonitostmi přestal existovat. Pravidla nového světa a nové doby určoval výhradně Angkar. Protože *Angkar je*

¹⁰² <http://www.dccam.org/Archives/Documents/Slongans/Slogans.htm>

*mozkem lidí*¹⁰³. Na dodržování pravidel dohlížel výhradně Angkar a jeho dohledu neušlo žádné porušení pravidel, protože *Angkar má tolik očí jako ananas*¹⁰⁴. Všem novým pravidlům byla společná absence jakéhokoliv projevu svobodné vůle, protože *svoboda znamená absenci disciplíny a morálky*¹⁰⁵. A disciplína byla základní imperativem, který kádry po všech Kambodžanech vyžadovaly a jejíž sebemenší porušení bylo trestáno smrtí.

Pol Pot

V čele Rudých Khmerů stála pouze hrstka mužů. Příznačné a zároveň paradoxní je, že většinou patřili mezi vrstvu relativně vzdělaných městských intelektuálů. Na samotné špičce mocenské pyramidy stál Pol Pot (obr. č. 11).¹⁰⁶ Narodil roku 1925 ve vesnici Preksbauv v provincii Kompong Thom. Pocházel z poměrně zámožné rodiny s kontakty na královský dvůr. Jeho starší bratr Suong byl příslušníkem palácové stráže a jeho sestřenice Meak a sestra Roeung se staly konkubínami krále Monivonga. Když Pol Pot dosáhl věku 10 let, nastoupil podle khmerské tradice na rok do buddhistického kláštera Botum Vadei v Phnom Penhu. Jeho další vzdělání však již probíhalo podle západního zvyku. Navštěvoval katolickou školu École Miche a poté nižší střední školu Collège Preah Sihanouk v Kompong Chamu. Roku 1947 nastoupil na Lycée Sisovath. Nebyl však příliš zdatný student a u závěrečných zkoušek propadl. Přestoupil tedy na Technickou školu Russey Keo na severním předměstí Phnom Penhu. Jeho hlavní motivací bylo získání stipendia pro studium ve Francii, což se mu nakonec podařilo.

Roku 1949 odjel do Francie studovat elektrotechniku. V Paříži se stal členem marxistického kroužku khmerských studentů a později vstoupil i do Komunistické

¹⁰³ LOCARD, Henri, Pol Pot's Little Red Book; The Sayings of Angkar, Chiang Mai 2004, s. 110.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 112.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 297.

¹⁰⁶ Jedinými biografiemi o Saloth Sarovi jsou: CHANDLER, David, Brother Numer One; A Political Biography of Pol Pot a SHORT, Philip, Pol Pot; Dějiny zlého snu.

strany Francie. Do Kambodže se vrátil roku 1952 pověřen marxistickým kroužkem, aby prozkoumal domácí situaci. Zde ho zastihla zpráva, že ztratil nárok na stipendium, a tak se na studia již nikdy nevrátil. Místo toho odešel do džungle, kde pobýval na území ovládaném Issarakem a Viet Minhem. Po vyhlášení nezávislosti se vrátil zpět do Phnom Penhu, kde měl za úkol infiltrovat Demokratickou stranu a zprostředkovávat kontakty mezi Pracheachonem a ilegální komunistickou organizací. Rovněž vyučoval na soukromé škole historii a francouzskou literaturu. Jeho studenti na něj vzpomínali jako na hodného a vlídného učitele.

Pravděpodobně již během studií ve Francii se seznámil dívkou Khieu Ponnary, pocházející z bohaté kambodžské rodiny. Dne 14. července 1956, ve výroční den pádu Bastily, se s ní oženil. Roku 1960 se stal ve straně mužem číslo 3. Po smrti tajemníka Tou Samoutha († 1962) a pochybnostech o loajalitě jeho zástupce Nuon Chey se mu otevřela cesta k postu vůdce strany. Roku 1963 odchází opět do džungle, kde pod dohledem Vietnamců, ale postupně čím dál více samostatně organizoval komunistické hnutí i partyzánské jednotky. V letech 1965–66 pobýval v Pekingu a Hanoji. Tento pobyt jej ještě více utvrdil v orientaci na maoistickou Čínu a v odklonu od Vietnamu.

Charakteristický rys Pol Pota představovalo jeho tajnostkářství a paranoia. Snaha udržovat vše v naprosté tajnosti pramení pravděpodobně z vynucené ilegality během Sihanukovy vlády a mnoha let strávených v džungli. Posedlost utajovat vše a všem jej však neopustila ani po vítězství revoluce Rudých Khmerů v roce 1975. Existenci Komunistické strany Kampučie přiznal až na nátlak Číny roku 1977, tedy až 30 měsíců po převzetí moci. Do té doby se komunistická strana prezentovala Kambodžanům pod jménem Angkar (Organizace). S jeho celoživotní konspirací souvisí i řada přezdívek, které za život přijal: Pouk, Pol, 87, Prastrýc, První bratr, 99, Střed strany... Svůj nejznámější pseudonym Pol Pot přijal roku 1970, důvod tohoto výběru

není znám. Jeho paranoia šla ruku v ruce s neobyčejnou krutostí. Pokud se objevilo sebemenší podezření, že někdo ochabuje ve své loajalitě straně, neváhal a nechal jej okamžitě popravit. A vůbec nezáleželo na tom, že šlo třeba o starého přítele z odboje.

Pokud se v krutosti vyrovnal dalším komunistickým diktátorům jako byl Stalin a Mao Ce-tung, tak se od nich výrazně odlišoval v prosazování svého kultu osobnosti. Ieng Sary později tvrdil, že Saloth Sar považoval sám sebe za génia, jemuž není rovno v oblasti vojenství, hospodářství, zdravotní péče, skládání písní, hudby, tance, kuchařského umění, módy, všeho, včetně umění lhát.¹⁰⁷ Na veřejnosti však nevystupoval a obyčejní Khmerové sice znali jméno Pol Pot, nevěděli však (a to ani členové Pol Potovy rodiny), kdo se pod tímto pseudonymem skrývá. Často ani nevěděli, zda je to vůbec člověk a výraz Pol Pot zaměňovali s Angkarem. Na své spolupracovníky měl ovšem Pol Pot až uhrančivý vliv. Řečnickými schopnostmi a velkým osobním charismatem je uměl nejen zaujmout, ale doslova strhnout.

Evakuace Phnom Penhu

Ještě týž den, kdy padl Phnom Penh, započali Rudí Khmerové jeho s jeho evakuací (obr. č. 13). Vojáci Rudých Khmerů lidem oznámili, že se blíží americké bombardování města a že musí na tři dny odejít. Zároveň jim slíbili, že Angkar se o ně postará.¹⁰⁸ Většina lidí uposlechla, protože argument možného náletu Spojených států na město se zdál po 5 letech války zcela reálný. Kdo se vzepřel výzvě k opuštění města, toho vojáci zastřelili. Zůstat mohli pouze dělníci pracující v nepostradatelných závodech. Všichni ostatní museli jít: ženy, děti, starci, nemocní, zkrátka skutečně všichni. Město se pak začalo plnit doslova apokalyptickými výjevy.¹⁰⁹ Představitelé Rudých Khmerů obhajovali tuto akci tvrzením, že nebylo možné zajistit dost jídla pro

¹⁰⁷ MARGOLIN, J. L., RIGOULOT, P., c. d., s. 165.

¹⁰⁸ NGOR, H., WARNER, R., *Surviving the Killing Fields*, London 1989, s. 95.

¹⁰⁹ POUNCHAUD, F., c. d., s. 22.

spotřebu obyvatel Phnom Penhu.¹¹⁰ Ovšem města pod komunistickou vládou byla vysídlována již od roku 1972. Hlavní důvody proto byly mocenské a ideologické. Demokratické Kampučie žilo až 97 % (!) obyvatelstva na venkově. Proměna Kambodže v agrární zemi byla jedním z cílů Rudých Khmerů. Jeden z prostých bojovníků revoluce to popsal slovy: „*Města jsou špatná, protože jsou v nich peníze, lidé se mohou změnit, ale města ne. Budou-li v potu tváře mýtit džungli, sít a sklízet, naučí se rozeznávat pravou hodnotu věcí.*“¹¹¹

Vojenští i civilní činitelé KSK dorazili 20. května 1975. Mnozí nebyli v hlavním městě již několik dlouhých let. Vedení strany je seznámilo s aktuálními úkoly hnutí. Pol Pot vytyčil jako nejdůležitější následující body: Evakuace lidí z měst, zákaz všech trhů, stažení staré měny a distribuce nové revoluční měny, až bude vytištěna, zbavit všechny mnichy jejich kněžství a poslat je pracovat na pole, popraviti všechny představitele Lon Nolova režimu, vyhnat všechny Vietnamce ze země, vyslat ozbrojené síly na hranice země a to hlavně na hranice s Vietnamem.¹¹² Ve stručnosti zde máme program Rudých Khmerů, který budou prosazovat po celou dobu vlády. S jedinou výjimkou. Peníze, které revoluční režim vytiskl, se do oběhu nikdy nedostaly. Po roce vládnutí k tomuto pomyslnému seznamu přibyl další bod: Zničit všechny zrádce, kteří infikovali stranu.

Na konci roku se do Phnom Penhu vrátil Sihanuk, který – třebaže pouze nominálně – zůstal hlavním představitelem státu. Dne 5. ledna 1976 předsedal zasedání vlády, které přijalo novou ústavu země. Stát se měl napříště nazývat Demokratická Kampučie. Změna názvu provedli komunisté hlavně proto, že slovo Kampučie se blíží mnohem více původní výslovnosti názvu země, než západní termín Kambodža (Cambodia). Výkonnou moc přisuzoval nový dokument tříčlennému presidiu, v jehož

¹¹⁰ SAMPHAN, K., c. d., s. 55.

¹¹¹ POUNCHAUD, F., c. d., s. 37-38.

¹¹² KIERNAN, Ben, *The Pol Pot Regime; Race Power, and Genocide in Cambodia under the Khmer Rouge, 1975-79*, Chiang Mai 1997, s. 55.

čele stál Sihanuk. Zákonodárnou moc mělo Lidové shromáždění. Ústava sice garantovala svobodu slova a vyznání¹¹³, ale šlo o pouhou kulisu pro naprosto neomezenou vládu zločinců. Sihanuk, jakmile nahlédl do poměrů v zemi, se nadále odmítal účastnit tohoto divadla a už v dubnu rezignoval na svůj post. Odjet ze země se mu však nepodařilo a i s manželkou se stal zajatcem Rudých Khmerů, kteří je drželi v paláci v domácím vězení. Sihanuk strávil následující léta ve velkých obavách o osud svůj i své rodiny. A zcela oprávněně. Nebýt ochranné ruky čínského vedení, které si Rudí Khmerové jako jediného spojence obávali pohněvat – tak by ho i s rodinou Rudí Khmerové nejspíše povraždili tak jako většinu jeho příbuzných, kteří po roce 1975 zůstali v zemi.¹¹⁴

Čistky v řadách Rudých Khmerů

Přestože Pol Pot držel v rukou veškerou moc, nebyla KSK zdaleka tak jednotná, jak by se mohlo zdát. Jednotliví představitelé zón, na které Rudí Khmerové Kambodžu rozdělili, byli totiž téměř neomezenými pány na svém území. Dělení na zóny s sebou přineslo značnou diferenciaci ve vnitřním vývoji Demokratické Kampučie. Zpočátku panovala nejhorší situace na západě země. Západ totiž představoval jednu z posledních bašt republiky, a tak zde nestihla vyrůst generace zkušených kádrů. Ti, co sem po válce přicházeli, byli mladí, horliví, ale nezkušení a neznali se s místním obyvatelstvem. Do úrodných provincií Battambang a Siem Reap navíc strana vyslala nejvíce nových lidí, kteří pochopitelně neměli s prací na polích žádné zkušenosti a nedokázali pracovat s takovým nasazením a zručností jako starousedlíci. Navíc vedení KSK právě na tyto provincie kladlo mnohem větší nároky ve výnosu rýže. To vše nakonec vedlo k hladu, nepokojům a velkému počtu poprav. Naopak ve východních zónách vznikla revoluční

¹¹³ Constitution of Democratic Kampuchea

http://www.dccam.org/Archives/Documents/DK_Policy/DK_Policy_DK_Constitution.htm

¹¹⁴ OSBORNE, M., Sihanouk..., s. 236.

hierarchie již na počátku 70. let. Místní funkcionáři byli mnohem zkušenější a více srostlí s místním prostředím. Chovali se umírněněji, a tak některé příkazy z centra, jako například zavádění společného stravování, se zde plnily se značným zpožděním. Roku 1978 se ovšem situace obrátila. V obavě před „vietnamskou nákazou“, a pod dojmem zostřujících se vztahů s tímto východním sousedem zde proběhla mnohem rozsáhlejší vlna čistek a deportací než jinde.¹¹⁵ I staří funkcionáři byli masově popravováni a na jejich místo nastoupili noví a mnohem krutější vládcí. K většině úmrtí na východě Kambodže došlo právě v této době.¹¹⁶

Koncem roku 1976 začalo růst napětí i ve straně. Do Pol Potovy mysli se začala vkrádat představa, že nepřátelé v zahraničí (Vietnamci) jsou v těsném spojení s domácím nepřítelem a usilují o jeho pád. Měl tím na mysli některé členy strany zatčené v této době za údajné provokace a za přípravu vzpoury. První zatčení z řad Rudých Khmerů, Ney Sarann¹¹⁷ a Keo Meas¹¹⁸, byli odvezeni do Tuol Slengu, věznice, která vznikla v Phnom Penhu z bývalé střední školy. Strana tyto kádry obvinila, že založili novou, Vietnamci řízenou Kampučskou stranu pracujících, která měla svrhnout Rudé Khmery a nastolit provietnamský loutkový režim. Doznání vynucená mučením vedla k dalším podezřením a ta k dalším obviněním... Čistky se rozproudily naplno. Spirála násilí jednou uvedená do pohybu již nepotřebovala ani žádné impulsy zvenčí. Nadále poháněla samu sebe. Revoluce své děti nepožírala, ona je doslova hltala.

Velkým paradoxem je, že vnitrostraničná represe, která měla odhalit provietnamská spiknutí, zapříčinila jejich vznik. Represe totiž dosáhly takové intenzity

¹¹⁵ VICKERY, Michael, Cambodia 1975-1982, Chiang Mai 1999, s. 149-150.

¹¹⁶ MYSLIWIES, Eva, Punishing the Poor; The International Isolation of Kampuchea, Oxford 1988, s. 17.

¹¹⁷ Ney Sarann byl členem Issaraku, v 60. letech uprchl do džungle a působil v Centrále 100. Od roku 1971 byl členem ÚV KSK a tajemníkem severovýchodní zóny.

¹¹⁸ Keo Meas byl členem Issaraku a následně vůdčí postavou Pracheachonu. Od roku 1969 působil jako zástupce Rudých Khmerů v Hanoji.

a masovosti, že si ani ve straně nemohl být nikdo jist svým osudem. Spojení s Vietnamci tak poskytovalo jedinou možnost, jak se zachránit. Týká se to i Heng Samrina, který s vietnamskou pomocí vedl v roce 1978 protipolpotovské povstání na severovýchodě země a který po porážce Rudých Khmerů Vietnamci usedl do čela Kampučské lidové republiky.¹¹⁹

Smrt v Demokratické Kampučii

Život v Demokratické Kampučii byl plný obav a strachu, přitom ale zároveň i nudný a fádní. Lidé neustále pracovali a při stále se opakující činnosti neměli možnost projevit jakoukoliv osobní kreativitu. Zpočátku na tom byli nejhůře „noví lidé“. Neuměli pracovat na poli a se zvířaty a starousedlíci je nevítili s otevřenou náručí, protože pro ně často nenašlo ve vesnici místo. „Noví lidé“ se proto častěji stávali i terčem exekucí a týrání. Dostávali také menší přídělky jídla. Postupně se však rozdíl mezi nimi a starousedlíky stíral. „Staří lidé“ tj. starousedlíci měli zpočátku jisté výhody. Na nich totiž režim – alespoň verbálně – stavěl svoji světlou budoucnost. I oni však přišli o tři nejdůležitější hodnoty, které khmerský rolník vyznával: půdu, rodinu a buddhismus.¹²⁰ Práce na poli se často střídala s budováním zavlažovacích kanálů, ovšem úroveň těchto staveb byla velmi nízká, protože Rudým Khmerům se nedostávalo technicky vzdělaných lidí a brzy i jakýchkoli strojů a mechanismů. Všechny překážky měla překonat síla revoluce a práce s primitivními nástroji.

Prvním terčem represí se stali vzdělaní lidé společně s Lon Nolovými úředníky a vojáky. Kdo chtěl přežít, musel svůj původ zatajit. Ovšem k prozrazení dřívějšího statutu člověka stačily i obyčejné brýle. Rudí Khmerové také používali lsti, kdy na veřejných setkáních, vyzývali bývalé příslušníky inteligence, aby se dobrovolně

¹¹⁹ JACKSON, Carl, ed., *Cambodia 1975-1978; Rendezvous with Death*, New Jersey 1989, s. 207.

¹²⁰ KIERNAN, B., *The Pol Pot...*, s. 167.

přihlásili, neboť Angkar jim už odpustil a využije jejich schopnosti ve prospěch revoluce. Zpravidla ještě téže noci stranické kádry ty, co se přihlásili, popravily. Poprava probíhal buď zastřelením, ale velmi často také surovým ubitím k smrti. Smrt však měla i mnohé jiné podoby. Mnoho lidí zahynulo hlady a na nejrůznější nemoci jako například malárie. Pravou příčinou této smrti však bylo vyčerpání. V otrokářském státě Rudých Khmerů se pracovalo od úsvitu do západu Slunce.¹²¹

Synonymem pro smrt v Demokratické Kampučii se stal Tuol Sleng, ústřední věznice země (obr. č. 16). Z přibližně 15 000 lidí, kteří nedobrovolně vstoupili mezi její zdi, se zachránilo pouhých sedm. Dělníci, kteří žili v Phnom Penhu tento komplex nazývali „místem, kam se vchází, ale odkud se nevychází“. Dostat se do Tuol Slengu bylo ještě horší, než být popraven. Smrt přicházela v Tuol Slengu pomalu (obr. Č. 17). Než dozorcí vězně zabili, musel podstoupit série výslechů, kde se po něm žádala absurdní doznání. Například že je agentem KGB nebo CIA. Součástí výslechů tvořilo brutální mučení, nad kterým zůstává rozum i srdce stát (obr. č. 14 a 15).¹²² S podezřelým odvěkli Rudí Khmerové do věznice většinou i celou jeho rodinu. Zcela podle jejich hesla: „*Když odstraňuješ plevel, vytrhni jej i s kořeny!*“¹²³ V Tuol Slengu tak nalezlo smrt i mnoho dětí a žen. Příznačné jsou výpovědi dozorců, kteří ve věznici sloužili. Stejně jako mnoho jiných vykonavatelů zla uvádějí, že pouze plnili rozkazy. Dodávají však, že o těchto nikdy nepochybovali. Pokud Angkar označil někoho za zrádce, tak se k němu jako ke zrádci chovali. Nikdy si nepřipustili, že by se Angkar mohl mýlit. A to ani tehdy, když měli za úkol zabít dítě (obr. č. 18).¹²⁴

¹²¹ DEPAUL, Kim, ed., *Children of Cambodia Killing Fields; Memoirs by Survivors*, Chiang Mai 1997, s.24.

¹²² CHANDLER, David, *Voices from S-21; Teror and History in Pol Pot's Secret Prison*, Chiang Mai 2000, s. 130.

¹²³ VANNAK, Huy, *The Khmer Rouge Division 703; From Victory to Self-Destruction*, Phnompenh 2003, s. 85.

¹²⁴ S-21: *The Khmer Rouge Killing Machine*, režie: Rithy Panh.

Tuol Sleng představoval ale pouze vrcholek ledovce. Podobných věznic zřídili komunisté více. Stejně tak počet mrtvých z phnompenhské věznice je jen zlomkem z počtu obětí Rudých Khmerů. Odhady hovoří o přibližně jeden a půl milionu mrtvých v důsledku poprav, deportací, otrockých prací a smrti hladem. K tomuto smutnému číslu musíme připočítat i děti, které se nikdy nenarodily. Porodnost klesla během vlády Rudých Khmerů u starousedlíků téměř o polovinu a u „nových lidí“ o plné dvě třetiny.¹²⁵

Konflikt s Vietnamem

Šovinistický a rasistický přístup Rudých Khmerů k Vietnamcům se brzy začal projevovat i v jejich zahraniční politice. V prosinci 1976 Pol Pot na plénu ústředního výboru vyhlásil, že je čas připravit se na partyzánskou i konvenční válku s Vietnamem.¹²⁶ Protivietnamský postoj Rudých Khmerů podporovala Čína, procházející opět hlubokou roztržkou se Sovětským svazem, který vnímala jako reálného nepřítele. V této souvislosti čínské vedení těžce neslo přítomnost Vietnamu jako spojence SSSR na své jižní hranici.

Dne 30. dubna 1977, v den druhého výročí osvobození Saigonu, překročily kambodžské jednotky vietnamskou hranici a vpadly do provincie Tay Ninh a podporovány těžkým dělostřelectvem zmasakrovaly stovky vesničanů a vypálily jejich vesnice. Nepřátelství mezi oběma zeměmi se tím rozhořelo naplno. Z pohraničí obě země evakuovaly civilní obyvatelstvo a pohraniční incidenty se staly každodenní realitou. Záříjové přepadení vesnice Tan Lap Vietnamci použili ve své propagandě a prohlásili je druhými vietnamskými Lidicemi (za první Lidice považovali masakr

¹²⁵ MENG-TRY, E., Kampuchea; A Country Drift, in: Population and Development Review, Vol. 7, 1981, No. 2, s. 216 a 218.

¹²⁶ SHORT, P., c. d., s. 419.

spáchaný americkou armádou ve vesnici Son My[Son Mý]).¹²⁷ Ve stejný měsíc Pol Pot ve čtyřhodinovém projevu konečně zveřejnil existenci KSK. Den poté odletěl do Pekingu, kde svým spojencům tvrdil, že Vietnamci už ztratili bojového ducha a že spoléhají příliš na techniku.¹²⁸ Pro Khmery by tak neměl být problém jim čelit, i když jsou Vietnamci v početní převaze.

Na konci roku 1977 se Vietnamci odhodlali k ofenzívě na kambodžské území. Padesátitisícová armáda postoupila až 30 kilometrů do kambodžského vnitrozemí. V lednu následujícího roku se vojáci – společně s tisíci kambodžských vesničanů – stáhli zpět. Vietnamský generál Vo Nguyen Giap pojal celou akci pouze jako trestnou výpravu, která má Kambodžu odradit od agrese. Vedení Rudých Khmerů si ale vietnamský ústup vyložilo jako svůj naprostý úspěch či dokonce vítězství. Přesto v obavě před dalším možným útokem Vietnamu zahájili Rudí Khmerové nové rozsáhlé čistky a přesuny obyvatel. Staří a zkušení vůdci skončili v Tuol Slengu. Výsledkem bylo naprosté rozbití vojenských jednotek a propad bojeschopnosti armády. Celkově se počet obětí těchto represálií odhaduje na 100 000.¹²⁹ Rudí Khmerové však zaznamenali politické vítězství, když po prosincových útocích přerušili s Vietnamem diplomatické styky. Podařilo se jim Vietnam dokonale zaskočit. Byl to on, kdo nyní vypadal jako agresor. Navíc byla Hanoj chycena tak říkajíc při činu, na kambodžském území se nacházeli desetitisíce vietnamských vojáků.

Ve druhé polovině roku 1978 si Pol Pot pohrával s myšlenkou vytvořit kult osobnosti. Příčilo se to sice jeho povaze, ale podle jeho úvah mohl kult osobnosti pomoci při mobilizaci národa do boje s dědičným nepřítelem – Vietnamem. Nakonec

¹²⁷ Kampuchea; Dossier, I., Hanoi 1978, s. 19.

¹²⁸ Discussion between Pol Pot and Hua Guofeng, 29.9.1977

[www.wilsoncenter.org/index.cfm?topic_id=1409&fuseaction=va2.document&identifier=5034F625-96B6-175C-9F86142A76A09236&sort=Collection&item=The%20Vietnam%20\(Indochina\)%20War\(s\)](http://www.wilsoncenter.org/index.cfm?topic_id=1409&fuseaction=va2.document&identifier=5034F625-96B6-175C-9F86142A76A09236&sort=Collection&item=The%20Vietnam%20(Indochina)%20War(s))

¹²⁹ CHANDLER, D., Brother..., s. 147.

ovšem z tohoto plánu přeci jen sešlo. Zbylo po něm jenom několik velkých portrétů, které se později našli v Tuol Slengu. Jejich autorem byl Vann Nath, vězeň Rudých Khmerů, který díky malování Pol Potových podobizen pobyt ve vězení přežil.¹³⁰ Kambodža se také pokoušela zlepšit svoji pověst ve světě. Do země přijížděli sympatizující novináři a byly navázány diplomatické styky s několika nekomunistickými zeměmi, jako Malajsíí a Barmou.

Pol Pot prodchnul svou stranu paranoiou, která nakonec khmerským komunistům přivodila pád. Rudí Khmerové se snažili represemi udržovat pořádek ve společnosti. V momentě, kdy se represe otočily dovnitř hnutí, se KSK ocitla ve stavu klinické smrti. Brutální čistky ve straně ji sice měly posílit, vedly ale jen k jejímu rozkladu a výrazně napomohly Vietnamcům, protože dezorientovaná strana, která přišla o nejzkušenější kádry, nebyla už schopna zorganizovat účinný odpor. V květnu 1978 se phnompenhské rádio chvástalo, že k 1. lednu 1978 armáda Demokratické Kampučie vyřadila z boje a zajala na 29 000 Vietnamců. Dále seznámilo Khmery, že vzhledem k početní převaze Vietnamců musí jeden khmerský voják zabít 30 vietnamských vojáků. Vzhledem k jedinečnosti Khmerů, by to neměl být problém.¹³¹ Brzy se však ukázalo, že je to nepřekonatelný problém.

Vietnam se nakonec rozhodl k mnohem masivnější akci než byla předchozí trestná výprava. Od jara 1978 soustředil na hranicích s Kambodžou stotisícovou armádu. Připravoval si i politický terén, když se dne 2. prosince sešlo několik set khmerských exulantů, aby slavnostně ustanovili Jednotnou frontu národní spásy Kambodže. Na 1. svátek vánoční roku 1978 konečně došlo k nevyhnutelnému. Vietnam

¹³⁰ NATH, Vann, A Cambodia Prison Portrait; One Year in the Khmer Rouge's S-21, Bangkok 1998, s. 65.

¹³¹ Cambodia's Strategy of Defence against Vietnam

www.dccam.org/Archives/Documents/DK_Policy/DK_Policy_Cam_Defence_VN.html

zaútočil na Kambodžu a tentokrát nešlo pouze o odvetnou výpravu. Již 30. prosince padla Kratie a na Nový rok Vietnamci prolomili obranou linii Phnom Penhu.

Dne 6. ledna opustil Kambodžu Sihanuk, když ho Pol Pot nechal propustit z domácího vězení a požádal jej, aby na půdě OSN protestoval proti invazi. Plamenný projev Sihanuka na obranu Kambodže přednesený v sídle OSN v New Yorku pochopitelně nemohl přesvědčit zástupce Sovětského svazu a Československa, kteří jako jediní v Radě bezpečnosti OSN odmítli invazi odsoudit.

Vietnamský „blitzkrieg“ byl natolik úspěšný, že Phnom Penh padl již 7. ledna. Vedení Demokratické Kampučie krátce předtím opustilo město, většina odešla do těžko přístupných oblastí na západě a severozápadě země.

KAMBODŽ A STUDENÁ VÁLKA

Kampučská lidová republika (1979–1989)

Soupeření Sovětského svazu, Číny a Spojených států během studené války probíhalo nejen na poli ideových střetů, ale hlavně na poli válečném a to v mnoha zástupných konfliktech. Velmoci se vzhledem k jadernému arsenálu obávaly střetnout přímo, mohly však podporovat různé protichůdné síly v lokálních válkách a bojích, a tak jednak rozšiřovat vlastní vliv, ale zároveň i bránit šíření moci soupeřící velmoci. Po 2. světové válce se Kambodža ocitla uprostřed těchto složitých mezinárodně politických konfrontací a střetů. Po vietnamské invazi však její závislost na vývoji soupeření světových velmocí ještě více vzrostla. V 80. letech byla Kambodža jedním z klíčových problémů mezinárodních vztahů. Přítomnost vietnamské armády v Kambodži byl jedním ze zásadních rozporů, který dělil SSSR a Čínu, bránil navázání vztahů mezi Vietnamem a USA a představoval výraznou část agendy, kterou se zabývalo OSN.

Vznik Kampučské lidové republiky

Komunistické vedení Vietnamu, zaskočené snadným vítězstvím nad Rudým Khmery, stálo před nelehkým rozhodnutím, jak s tímto vítězstvím naložit. Vietnam sám byl navíc velice chudou zemí, zdevastovanou dlouholetými boji. A nyní přebíral odpovědnost za zemi ještě chudší. Navíc zemi se zhrouceným státním aparátem, neexistujícím průmyslem, zničenou infrastrukturou, a hlavně zemi zdeptanou šílenou vládou Rudých Khmerů.

Dne 11. ledna 1979 byla vyhlášena Kampučská lidová republika. Již o několik dnů dříve se pod vietnamskou patronací utvořila strana, která měla v novém státě převzít moc. Jmenovala se Lidová revoluční strana Kampučie (LRSK) a její členstvo tvořili hlavně bývalí Rudí Khmerové, kteří uprchli před čistkami do Vietnamu.

Skutečnou moc však drželi v rukou Vietnamci. Kambodžskou politiku řídili s pomocí poradců rozmístěných ve všech provinčních centrech, na všech ministerstvech a dalších důležitých postech.

Již v únoru 1979 musel Vietnam za vpád do Kambodže zaplatit krvavou daň. Severní hranici Vietnamu překročilo 200 000 čínských vojáků. Po dvou týdnech – poté co narazili na skutečně rozhodný a tvrdošíjný odpor – se Číňané stáhli, zanechali však za sebou vypálená a zničená města a tisíce padlých. Šlo o odvetu za útok Vietnamu na čínské spojence – Rudé Khmery. Hlavní cíl tažení, přimět vietnamskou armádu, aby se stáhla z Kambodže, se však Číně dosáhnout nepodařilo.

Nesnázím musel ale Vietnam čelit také na mezinárodním poli. Valné shromáždění OSN uznalo za jediného právoplatného představitele Kambodže právě svržený Pol Potův režim. Za tímto krokem stála Čína a západní státy. Optikou studené války viděly zejména USA invazi Vietnamu do Kambodže jako posílení vlivu SSSR v jihovýchodní Asii a tím i posílení promoskevského komunistického bloku. Západní svět ve spolupráci s Čínou označil Vietnam za agresora. Vládu Kampučské lidové republiky uznal jen Sovětský svaz a jemu podřízené země.

Studená válka pokrývala rovněž vyrovnávání se Kambodže se svojí minulostí. Pro Vietnamce bylo obtížné označit Rudé Khmery za komunisty, proto o nich mluvila jako o polpotovské klice nebo jako o fašistech. Ministerstvo zahraničí USA naproti tomu odmítalo používat pojmu genocida v souvislosti s vládou Rudých Khmerů, aby tak zabránila dodání jisté legitimacy pro vietnamskou invazi do Kambodže.¹³²

Dědictví Rudých Khmerů

Roku 1979 se Kambodža nacházela v zoufalé situaci. Pětina až čtvrtina populace byla vyvražděna. Nic nefungovalo. Obchod ani továrny. Zemí putovaly statisíce

¹³² BECKER, E., *When the War Was Over Cambodia and the Khmer Rouge Revolution*, New York 1998, s. 446.

zbídačených, sedřených a hlavně vyhladovělých zoufalých lidí, kteří se snažili najít domov a své blízké. Velmi často marně. Chyběla pracovní síla, stroje, zvířata. Drtivá většina polí zůstala neobdělána a zemi postihl rozsáhlý hladomor.¹³³ Většinu odborníků zabili Rudí Khmerové a ti, kteří přežili, Kambodžu houfně opouštěli. Nedostávalo se lékařů, učitelů, stavbařů, atd. Chrámy a kláštery byly zničeny a řady mnichů značně zdecimovány. Situace se vzdor snaze Vietnamu pomoci zlepšila jen velmi pomalu.

Statisíce lidí se za těchto podmínek rozhodly pro emigraci. Hranice s Thajskem zavalila pochodující masa lidí v zuboženém stavu. Thajsko nejprve souhlasilo, že dočasně ponechá utečence na svém území. Když se ale jeho thajští představitelé uvědomili, že situace v Kambodži se nestabilizuje a uprchlíci se nebudou moci vrátit zpět, nařídili jejich násilnou repatriaci. Thajská armáda postupovala velmi tvrdě a během šílených scén, kdy thajská armáda nutila lidi prchat zpět do zaminovaných oblastí, zemřely tisíce uprchlíků. Nakonec se Červenému kříži a UNICEFu podařilo dojednat s Thajskem dohodu, která umožnila vznik utečeneckých táborů na thajském území. Prošlo jimi přes 600 000 Kambodžanů. Přes 200 000 tisíc z nich bylo nakonec přesídleno do západních států, zejména USA, Kanady, Francie a Austrálie. Ostatní zůstali v táborech.

Vláda Kampučské lidové republiky byla komunistická, ovšem v porovnání s vládou Rudých Khmerů se obyvatelstvu jevila jako nepoměrně humánnější a pragmatičtější. Stále však zůstávala de facto kolaborantskou vládou. Khmerové byli šťastni, že vláda Rudých Khmerů skončila a většina z nich zpočátku vítala Vietnamce jako osvoboditele.¹³⁴ Dlouhodobá dominance Vietnamu v Kambodži ale byla pro Khmery jen těžko stravitelná. Vietnam měl své vojáky také v Laosu a zdálo se, že pod

¹³³ CHANDLER, D., *The Land...*, s. 159.

¹³⁴ CHANDLER, D., *History...*, s. 229.

vietnamským vedením může vzniknout uskupení indočínských států, propojených ekonomicky i politicky. Naplnění by tak došel cíl mnoha vietnamských představitelů.

Opozice

Vietnam svou masivní vojenskou invazí sice odstavil Rudé Khmery od moci, ovšem definitivního vítězství nad nimi nedosáhl. Pol Pot společně s desetitisíci nejběhnějších uprchl na kambodžsko-thajské hranice, odkud nadále vedl gerilovou válku proti Vietnamcům i jejich khmerským spolupracovníkům (obr. č. 19). Aby se stali Rudí Khmerové přijatelnějšími pro okolní svět, rozhodl se samotný Pol Pot ustoupit do pozadí. Jednání Rudých Khmerů tak většinou vedl Khieu Samphan, který měl pověst intelektuála a na krátký čas dokonce v 60. letech působil jako ministr. V prosinci roku 1981 překvapila celý svět zpráva, že Komunistická strana Kampučie sama sebe rozpustila. Strana sice přestala existovat, což mnohé kádry značně dezorientovalo, její organizační roli však nahradila vojenská hierarchie Rudých Khmerů. Navíc Pol Pot i přes své upozadění zůstával nadále tím, kdo o všem ve skutečnosti rozhoduje. Postupné odkrývání zločinů Pol Pota a jeho druhů způsobilo, že žádná změna v řadách Rudých Khmerů či jejich reorganizaci nemohla zmírnit negativní pohled okolního světa na toto hnutí.

Rudí Khmerové však nebyli jedinými odpůrci Kampučské lidové republiky. Už od 50. let existovaly v džungli také základny pravicového hnutí Khmer Serei, které původně bojovalo proti Sihanukovi a později podporovalo Lon Nolův režim. Velel jim Son Sann, bývalý premiér za Sihanukovy éry, který se snažil o obnovu předrevolučních pořádků a odchod Sihanuka z politického života země. Jednotky Khmer Serei byly ovšem podstatně méně početné než oddíly Rudých Khmerů. Odhaduje se, že měly asi pouhých 10 000 vojáků. Přibližně stejným počtem disponovala i armáda Jednotné národní fronty pro nezávislou, neutrální, mírovou a spolupracující Kambodžu (podle

francouzské zkratky svého názvu je hnutí nazýváno FUNCINPEC). Tyto jednotky podporovaly Sihanuka a v jejich čele osobně stál jeho syn Ranariddh.

Všechny tři tyto armády bojovaly jak proti Vietnamcům, tak i proti sobě navzájem. Využívaly přitom uprchlíků v utečeneckých táborech v Thajsku jako lidského rezervoáru, z něhož verbováním a všemožnými sliby doplňovaly své řady. Rovněž zneužívaly humanitární pomoci, která k uprchlíkům směřovala z celého světa pro vlastní obohacení a vojenské střety.

Čína a Spojené státy, které v této fázi podporovaly Rudé Khmery, protože tak chtěly oslabit Vietnam, se rozhodly pro vylepšení jejich obrazu před světem. A tak naléhaly na Sihanuka, aby zahájil s Rudými Khmery jednání o spolupráci. Sihanukovi se z celkem pochopitelných důvodů nechtělo obnovovat spojenectví, které ho i s celou rodinou málem stálo život. Když však viděl, že jinak by mohl být politicky izolován, rozhodl se přeci jen k opatrné spolupráci. Navrhl vytvoření koaliční vlády Demokratické Kampučie, jejímiž členy se stali FUNCINPEC, Rudí Khmerové i Khmer Serei. Po dlouhých jednáních se tato vláda 22. června 1982 opravdu ustanovila.¹³⁵

Postavení prince Sihanuka bylo skutečně velmi obtížné. Jeho vyjednávací pozice byla silně limitována skutečností, že reálná politická síla Rudých Khmerů i Kambodžanů podílejících se na Vietnamci dosazené vládě v Phnom Penhu byla výrazně vyšší. Proto po celá 80. léta balancoval mezi oběma skupinami. Obě seskupení tak například podle aktuálního politického označoval za nacisty.¹³⁶ Nevyzpytatelně se však chovali všichni členové koaliční vlády; FUNCINPEC, Rudí Khmerové i Khmer Serei. Vzájemné vztahy ovládala žárlivost a nedůvěra a všechny tři skupiny skutečně spolupracovaly jen výjimečně.

¹³⁵ GOTTESMAN, Evan, *After Khmer Rouge; Inside the Politics of Nation Building*, New Haven and London 2002, s. 139.

¹³⁶ BECKER, E., s. 490.

Pro prosté Kambodžany byl život v této době velmi tvrdý. Vietnamská armáda a jimi vycvičená a vyzbrojená armáda Kampučské lidové republiky kontrolovaly centrální a hustě obydlené oblasti země. Vojska Demokratické Kampučie však nadále představovala vážnou hrozbu. Operovala v řídce obydlených horských a pohraničních částech země, odkud pořádala „trestné“ výpravy, zaměřené na civilní obyvatelstvo, které bylo terorizováno za provietnamskou „kolaboraci“. Obě bojující strany navíc pokládaly miny na cestách i polích. Kambodža se stala zemí s největším počtem min na jednoho obyvatele a kambodžské nemocnice přijímaly každý týden 80 až 90 lidí zraněných minami.

Mírová jednání

Ve druhé polovině 80. let se velice rychle měnila mezinárodní situace a s ní i dění v Kambodži. Na jaře roku 1986 Michail Gorbačov ve svém projevu ve Vladivostoku nastínil zásadní změnu sovětské zahraniční politiky. Jedním z cílů nového směřování mělo být také výrazné zlepšení vztahů s Čínou a státy ASEANu.¹³⁷ Toto úsilí bylo velmi těsně provázáno s přítomností vietnamské armády v Kambodži. Bez jejího odchodu by totiž žádné zlepšení vzájemných vztahů nebylo možné. Navíc vojenská a finanční pomoc, kterou dostával Vietnam od Sovětského svazu, klesala úměrně rostoucím ekonomickým a politickým problémům, do kterých se SSSR dostával a jež nakonec přivodily jeho úplný pád. Kombinace těchto faktorů donutila Vietnam, který se sám nacházel ve velmi obtížné ekonomické situaci donutit přichystat stažení okupační armády z Kambodže (obr. č. 20). I v Hanoji si od tohoto kroku slibovali normalizaci vztahů s Čínou, což by pomohlo vietnamské ekonomice.¹³⁸ Phnompenhská vláda se ještě před odchodem vietnamského vojska snažila zvýšit svou popularitu doma

¹³⁷ BROWN, MacAlister, ZASLOFF, Joseph J., *Cambodia Confounds the Peacemakers; 1979-1998*, Ithaca and London 1998, s. 34.

¹³⁸ KAMM, H., c. d., s. 203.

i v zahraničí sérií opatření, které změny název země na Stát Kambodža, buddhismus prohlásily státním náboženstvím, zrušily omezení pro vstup do mnišských řádů a povolily vlastnit zemědělskou půdu a převádět ji na děti.¹³⁹

S končící se studenou válkou začali zejména vnější aktéři ztrácet jakýkoliv zájem o pokračování kambodžského konfliktu, a naopak začali tlačit na své spojence v Kambodži, aby konflikt a neustávající krveprolívání smírně ukončili. Roku 1988 se tak v Jakartě poprvé za jednacím stolem setkali Khieu Samphan, Son Sann, Sihanuk a Hun Sen, kterého roku 1985 Vietnamci dosadili na post premiéra.

Jednání však byla velmi zdlouhavá. Vláda v Phnom Penhu se snažila brzdit odchod vietnamské armády ze země, protože tato představovala její klíčovou mocenskou oporu. V zahraničí se tak snažila zdůrazňovat riziko, že odchod Vietnamců by znamenal velké riziko návratu Rudých Khmerů k moci. Je nutno uznat, že toto riziko bylo zcela reálné. Tohoto nebezpečí i reálné síly Rudých Khmerů si byl velmi dobře vědom i Sihanuk. Bylo však pro něj zcela nepřijatelné, aby se tento argument používal k obhajobě přítomnosti vietnamských vojsk v Kambodži. Jeho přístup byl ryze pragmatický a jak se v budoucnu ukázalo, tak i relativně účinný. Skutečnost, že Vietnamci nebyli schopni zničit jednotky Rudých Khmerů během deseti let okupace Kambodže jej přesvědčila, že tento problém musí být řešen hlavně politicky. Ostatně možnost, že by do případného boje s Rudými Khmery zasáhly jednotky západních mocností byla podle Sihanuka zcela nereálná.¹⁴⁰ Místo toho se snažil, aby na budoucí začlenění Rudých Khmerů do politického života Kambodže dohlížela vojensko-správní mise OSN.

¹³⁹ CHANDLER, D., *History...*, s. 236.

¹⁴⁰ Sihanukova nota ze dne 1. ledna 1989 určená ministrům zahraničních věcí některých přátelených zemí kambodžského lidu. Viz UN Official Document System A/44/73 • S/20381 Letter dated 89/01/09 Democratic Kampuchea to the United Nations addressed to the Secretary-General. <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N89/007/06/img/N8900706.pdf?OpenElement>

Hunsenova vláda věděla, že odchodu Vietnamců nemůže zabránit, snažila se však, aby tento odchod doprovázelo zastavení zahraniční pomoci pro koaliční vládu FUNCINPEC, Rudých Khmerů a Khmer Serei. Sihanuk v této době častoval členy phnompenské vlády přízviskem Quislingové¹⁴¹ a stažení vietnamské armády označoval za trik a dával mu přídomek takzvané.¹⁴² Toto úsilí o maximální znevěrohodnění stažení vietnamských jednotek bylo doplňováno kategorickým odmítáním spojení tohoto odchodu s poskytováním zahraniční podpory koaliční vládě.¹⁴³ Vyjednávání o těchto záležitostech trvalo téměř celý rok 1989. Obě strany se svými požadavky snažili maximálně oslabit pozici protivníka. I když koaliční vláda v rámci vyjednávání souhlasila s redukcí vojenské pomoci ze zahraničí ve spojitosti s odchodem vietnamské armády z Kambodže¹⁴⁴, tak se tak z pohledu samotných Vietnamců dělo zcela nedostatečně.¹⁴⁵ Ve skutečnosti odchod vietnamské armády přinesl Hun Senovi řadu výhod. Vláda v Phnom Penhu sice přišla o přímou podporu vietnamské armády, ovšem disponovala loajálním úřednickým aparátem, podporou významné části obyvatelstva, které se stále obávalo možného návratu Rudých Khmerů. Navíc odchod Vietnamců a některé liberalizační kroky vlády její popularitu ještě zvýšily. K dispozici měla také

¹⁴¹ Sihanukovo prohlášení vydané dne 4. března 1989 v Pekingu. Viz UN Official Document System A/44/168 S/20511. Letter dated 89/03/08 from the charge d'affaires of the Permanent representative of Democratic Kampuchea to the United Nations addressed to the Secretary-General. <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N89/061/63/img/N8906163.pdf?OpenElement>

¹⁴² Sihanukovo prohlášení vydané dne 27. dubna 1989 v Pekingu. Viz UN Official Document System A/44/258 S/20612. Letter dated 89/04/28 from the Permanent representative of Democratic Kampuchea to the United Nations addressed to the Secretary-General.

<http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N89/112/32/img/N8911232.pdf?OpenElement>

¹⁴³ Tiskové prohlášení vydané koaliční vládou Demokratické Kampučie dne 18. ledna 1989. Viz UN Official Document System A/44/85 S/20408 Letter dated 89/01/18 from the Permanent representative of Democratic Kampuchea to the United Nations addressed to the Secretary-General. <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N89/015/75/img/N8901575.pdf?OpenElement>

¹⁴⁴ Tiskové prohlášení vydané třemi členy koaliční vlády Demokratické Kampučie dne 20. února 1989. Viz UN Official Document System A/44/136 S/20475. Letter dated 89/02/21 from the charge d'affaires of the Permanent representative of Democratic Kampuchea to the United Nations addressed to the Secretary-General. <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N89/047/24/img/N8904724.pdf?OpenElement>

¹⁴⁵ Prohlášení vydané mluvčím ministerstva zahraničních věcí Vietnamské socialistické republiky dne 5. července 1989. Viz UN Official Document System A/44/382 S/20722. Letter dated 89/07/10 from the Permanent representative of Viet Nam to the United Nations addressed to the Secretary-General. <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N89/172/41/img/N8917241.pdf?OpenElement>

samozřejmě vlastní armádu. Koaliční vláda a její armáda, respektive tři armády, ovšem stále představovaly nezanedbatelnou vojenskou sílu.

Obsah složitých jednání výrazně proměnil definitivní odchod vietnamské armády z Kambodže v září 1989 a konec studené války, který přinesl normalizaci vztahů mezi SSSR a Vietnamem na jedné straně a Čínou na straně druhé. Rovněž zanikl důvod, proč Spojené státy spolupracovaly s Rudými Khmery. USA tak přestaly podporovat nárok koaliční vlády Demokratické Kampučie na zastoupení v OSN a začaly poskytovat humanitární pomoc vládě v Phnom Penhu. Sihanuk si uvědomoval, že za těchto podmínek je to Hun Sen, kdo drží v rukou více triumfů a že pokud chce pomýšlet na návrat do čela země, tak se tak může stát pouze po dohodě s Hun Senem. Dlouhá a náročná jednání byla ukončena dne 23. října 1991, kdy podepsaly v Paříži všechny zainteresované strany mírový plán, podle nějž mělo dojít v Kambodži k uspořádání svobodných voleb. Do té doby se na správě Kambodže měli podílet zástupci všech čtyř frakcí, tj. FUNCINPECu, Rudých Khmerů, Khmer Serei a Lidové revoluční strany Kampučie. Nad příměřím měla dohlížet mírová operace s mandátem OSN. Rada bezpečnosti OSN pro tento účel zřídila Dočasný orgán OSN v Kambodži (*United Nations Transitional Authority in Cambodia, UNTAC*).

KAMBODŽA A HUN SEN

Kambodža po roce 1989

Hun Sen¹⁴⁶ (obr. č. 23) započal kariéru v řadách Rudých Khmerů. Roku 1977 ale uprchl před stranickými čistkami do Vietnamu. Ve vládě, kterou Vietnamci dosadili v Phnom Penhu po své invazi do Kambodže, zastával nejprve post ministra zahraničí. Již roku 1985 se stal tento ctižádostivý a vcelku pragmatický komunista premiérem. Od tohoto data je nepřetržitě v čele Kambodže. Dokázal se nejlépe zorientovat v čase mocenského vakua po odchodu vietnamské armády roku 1989, kdy odhodil své komunistické smýšlení i minulost a začal vystupovat jako pravicový reformátor. Jeho hlavním politickým cílem však vždy zůstávalo a zůstává udržet se u moci. A to doslova za každou cenu. Intriky, manipulace, ale také politické násilí jsou neoddělitelně spjaty s jeho osobou.

Mise UNTAC

Mise UNTAC trvala od února roku 1992 do září 1993 a stála 1,6 miliardy dolarů.¹⁴⁷ Mise měla v Kambodži obnovit mír, zajistit neutrální prostředí, chránit lidská práva, organizovat správu země, repatriovat uprchlíky a zajistit svobodný průběh voleb. Tyto úkoly se brzy ukázaly jako velmi obtížné, ne-li nesplnitelné. Sihanuk, který se vrátil z emigrace do Phnom Penhu, začal ostře vystupovat proti Rudým Khmerům. Navrhl také spojenectví FUNCINPEC s Hun Senem, který svou Lidovou revoluční stranu Kambodže přejmenoval na Stranu kambodžského lidu (SKL) a s názvem změnil i její orientaci z levicové na pravicovou. Krátce nato byl Khieu Samphan na recepci u příležitosti zastoupení Rudých Khmerů v Phnom Penhu zbit davem Kambodžanů nejen

¹⁴⁶ Výstižné zachycení Hun Senovi osobnosti a kariéry viz: MEHTA, Harish C., MEHTA, Julie B., Hun Sen; Strongman of Cambodia, Singapore 1999.

¹⁴⁷ Viz <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/untacfacts.html>

podněcovaných, ale i otevřeně podporovaných Hun Senovou tajnou policií. Pol Pot poté vystoupil s prohlášením, že znovu přebírá vedení Rudých Khmerů.

V červnu 1992 vyostřili Rudí Khmerové situaci v zemi prohlášením, že odmítají složit zbraně. Jako reakci na toto prohlášení vláda v Phnom Penhu rovněž odmítla odzbrojit své jednotky a nedovolila OSN ani monitorovat mocnou národní policii. Rudí Khmerové začali znovu organizovat masakry vietnamských imigrantů, jichž v 80. letech přišlo do země na 400 000. Nyní jich desetitisíce prchaly zpět do Vietnamu. I Hun Sen a jeho Strana kambodžského lidu stupňovali násilí ve společnosti. Policie, kterou kontrolovali, brutálně napadala stoupence politických protivníků. Za oběť politicky motivovaným atentátům padlo přes 200 lidí. OSN byla bezradná. Její vojáci měli mandát mír chránit, nikoliv vynucovat, a tak nedokázali účinně prosazovat závazky pařížské dohody.

Vojáci ani civilní členové mise UNTAC také nedokázali zabránit drancování kulturních památek a přírodních zdrojů Kambodže. Ze země se ve velkém pašovaly starožitnosti, vzácná dřeva, drahokamy atd. Problémy přinášela Kambodži i samotná přítomnost členů mírového sboru. Přítomnost velkého počtu lidí s vysoce nadprůměrnými příjmy neblaze poškozovala již tak dost rozkymácenou ekonomiku země. Míra prostituce vzrůstala a s ní i počet lidí nakažených virem HIV. Černý trh byl velice bohatě zásoben z rozkradených dodávek OSN.

Mise UNTAC však zaznamenala také úspěchy, za největší lze bezesporu považovat repatriaci uprchlíků z táborů v Thajsku. Celkem UNTAC zajistila návrat 361 456 osob, které rovněž vybavila zemědělským náčiním, osivem, materiálem na stavbu domů a postupně i odminovanou ornou půdou.

Ve dnech 23. až 25. května se konečně uskutečnily dlouho očekávané volby. Strany soupeřily o celkem 120 křesel Národního shromáždění. Volební účast dosáhla

téměř 90 %. Rudí Khmerové se ale rozhodli volby bojkotovat. Za favorita voleb se považovala Hun Senova SKL, vítězem se však překvapivě stal FUNCINPEC, který získal 58 křesel. Strana kambodžského lidu získala 51 křesel, Son Sannova Buddhistická liberálně demokratická strana 10 křesel a Hnutí za národní osvobození Kambodže obdrželo 1 křeslo.¹⁴⁸ Za této situace nemohla ani jedna ze dvou velkých stran sestavit funkční kabinet s dostatečnou většinou v parlamentu. SKL navíc odmítala možnost, že by mohla být zbavena rozhodujícího podílu na vládě zemi a její představitelé vyhrožovali odtržením východních provincií, kde bylo jejich postavení nejsilnější.¹⁴⁹ Vyřešení krize přinesl až Sihanukův návrh, aby vláda měla dva premiéry. Prvním premiérem se za vítězný FUNCINPEC stal princ Ranariddh, druhým premiérem byl ustanoven Hun Sen. V září téhož roku schválil parlament novou ústavu, podle níž se země stala konstituční monarchií a byla přejmenována na Království Kambodža. Na kambodžský trůn pak po téměř 40 letech od své abdikace dosedl opět Sihanuk.

Poslední boje Rudých Khmerů

Po volbách roku 1993 byli Rudí Khmerové připraveni na revoluční boj a občanskou válku. Stále ještě ovládali přibližně pětinu území Kambodže, byť obydlenou pouze 5% obyvatel. Disponovali ale velkými zásobami zbraní a munice. Díky těžbě a prodeji dřeva a drahých kamenů měli zajištěny i příjmy v řádu desítek milionů dolarů ročně. Mohutná ofenzíva vládních vojsk započatá v létě 1993 je však úplně zaskočila. Vládě se podařilo obsadit téměř celé území Rudých Khmerů, ovšem své vítězství bohužel nedokázala uhájit. Do května 1994 získali Rudí Khmerové zpět všechna dříve ztracená území.

¹⁴⁸ Inter Parliamentary Union. Historical archive page of parliamentary election results for Cambodia. http://www.ipu.org/english/parline/reports/arc/2051_93.htm

¹⁴⁹ KAMM, H., c. d., s. 225.

V situaci, kdy žádná ze stran neměla dost sil k rozhodujícímu úderu, změnila vláda svou strategii. Rudým Khmerům, kteří složí zbraně přislíbila nejen beztrestnost, ale také legitimitu a jejich odpovídající začlenění do společnosti. Tato výzva zafungovala. Vojáci Rudých Khmerů byli unaveni boji trvajících čtvrt století. Mnoho z nich zklamalo Pol Potovo rozhodnutí nezúčastnit se voleb a pokračovat v boji, který podle jejich soudu již nemohl přinést Rudým Khmerům vítězství. Začali se množit dezerteři. Na stranu vlády přecházely celé jednotky. Ty vláda začleňovala do národní armády a jejich velitelé byli povyšováni (obr. č. 22). V létě 1996 dezertoval Ieng Sary, jeden z nejdříve postavených vůdců Rudých Khmerů, a společně s ním 10 000 vojáků podléhajících jeho velení. Jako odměnu za zběhnutí získal Ieng Sary neomezenou vládou ve městě Pailin, kde se nacházela naleziště drahých kamenů. Dezerteři Ieng Saryho zasadilo Rudým Khmerům těžkou ranou, ze které se již nevzpamatovali.

Pol Pot se poté rozhodl čelit dezercím brutálním násilím. Když roku 1997 pojal podezření i proti Son Senovi, kterého dobře znal již ze studií ve Francii a jehož dříve označil za svého nástupce, neváhal ani na okamžik a nechal jej popravit i s celou jeho rodinou. Tím však proti sobě poštvál i ty nejvěrnější, kteří se právem strachovali o své životy. Velitel ozbrojených sil Rudých Khmerů Ta Mok přezdívaný Řezník provedl protipolpotovský převrat. Pol Pota zbavil moci a dne 25. července 1997 s ním proběhl soudní proces. Za skutečné souzení jeho zločinů tuto frašku ale považovat nelze. Vše proběhlo podle klasického scénáře komunistických procesů. Pol Pota navíc ani neobvinili ze zločinů, kterých se dopustil během vlády v Kambodži, ale pouze z vraždy Son Sena. Nakonec padlo rozhodnutí o jeho internaci.

Na konci roku 1998 se vládě vzdali další vysocí představitelé Rudých Khmerů Khieu Samphan a Nuon Chea. Posledním, kdo zůstal v džungli, byl Ta Mok. Nikdy se

nevzdal. K jeho zajetí došlo roku 1999. Poté byl zavřen do vězení, kde po 7 letech zemřel.

Smrt Pol Pota

V dubnu 1998 byl Pol Pot už starým, unaveným a vážně nemocným mužem, který dožíval v domácím vězení v izolaci pohoří Dangrek na kambodžsko-thajských hranicích. Dne 15. dubna v 8 hodin večer poslouchal jako obvykle khmerské vysílání rádia Hlas Ameriky. Rádio jako hlavní zprávu dne přineslo rozhodnutí vězňitelů Pol Pota vydat jej před soudní tribunál, kde měl čelit obvinění ze zločinů proti lidskosti. Je pravděpodobné, že tato zpráva se pro Pol Pota stala osudnou. Ve 22 hodin a 15 minut zemřel. Selhalo mu srdce. Během následujících dvou dnů jeho tělo ukázali novinářům a thajští soudní specialisté mu odebrali otisky prstů, pořídili snímky chrupu a vzali vzorky vlasů. Dne 18. dubna došlo k zpopelnění jeho těla na hromadě odpadků a starých pneumatik (obr. č. 21). Kremaci poblíž thajských hranic nebyl přítomen nikdo z nejdříve postavených Rudých Khmerů. Druhá Pol Potova manželka Meas vykonala krátký buddhistický rituál.

Ta Mok sdělil reportérovi rádia Svobodná Asie následující epitaf: *„Pol Pot zemřel jako zralá papája. Nikdo ho nezabil, nikdo ho neotrávil. Už není. Nemá žádnou moc, nemá žádná práva, není víc než kravské lejno. Kravské lejno je důležitější než on. Můžeme s ním pohnojit pole.“* Slova to byly pravdivá jen částečně. Pol Potův brutální, komunistický experiment totiž ovlivnil a stále ovlivňuje Kambodžu a všechny její obyvatele.

Pol Pot je přímo zodpovědný za smrt přibližně 1 500 000 lidí. O život přišli naprosto nesmyslně a mnohdy v nepředstavitelných bolestech. Tím nejtragičtějším, co Pol Pot své zemi dal, je bolest a utrpení statisíců těch, kteří přežili. A také rozčarování, když slyší Pol Potova slova: *„Zahynulo jen pár tisíc lidí kvůli chybám, které jsme*

udělali při zavádění politiky, která měla poskytnout lidem blahobyť.“¹⁵⁰ Pol Pot vlastní vinu nikdy nepřiznal. Ve svém posledním interview pro tisk prohlásil, že jeho svědomí je čisté.

Puč v roce 1997

Spojenectví prince Ranariddha a Hun Sena bylo ryze účelové. Oba muži i jejich uskupení se snažili strhnout největší podíl moci na sebe. Ranariddh měl sice formálně vyšší postavení, ale rozhodující místa ve státní správě a armádě měli stoupenci Hun Sena, kteří tvrdošjně bránili jakékoliv změně v poměru sil. Hun Sen navíc mnohem obratněji vystupoval na veřejnosti. Dařilo se mu populisticky těžit z hospodářských problémů země. Zdálo se, že vítězem příštích voleb bude tentokrát Strana kambodžského lidu. Její šance ještě vzrostly, když Hun Sen obratně využil sporů v monarchistickém táboře a oznámil, že má podporu 12 poslanců FUNCINPEC.

Ranariddh si uvědomoval stoupající moc Hun Sena a rozhodl se jí čelit spojenectvím s Rudými Khmery.¹⁵¹ Princ doufal, že by návrat Rudých Khmerů do politiky mohl přinést posílení protihunsenovského bloku. Jednáním však bránil Pol Pot a skupina jeho nejvěrnějších stoupců, kteří postupně zabili několik vyjednavců, ale také velitelů jednotek Rudých Khmerů ochotných kapitulovat. Odstavení Pol Pota od moci pak jednání značně zjednodušilo.

Hun Sen věděl, jaké nebezpečí pro něj představuje možné spojenectví Rudých Khmerů a prince Ranariddha. Rozhodl se tedy zabránit mu všemi prostředky. Využil princova pobytu ve Francii a přikázal ve dnech 5. a 6. července 1997 provést státní převrat. Hun Senovi stoupenci zaútočili na příznivce FUNCINPEC. Během dvou měsíců bojů ovládly jednotky věrné Hun Senovi celou Kambodžu. Ranariddh, obviněný

¹⁵⁰ MAGUIRE, Peter, *Facing Death in Cambodia*, New York 2005, s. 60.

¹⁵¹ BROWN, MacAlister, ZASLOFF, Joseph J., c. d., s. 262.

z pokusu svrhnout společně s Rudými Khmery vládu, byl v nepřítomnosti odsouzen k 30 letům vězení. Mezinárodní společenství tento puč sice odmítlo, ale výzvy prince Ranariddha k uspořádání odvetné vojenské akce, nebyly nikdy vyslyšeny. Svět, již příliš unavený neustálým válčením v Kambodži, převrat tiše toleroval. Obzvláště když Hun Sen ponechal v Kambodži alespoň kulisy demokracie.

Voleb roku 1998 se tak mohl zúčastnit i FUNCINPEC, a dokonce i princ Ranariddh, kterého po udělení milosti propustili z vězení. Volby však opět neprobíhaly ani demokraticky a ani svobodně. V celé kampani měla výsadní postavení Strana Kambodžského lidu. Ostatní strany měly velice omezený přístup do médií, jejich členové byli napadáni a někteří z nich i zavražděni. Za těchto okolností přesvědčivě vyhrála SKL. Díky zisku 64 křesel ve 122 členném Národním shromáždění se stala nejsilnější stranou. FUNCINPEC dosáhl zisku 43 křesel. S výsledkem 15 obdržených křesel skončila na 3. místě Strana Sama Rainsyho.¹⁵² Tato strana vznikla roku 1994 z popudu Sama Rainsyho, kterého z FUNCINPEC vyloučili. Její původní jméno znělo Strana khmerského národa, před volbami se přejmenovala na Stranu Sama Raynsiho a vystupovala aktivně proti Hun Senovi i princovi Ranariddhovi.

Hun Senova strana sice získala nadpoloviční většinu, ale podle kambodžské ústavy měla mít vláda dvoutřetinovou podporu parlamentu. Ranariddh i Raynsi odmítl s Hun Senem utvořit koalici a vnitropolitická situace v Kambodži dále eskalovala. Na Hun Sena byl spáchán nezdařený atentát, ulice měst plnily nespokojené davy demonstrantů všech tří stran a státy ASEANu odložily vstup Kambodže do této organizace. Nespokojený Hun Sen vyhrožoval změnou ústavy, která by umožnila, aby mohl vládnout sám.¹⁵³ Nakonec však zvolil vyčkávací taktiku. Ranariddh během tří

¹⁵²Inter Parliamentary Union. Historical archive page of parliamentary election results for Cambodia. http://www.ipu.org/english/parline/reports/arc/2051_98.htm

¹⁵³MEHTA, H., MEHTA, J., Hun Sen; Nhận vật xuất chúng của Campuchia, Hà Nội 2008, s. 399-400.

měsíců podlehl tlaku ze zahraničí i části své strany a souhlasil se vstupem do koalice s Hun Senem. Opět tak vzniklo účelové spojenectví SKL a FUNCINPEC. Hun Sen se stal premiérem a Ranariddh se ujal postu předsedy Národního shromáždění. Tato neupřímná koalice nemohla zemi přinést stabilitu, a tak se spory a napětí z 90. let přenesly i do nového tisíciletí.

Kambodža na počátku 21. století

Politický a společenský život v Kambodži je stále poznamenán násilnostmi a porušováním lidských práv. V lednu 2003 prohlásil thajský herec Suwanan Kongying, že angkorský komplex chrámů byl ukraden Thajsku. Rozzuřený dav Khmerů poté napadl thajskou ambasádu v Phnom Penhu a stovky Thajců se musely urychleně evakuovat. Pravděpodobně šlo o politickou provokaci, protože informace o výroku se později nepotvrdila. Volby konané v témže roce opět vyhrála Strana khmerského lidu. FUNCINPEC se propadl až na třetí místo za Stranu Sama Rainsyho.¹⁵⁴ Povolební vyjednávání probíhalo v nesmírně vypjaté atmosféře, kdy opět docházelo k politicky motivovaným vraždám. Až po roce došlo konečně k dohodě. Znovu došlo ke spojenectví Hun Sena a Ranariddha na stejné bázi jako po předchozích volbách. Pro další politický vývoj se klíčovým stalo přijetí změny ústavy, které napříště snížilo potřebnou většinu v Národním shromáždění pro utvoření vlády ze dvou třetin na polovinu plus jeden hlas.

V létě roku 2004 abdikoval král Sihanuk. Přestože král mluvil o abdikaci již delší čas, znamenal jeho krok pro mnohé překvapení. Sihanuk opuštění trůnu zdůvodňoval přílišnou únavou, možná chtěl ale také tímto krokem posílit pozice monarchistů. Podle Sihanuka neměl být nový král příliš spjat s dosavadní politickou

¹⁵⁴ Inter Parliamentary Union. Historical archive page of parliamentary election results for Cambodia. http://www.ipu.org/english/parline/reports/arc/2051_03.htm

scénou. Trůnní rada nakonec vybrala za krále Norodoma Sihamoniho (obr. č. 24). Velvyslanec Kambodže při UNESCO a klasického tanečníka.

Volby z roku 2008 přinesly naprostou marginalizaci strany FUNCINPEC. Naopak Strana kambodžského lidu získala v Národním shromáždění 90 křesel z celkových 123.¹⁵⁵ Hlavním oponentem Hun Sena a jeho stylu vlády se tak definitivně stala Strana Sama Rainsyho. Protože si byl Hun Sen jistý vítězstvím více než kdykoliv předtím, provázelo tyto volby podstatně méně politického násilí nežli dříve. Ekonomická situace v Kambodži se v posledních letech mírně zlepšovala a populisticky nadanému Hun Senovi nečinilo problém přesvědčit kambodžskou veřejnost, že jde hlavně o jeho zásluhu. Výrazně mu také pomohl spor s Thajskem, vystupňovaný těsně před volbami. Thajsko si totiž činí nároky na významný chrám z angkorského období Preah Vihear, který se nachází na kambodžsko-thajských hranicích. Obě strany navyšovaly před volbami počet vojáků v oblasti a docházelo k četným střetům mezi thajskými a kambodžskými civilisty. Hun Sen se tohoto sporu chopil a pasoval se na nezdolného obránce národních zájmů.

Život v Kambodži je stále velmi obtížný a velké množství lidí žije pod hranicí chudoby. Také nezaměstnanost zůstává velmi vysoká. Rozvoj a růst hospodářství brzdí hlavně korupce, která prorůstá celou společností. V zemi bují černý obchod a přírodní bohatství drancují zahraniční společnosti. Velkým problémem kambodžské společnosti je také vysoký počet lidí infikovaných virem HIV. Odhaduje se, že se jedná o 3–4 % dospělé populace.¹⁵⁶ Kambodža je tak jednou z asijských zemí nejvíce ohrožených nemocí AIDS.

¹⁵⁵http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asiie/kambodza/politika/vnitropoliticka_charakteristika.html

¹⁵⁶http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asiie/kambodza/cestovani/other.html

Budoucnost Kambodže je stále velmi nejistá. Hun Sen, který brání širší demokratizaci země, zatím pevně třímá otěže moci. Pokud bude i nadále projevovat stejný politický talent jako dosud, bude faktickým vládcem Kambodže až do své smrti.

Soud s Rudými Khmery

Již v 80. letech se objevovaly náznaky snahy pohnat alespoň vrcholné představitele Rudých Khmerů před soud. Většinu představitelů Kampučské lidové republiky ovšem tvořili bývalí Rudí Khmerové. Podrobnější zkoumání období let 1975–79 tak mohlo přinést nepříjemná odhalení, která rozhodně nebyla v zájmu vládnoucí garnitury, včetně Hun Sena. Tato obava přispěla k oddalování soudního procesu i v dalších dvou desetiletích. Konec studené války však umožnil zvýšení mezinárodní tlaku v této záležitosti. Díky podpoře Spojených států vzniklo roku 1995 Dokumentační centrum Kambodže, které začalo shromažďovat archivní materiál, odkrývat masové hroby a zpovídat pamětníky hrůzných událostí.

Roku 1997 požádala Kambodža OSN o pomoc při ustanovení tribunálu. Následná jednání se však stále protahovala. Situaci komplikovala amnestie, kterou dostali nejvyšší představitelé Rudých Khmerů za to, že se vzdali vládě. A také Hun Senova zdržovací taktika – ten na veřejnosti dával najevo zájem o ustanovení tribunálu, ve skutečnosti však dělal vše pro to, aby se celý projekt co nejvíce zdržel, anebo ještě lépe, aby zkrachoval. Velké problémy činilo také samotné financování tribunálu. Svět jakoby zapomněl na svou morální povinnost a finanční příspěvky na uspořádání tribunálu se scházely velmi pomalu a váhavě.

Roku 2006 kambodžský soud potvrdil výběr 30 pracovníků tribunálu: 17 z nich jsou Kambodžané a 13 soudců pochází z USA, Nizozemska, Polska, Francie, Austrálie a Srí Lanky. O rok později došlo k zatčení dosud žijících vysokých představitelů Rudých Khmerů. Ti doposud žili v blahobytu, využívají amnestii z 90. let. Před soudem

stanuli lidé z nejbližšího Pol Potova okolí jako Ieng Sary, Khieu Samphan, Nuon Chea a také ředitel věznice Tuol Sleng Deuch.¹⁵⁷ Po dlouhých letech, kdy přeživší jen bezmocně přihlíželi beztrestnosti vrahů svých blízkých, je konečně velmi pravděpodobné, že alespoň některé zločiny budou pojmenovány nejen historiky, ale i soudci.

¹⁵⁷ Podrobné informace o průběhu tribunálu viz: <http://www.cambodiatribunal.org/> a <http://www.eccc.gov.kh/>

ZÁVĚR

Na konci 8. století se na území dnešní Kambodže nacházelo několik mocenských center. Všechna čerpala svojí tradici a legitimitu z hinduistické kultury, která pronikala na toto území již po několik staletí. Přestože jednotlivá centra žárlivě střežila svojí moc, existovalo mezi khmerskou elitou široké povědomí o společně sdílené kultuře a společné etnicitě. Ideál khmerské jednoty, který se tak zrodil došel naplnění z rukou krále Džajavarmana II. Ten nejdříve po tři dlouhá a krvavá desetiletí dobýval jednotlivá území a formoval tak nový státní útvar. Ovšem nejen to, Džajavarman se rozhodl tomuto celku vtisknout také nový ideový základ. Na hoře Phnom Kulen u jezera Tonle Sap, kterou staří Khmerové ztotožňovali s horou Mahéndraparvata (Hora Velkého Indry – krále bohů), vykonal bráhmanským kněz rituál, díky němuž se Džajavarman II. stal *čakravartinem*, tj. univerzálním panovníkem. Souběžně byl vykonán obřad, kterým se v Angkorské říši započal kult *dévarádži*. Pojem *dévarádža* lze přeložit jak „bůh král“ nebo také „král bohů“. Tento kult spojoval panovníka přímo s bohem Šivou, od něhož byl získán zázračný lingam tvořící osu království i celého světa.¹⁵⁸ Tento lingam se pak stal předmětem uctívání. Obřad *dévarádži* symbolizoval nezávislost a integritu khmerského státu, v jehož čele stanul panovník, jehož vláda byla bohy posvěcena.

Je tomu již více než 1 200 let kdy král Džajavarman II. proklamoval vznik nezávislého státu všech Khmerů. Tato proklamace ve své době neodpovídala reálnému mocenskému uspořádání na území obývaném Khmery, vytyčila však směr a cíl, ke kterému směřovali Džajavarmanovi nástupci. Nakonec ho také dosáhli. Kambodža je dnes samozřejmě zcela jiným státem, než jakým byla na úsvitu svých dějin. Ovšem

¹⁵⁸ NOŽINA, M., Dějiny...,s. 59.

kontinuita khmerské státnosti zůstala vždy zachována. A tak stát, který Khmerové před dlouhými staletími založili, zůstal zachován až do dnešních dnů. Jeho charakter se v průběhu dějin značně proměňoval. Z konglomerátu soupeřících království vykrytalizoval hegemon pevninské jihovýchodní Asie a království se přeměnilo na skutečné impérium. Toto impérium sice zaniklo, nikoliv však náhle, nestalo se obětí jediného zničujícího útoku, který by jej nadobro rozvrátil, ale samo sebe dlouhá desetiletí téměř nepozorovaně přetvořilo v regionální království těžící z rozvoje světového obchodu. Velmi brzy se ovšem charakter khmerského státu opět změnil. Kambodža se nedokázala vyrovnat se vzestupem svých dravějších sousedů a stala se periferní oblastí jihovýchodní Asie. Přes prohlubující se dezintegraci, úpadek moci králů i neustálé útoky se Siamu a Vietnamu, si Khmerové svoji státnost podrželi a v časech jejího největšího ohrožení ji uschovali (byť ne zcela dobrovolně) pod ochranu francouzského protektorátu. Ten Khmerům posloužil jako most do moderní doby, do níž pak definitivně vstoupili i se svým vlastním státem v polovině 20. století.

Samostatnost však přinesla svobodu pouze kambodžskému státu, nikoliv jeho obyvatelům. Princ Sihanuk své zemi vládl až do svého pádu v roce 1970 jako autoritativní vůdce. Navíc koncem 60. let ztratil možnost svobodné volby i stát Khmerů. Další vývoj byl totiž téměř zcela determinován válkou ve Vietnamu, která maximálním způsobem omezila možnosti Kambodžské neutrality. Válka ve Vietnamu dala vzniknout válce v Kambodži. Od konce 60. let do konce let 90. probíhal s různou intenzitou v Kambodži občanská válka, kterou zdatně podporovala politika i vojáci Thajska, severního Vietnamu, jižního Vietnamu, Číny, Spojených států a Sovětského svazu.

Nikdo z vnějších aktérů tohoto dramatu se nezaobíral Kambodžou kvůli ní samé. Naopak každý na ní hleděl optikou svých vlastních zájmů. Pro Thajce to byl

nárazníkový stát, který je dělil od rudého Vietnamu, navíc Thajsko odmítalo uznat své hranice s Kambodžou doufajíce, že se mu, tak jako v minulosti, podaří získat kambodžské provincie Battambang a Siem Reap. Pro Severovietnamce byla Kambodža strategickým územím, které potřebovali pro zázemí svých jednotek v jižním Vietnamu. Pro Jihovietnamce to byl naopak nežádoucí stát, který svou neutralitou napomáhal jejich protivníkovi. Pro všechny Vietnamce pak Kambodža byla územím, kde chtěli mocensky dominovat. Čína na Kambodžu nazírala jako na spojence, který by měl vyvažovat vliv Vietnamu v Indočíně a držet spojence čínského „arcinepřítele“ - Sovětského svazu - v patřičných mezích. Američané vnímali Kambodžu jako zemi, jejíž příklon na jejich stranu by jim umožnil ukončit válku ve Vietnamu. A konečně pro Sovětský svaz byla Kambodža zemí, která by měla být těsně připoutána k Vietnamu, aby ten mohl snáze čelit tlaku Číny.

Cesta z nesmírného utrpení, které Khmerům přivodil okolní svět i oni sami započala na přelomu 80. a 90. let odchodem vietnamských vojáků, kteří sice byli osvoboditelé od brutálního komunistický režimu Rudých Khmerů, ale zároveň i okupanty, a příchodem vojsk a pracovníků OSN, kteří přivedli zemi ke svobodným volbám. Rudí Khmerové se na příkaz Pol Pota odmítli těchto voleb zúčastnit. Během následujících šesti let se hnutí rozpadlo. Až do poslední chvíle však vzbuzovalo obavu. Možnost, že by se v Kambodži mohl vrátit k moci Rudých Khmerů byl reálnou noční můrou, kterou doprovázeli dvě palčivé otázky: Jak? Proč?

Jak se mohlo stát, že se Rudí Khmerové dostali k moci? V 19. století byla Kambodža jednou z nejchudších a nejzaostalejších zemí. Byla pod vlivem a zejména tlakem svých sousedů Vietnamu a Siamu (Thajska), kteří permanentně zasahovali do vnitřních záležitostí Kambodže. A nejen to. Oba státy považovali kambodžské území za součást vlastního státu a snažili se Kambodžu v menší či větší míře do vlastních

států integrovat. Příchod Francouzů sice tyto ambice obou zemí utlumil s jejich odchodem se však obnovily staré nároky a zvyklosti. V této době sice již nebylo možné Kambodžu zcela ovládnout a začlenit do Vietnamu nebo Thajska. Obě země však nadále o Kambodži uvažovali jako o svém privilegovaném území, kde mají dominantní postavení a své vlastní zájmy.

Kambodža v 19. století rovněž trpěla chronickým nedostatkem vzdělaných elit. V 60. letech 19. století tak například ani král nevěděl o Laosu nic jiného, než že voda a vzduch tam jsou otrávené, přestože jeho dávní předci toto území ovládali.¹⁵⁹ Tato zaostalost přetrvávala i v období francouzského protektorátu. Moderní nacionalismus se tak v Kambodži rodil jen s velkými obtížemi a jen ve velmi nepočetné komunitě vzdělaných Khmerů. Myšlenky marxismu pak do Kambodže prakticky nepronikly, pokud nepočítáme vietnamskou komunitu.

S blížícím se koncem francouzské přítomnosti v Kambodži se projevil jak nedostatek elit, což vedlo k tomu, že národně-osvobozenecský boj probíhal hlavně pod vedením některých členů královské rodiny, tak opětovná snaha Thajska i Vietnamu zasahovat do dění v Kambodži. A v této fázi se rodí komunismus v Kambodži. V tuto chvíli jde o zcela cizorodý element, vzdálen khmerské kultuře, který je do země zavlečen Vietnamci. Komunistickému učení nikdo z Khmerů nerozumí. Jeho nositeli jsou prozatím hlavně Vietnamci. To se však mění na počátku 50. let, kdy se do země vrací ze studií v Paříži Saloth Sar – Pol Pot a jeho přátelé. Hnutí se sice i nadále nachází pod patronací vietnamských komunistů do jeho čela se však postupně dere tato skupinka sebevědomých mladíků.

¹⁵⁹ CARNÉ, L. de, c. d., Travels on the Mekong; Cambodia, Laos and Yunnan; The Political and Trade Report of the Mekong Exploration Commission (June 1866-June 1868), Bangkok 2002, s. 45.

Je zcela zřejmé, že pokud by nedošlo k druhé válce v Indočíně, tak by komunistické hnutí v Kambodži zůstalo zcela okrajovou složkou khmerské společnosti. Kambodža byla de facto marginální a zaostalou zemí bez zvláštního strategického významu. Válka ve Vietnamu však tuto premisu zcela obrátila. Konflikt Kambodžské teritorium se stalo naprosto klíčové pro obě strany. Vietnamci i Američané si uvědomili, že ten, kdo ztratí Kambodžu ztratí i možnost vítězství ve zdoluhavých bojích ve Vietnamu. V boji o Kambodžu zvítězil Vietnam, ovšem jen dočasně, protože právě v tuto kritickou chvíli, tj., v první polovině 70. let se kambodžští komunisté definitivně vymanili z vietnamské dominance a plně se osamostatnili. Tradiční podezřívavost k Vietnamu brzy způsobila, že Vietnamci i Američané se pro kambodžské komunisty – Rudé Khmery stali společným nepřítelem.

Rudí Khmerové se tak dostali k moci kombinací vlastního úsilí, příhodné mocenské situace v Indočíně a celkové mezinárodní situace. Jejich vítězství ještě v šedesátých letech zcela nepředstavitelné se v první polovině 70. let stalo očekávaným výsledkem vývoje v Indočíně. Ovšem obludnost nového režimu nečekal nikdo. Kořeny doslovné šílenosti Rudých Khmerů musíme hledat ve výše zmíněné zaostalosti Kambodže. Kambodža byla zemí, kde neustále různé kliky a skupinky bojovali o moc ve státě, svůj zájem nadřazovali nad zájmy společnosti, střední třída byla velmi slabá, většina rolníků se pohybovala na okraji chudoby. Kambodža zaostávala ve všech směrech za okolním světem. Taková situace si podle mnohých vyžadovala krajní řešení. Totální proměnu všech vztahů v ekonomice i společnosti. Připočteme k tomu též tradiční nedůvěru k cizincům tj. Thajcům a Vietnamcům, Nacionalismus, který oč později v Kambodži vznikl, tím divočejší a ostřejší byl. Navíc se vymezoval mnohem více negativně než pozitivně. Vytvořil tak nenávist ke všemu nekhmerskému a nekritický obdiv ke všemu khmerskému. Z toho pak pramenilo

nekritické sebevědomý Rudých Khmerů, které společně s jejich touhou absolutní přeměny společnosti – světa, vytvořila onu hrůznou směs násilí a fanatismu.

Toto vše bylo navíc podpořeno tradičním způsobem khmerského života, který byl sám o sobě velmi drsný. Násilí a bezpráví bylo v Kambodži po staletí nedílnou součástí života. Nezměnilo na tom nic ani období Sihanukovi vlády. I během této doby, která se při zpětné pohledu jeví „zlatý věk“ docházelo k politickým vraždám, perzekucím, mučení, bytí a to kohokoliv, kdo nesouhlasil s názory a politikou prince Sihanuka. K eskalaci násilí Rudých Khmerů jistě přispěl i krvavý konflikt v Indočíně. Bylo by však chybou tvrdit, že brutalitu Rudých Khmerů má na svědomí místní tradice, popřípadě Sihanuk. Ani obviňování Spojených států nebo Vietnamu nemíří k podstatě věci. Kořeny brutality Rudých Khmerů leží v samotném učení, které propagovali a hlásali – v komunismu. Režim Rudých Khmerů se od dalších zločineckých komunistických režimů odlišuje hlavně skutečností že zavádění tohoto učení do praxe pohánělo megalomanství, jehož strůjcem bylo ublíženectví a nenávisť.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A VÝRAZŮ

- ASEAN – Sdružení národů jihovýchodní Asie (Association of Southeast Asian Nations)
- CIA – Ústřední zpravodajská služba (Central Intelligence Agency)
- FAPLNK – Lidové ozbrojené síly národního osvobození Kambodže (Forces armées populaires de libération nationale du Kampuchea)
- FUNCINPEC – Jednotná národní fronta pro nezávislou, neutrální, mírovou a spolupracující Kambodžu (Front uni national pour uni Cambodge indépendant, neutre, pacifique et coopératif)
- FUNK – Jednotná národní fronta Kambodže (Front uni national du Kampuchea)
- GRUNC – Královská vláda národní jednoty Kambodže (Gouvernement royal d'union nationale du Cambodge)
- KGB – Výbor státní bezpečnosti (Komitet gosudarstvennoj bezopasnosti)
- KLRS – Khmerská lidová revoluční strana
- KSI – Komunistická strana Indočíny
- KSK – Koministická strana Kampučie
- KSP – Kampučská strana pracujících
- Khmer Issarak – Khmerská osvobozenecká fronta (Nektum Issarak Khmer)
- LRSK – Lidová revoluční strana Kampučie
- NFO – Národní fronta osvobození jižního Vietnamu (Mặt trận Dân tộc Giải phóng miền Nam Việt Nam)
- Pracheachon – Lidové uskupení (Krom Pracheachon)
- Sangkum – Lidové socialistické souručenství (Sangkum Rastr Nizám)
- SKL – Strana kambodžského lidu
- UNESCO – Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization)
- UNICEF – Dětský fond Organizace spojených národů (United Nations Children's Fund)
- UNTAC – Dočasný správa OSN v Kambodži (United Nations Transitional Authority in Cambodia)
- Viet Minh – Liga za nezávislost Vietnamu (Việt Nam Độc lập Đồng minh Hội)
- VSP – Vietnamská strana pracujících

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

INTERNETOVÉ ZDROJE PRAMENŮ

American Rhetoric

www.americanrhetoric.com

Cambodia Genocide Program

www.yale.edu/cgp/

Cambodia in Modern History; Beauty and Darkness

www.mekong.net

Documentation Centre of Cambodia

www.dccam.org

Documents of the United Nations

<http://documents.un.org/>

U.S. Department of State

www.state.gov/

Inter-Parliamentary Union

www.ipu.org/

PRAMENY

An introduction to The Khmer Rouge Trials, Phnompenh 2004.

CARNÉ, Louis de, Travels on the Mekong; Cambodia, Laos and Yunnan; The Political and Trade Report of the Mekong Exploration Commission (June 1866-June 1868), Bangkok 2002.

DEPAUL, Kim, ed., Children of Cambodia Killing Fields; Memoirs by Survivors, Chiang Mai 1997.

FENTON, James, All the Wrong Places; Drift in the Politics of Southeast Asia, London 2005.

GARGAN, Edward, Tajemství řeky; Rok na Mekongu, Praha 2003.

IMAM, Vannary, When Elephants Fight; A Memoir, St. Leonards 2000.

Kampuchea; Dossier, I., Hanoi 1978.

KAMM, Henry, Cambodia; Report from Stricken Land, New York 1998.

Mutual Defense Assistance; Indochina-Agreement Between the United States of America and Cambodia, France, Laos, and Viet-nam, in: *The American Journal of International Law*, Vol. 48, 1954, No. 3, s. 133-137.

NATH, Vann, *A Cambodia Prison Portrait; One Year in the Khmer Rouge's S-21*, Bangkok 1998.

NGOR, Han, WARNER, Roger, *Surviving the Killing Fields*, London 1989.

POUNCHAUD, Francois, *Cambodia; Year Zero*, b.m. b.d.

SAMPHAN, Khieu, *Cambodia's Recent History and the Reasons behind the Decision I Made*, b.m. 2004.

SIHANOUK, Norodom, *My War with CIA; Cambodia's Fight for Survival*, London 1973.

United States Declaration on Indochina, in: *The American Journal of International Law*, Vol. 60, 1966 No. 3, s. 645-646.

YATHAY, Pin, *Stay Alive My Son*, Chiang Mai 2000.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

BECKER, Elizabeth, *When the War Was Over Cambodia and the Khmer Rouge Revolution*, New York 1998.

BROWN, MacAlister, ZASLOFF, Joseph J., *Cambodia Confounds the Peacemakers; 1979-1998*, Ithaca and London 1998.

BURCHETT, Wilfred, *Proti proudu Mekongu*, Praha 1958.

BURCHETT, Wilfred, *The Second Indochina War*, New York 1970.

DUIKER, William, *Ho Či Min*, Praha 2003.

ETCHESON, Craig, *The Rise and Demise of Democratic Kampuchea*, London 1984.

FERRO, Marc, *Dějiny kolonizací; Od dobývání po nezávislost; 13-20.století*, Praha 2007.

FREY, Marc, *Dějiny vietnamské války; Tragédie v Asii a konec amerického snu*, Praha a Litomyšl 2003.

GOTTESMAN, Evan, *After Khmer Rouge; Inside the Politics of Nation Building*, New Haven and London 2002.

HEDER, Steve, *Cambodian Communism and the Vietnamese Model; Vol. I.; Imitation and Independence, 1930 – 1975*, Bangkok 2004.

- CHANDA, Nayan, *Brother Enemy; The War after War*, New York 1988.
- CHANDLER, David, *A History of Cambodia*, Chiang Mai 1998.
- CHANDLER, David, *Brother Number One; A Political Biography of Pol Pot*, Chiang Mai 2000.
- CHANDLER, David, *The Land and people of Cambodia*, New York 1991.
- CHANDLER, David, *The Tragedy of Cambodia History; Politics, War and Revolution since 1945*, Chiang Mai 1999
- CHANDLER, David, *Voices from S-21; Teror and History in Pol Pot's Secret Prison*, Chiang Mai 2000.
- JACKSON, Carl, ed., *Cambodia 1975-1978; Rendezvous with Death*, New Jersey 1989.
- KIERNAN, Ben, *How Pol Pot Came to Power; A History of Communism in Kampuchea, 1930-1975*, London 1986.
- KIERNAN, Ben, *The Pol Pot Regime; Race Power, and Genocide in Cambodia under the Khmer Rouge, 1975-79*, Chiang Mai 1997.
- KISSINGER, Henry, *Bouřlivé roky*, Praha 2004.
- KISSINGER, Henry, *Roky Obnovy*, Praha 2002.
- KISSINGER, Henry, *Roky v Bílém domě*, Praha 2006.
- LOCARD, Henri, *Pol Pot's Little Red Book; The Sayings of Angkar*, Chiang Mai 2004.
- MABBET, Ian, CHANDLER, David, *Khmerové*, Praha 2000.
- MAGUIRE, Peter, *Facing Death in Cambodia*, New York 2005.
- MARGOLIN, Jean-Louis, Rigoulot, Pierre, *Černá kniha komunismu; Zločiny, teror, represe*, Praha a Litomyšl, s. 168.
- MEHTA, H., MEHTA, J., *Hun Sen; Nhận vật xuất chúng của Campuchia*, Hà Nội 2008.
- MENG-TRY, Ea, *Kampuchea; A Country Drift*, in: *Population and Development Review*, Vol. 7, 1981.
- MYSLIWIES, Eva, *Punishing the Poor; The International Isolation of Kampuchea*, Oxford 1988.
- NOŽINA, Miroslav, *Dějiny Kambodže*, Praha 2007.
- NOŽINA, Miroslav, *Koza, která žere hady; Výprava za původními obyvateli džunglí Kambodže a Kalimantanu*, Brno 2006.

- OSBORNE, Milton, Sihanouk; Prince of Light, Prince of Darkness, Chiang Mai 1994.
- OSBORNE, Milton, The Mekong; Turbulent past, uncertain future, Sydney 2000.
- REID, Anthony, Southeast Asia in the Age of Commerce 1450-1680; Volume One, The below the Winds, Chiang Mai 1988
- REID, Anthony, Southeast Asia in the Age of Commerce 1450-1680; Volume Two, Expansion and Crisis, Chiang Mai 1993
- Ruins of Angkor; Cambodia in 1909, Bangkok 2001.
- SHAWCROSS, William, Sideshow; Kissinger, Nixon, and the Destruction of Cambodia, London 1993.
- SHORT Philip, Pol Pot; Dějiny zlého snu, Praha 2005.
- SKŘIVAN, Aleš, Cestou samurajů, Praha 2005.
- STUDÍK, Pavel, TEPLÍK, Tomáš, Vietnam; Země rozmachu, země příležitostí, Praha 2006.
- SUMMERS, Antony, Richard Nixon; Arogance moci, Praha 2003.
- USA a jihovýchodní Asie po druhé světové válce, Praha 1978.
- TERNON, Yves, Genocidy XX. Století, Praha 1997.
- THIERRY, Solange, The Khmers, Paris 1997.
- Văn Lợi, Ngoại Giao Việt Nam, Sơn La 2004.
- VANNAK, Huy, The Khmer Rouge Division 703; From Victory to Self-Destruction, Phnompenh 2003.
- VICKERY, Michael, Cambodia 1975-1982, Chiang Mai 1999.
- WYATT, David K., Dějiny Thajska, Praha 2004.

ODBORNÉ ČLÁNKY A STUDIE

- BRIGGS, Lawrence Palmer, A Sketech of Cambodia History in: The Far Eastern Quarterly, Vol. 6, 1947, No. 4, s. 345-363.
- FRIESON, Kate, The Political Nature of Democratic Kampuchea, in: Pacifik Affairs, Vol. 61, 1988, No. 3, s. 405-427.
- GOUROU, Pierre, For a French Indo-Chine Federation, in: Pacifik Affairs, Vol. 20, 1947, No.1, s. 18- 29.

CHANDLER, David, The Tragedy of Cambodia History, Pacific Affairs, Vol. 52, 1979, No.3, s. 410-419.

CHIESISOURAJ Chanthaphilith, K otázce hospodářské exploatace zemí Indočíny Japonskem v období druhé světové války(Diplomová práce na FF UK), Praha 1984.

KIERNAN, Ben, External and Indigenous Sources of Khmer Rouge ideology, s. 6.
www.yale.edu/cgp/Ideology_Sources.doc

KISHORE, Kaushal, Varnas in Early Kambuja Inscriptions, Journal of the American Society, Vol. 85, No. 4. (Oct.-Dec., 1965), pp. 566-569.

MARSOT, Alain-Gerard, China's Aid to Cambodia, in: Pacific Affairs, Vol. 42, 1969, No.2,s. 189-198.

MENG-TRY, Ea, Kampuchea; A Country Drift, in: Population and Development Review, Vol. 7, 1981, No. 2, s. 209-228.

DOKUMENTÁRNÍ FILMY

Cambodia; The Blodiest Domino, režie: Peter du Cane, Matjes Kelley.

S-21: The Khmer Rouge Killing Machine, režie: Rithy Panh.

DALŠÍ INTERNETOVÉ ZDROJE

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky
www.mzv.cz

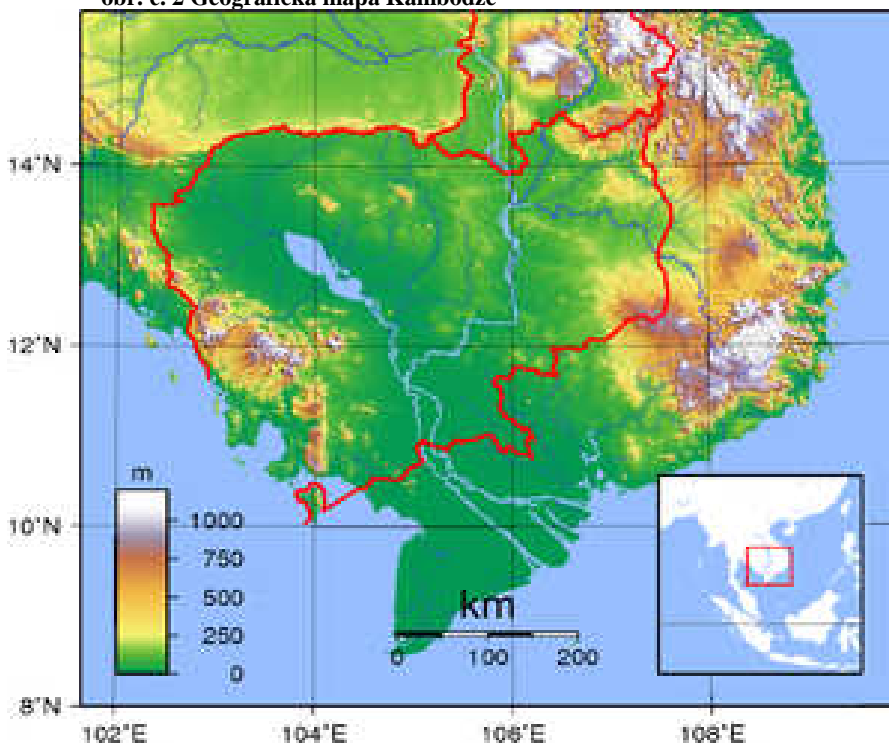
<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/untac.htm>

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

obr. č. 1 Pevninská část jihovýchodní Asie

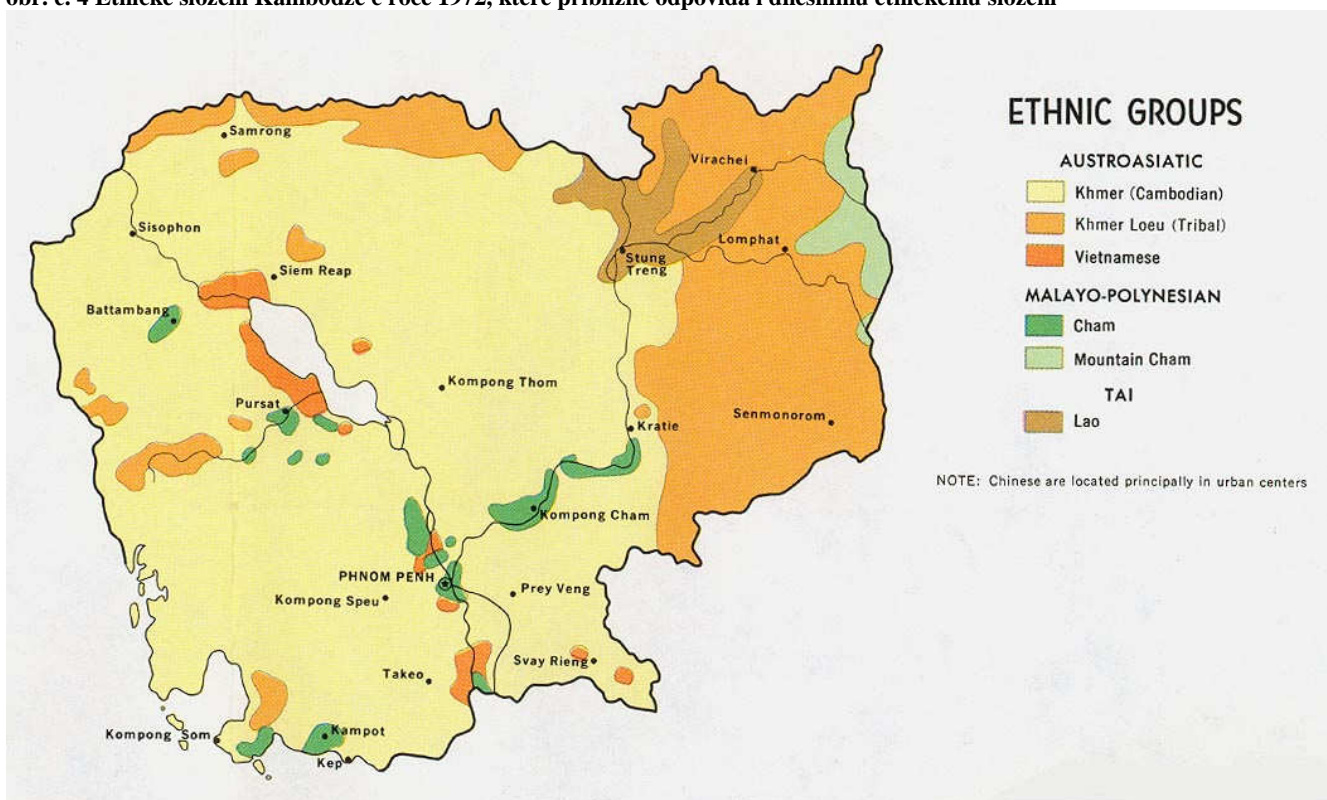
obr. č. 2 Geografická mapa Kambodže

obr. č. 3 Kambodžské provincie

obr. č. 4 Etnické složení Kambodže c roce 1972, které přibližně odpovídá i dnešnímu etnickému složení

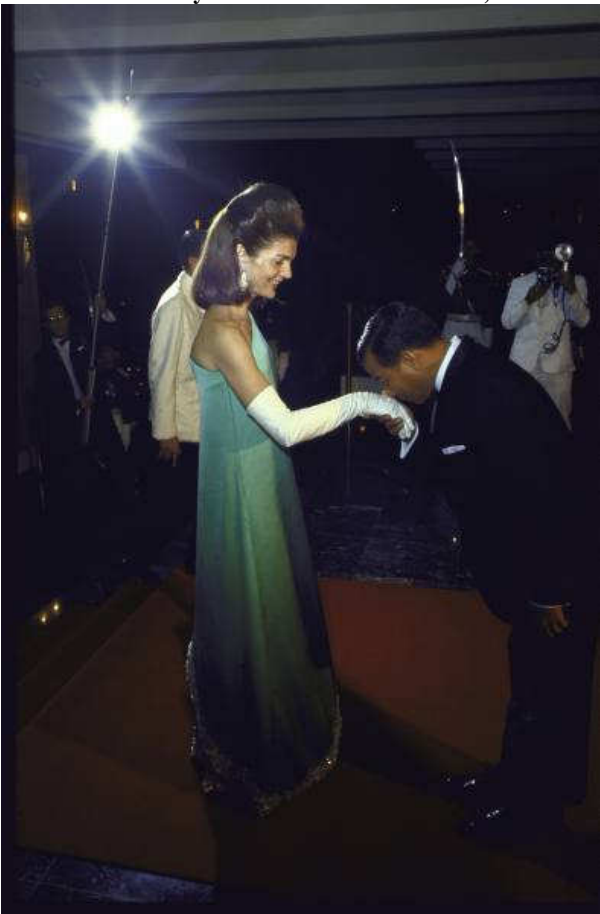
obr. č. 5 Král Norodom v roce 1884

obr. č. 6 Král Norodom Sihanuk, 1941

obr. č. 7 J. Kennedyová na návštěvě Kambodže, 1967

obr. č. 8 Lon Nol

obr. č. 9 a 10 horští Khmerové, příslušníci etnických menšin v provincii Ratanakiri

obr. č. 11 Pol Pot

obr. č. 12 Děti v řadách vojáků Rudých Khmerů

obr. č. 13 Evakuace Phnom Penhu

obr. 14 a 15 Některé z mučitelských praktik dozorců Tuol Slengu

obr. č. 16 Vězeňská cela v Tuol Slengu

obr. č. 17 Nekonečné řady umučených vězňů v Tuol Slengu

obr. č. 18 Dětské oběti Rudých Khmerů ve věznici Tuol Sleng

obr. č. 19 Zpátky v džungli, vojáci RK 80. letech 20. st.

obr. č. 20 Odchod vietnamské armády z Kambodže, 1989

obr. č. 21 Kremace Pol Potova těla, 18. 4. 1998

obr. č. 22 Vojáci RK v nových uniformách kambodžské armády

obr. č. 23 Hun Sen

obr. č. 24 Král Norodom Sihamoni

